MART 2021 • FİYATI: 20 TL

TÜRK EDEBİYATI

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ

569

ÖMER HAKAN ÖZALP
TOLSTOY'UN SON GÜNLERİ
KIZI KONTES ALEKSANDRA/SAŞA'NIN HATIRALARI

MÜSLÜM YILMAZ
BÂKÎ'NİN KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A GÖNDERDİĞİ MEKTUP ÜZERİNE

MERAL DEMİRYÜREK
VEFATININ 120. YILINDA E.J.W. GIBB VE TÜRKÇE ŞİİR DEFTERİ

FURKAN DEMİR
DİVAN-I HİKMET'İN OSMANLI'DAKİ İZLERİ-II

ELÇİN AYDINLIK
KEMALİYE (APÇAĞA KÖYÜ) KİLERLERİ

ZEKERİYA ŞİMŞEK
AFRİKA'NIN ŞAİRLERİ

ÂLİM KAHRAMAN
ÂKİF, BİR İSTANBUL BEYEFENDİSİDİR, BİR MEDENİYETİN ADAMIDIR

ISSN 1302-1893
9 771302 189694 03

TÜRK EDEBİYATI

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ

MART 2021 - YIL: 49 - SAYI: 569 - FİYATI: 20 TL

Kurucusu
AHMET KABAKLI

Türk Edebiyatı Vakfı İktisadi İşletmesi Adına Sahibi
SERHAT KABAKLI

Genel Yayın Yönetmeni
BAHTİYAR ASLAN
bahtiyar.aslan@hotmail.com

Yayın Kurulu
İSA KOCAKAPLAN, MUHAMMED HÜKÜM, İMDAT AVŞAR, BEYHAN KANTER, EMEK ÜŞENMEZ, ENVER AYKOL

Yazı İşleri Müdürü
CENGİZHAN ORAKÇI
cengizhanorakci@gmail.com

Grafik ve Düzenleme
ATİLLA CEYLAN
atillaceylan34@yandex.com

Abone ve Satış Sorumlusu
HALİT BAYKAL

Yönetim Yeri
TÜRK EDEBİYATI VAKFI
Divanyolu Cad. No: 14 34122
Sultanahmet-İstanbul
Tel: 0.212 527 50 32 – 526 16 15
Faks: 0.212 513 77 49
www.turkedebiyati.com.tr
tedev30@gmail.com
tedev@turkedebiyati.com.tr
Yazışma Adresi PK 2,
Sirkeci / İstanbul

ABONE ŞARTLARI

Yurtiçi-Yıllık: 210 TL

Öğretmen-Öğrenci: 180 TL

Yurtdışı-Yıllık: 50 EURO

Yıllık/Kurum: 300 TL

6 aylık abone bedeli yıllık ücretin yarısıdır.

Türk Edebiyatı Vakfı Posta Çeki: 124540

Vakıflar Bankası Beyazıt Şubesi – İstanbul:
IBAN TR 63 0001 5001 5800 7268 2473 17

T.C. Ziraat Bankası Cağaloğlu Şubesi – İstanbul:
IBAN TR 98 0001 0008 8929 0335 5350 01

Yurtdışındaki okuyucularımız abone bedellerini
T.C. Ziraat Bankası İstanbul Cağaloğlu Şubesi,
Türk Edebiyatı Vakfı İktisadî İşletmesi,
Şube Kodu: 889
IBAN TR 44 0001 0008 8929 0335 5350 03
numaralı Avro hesabına yatırabilirler.

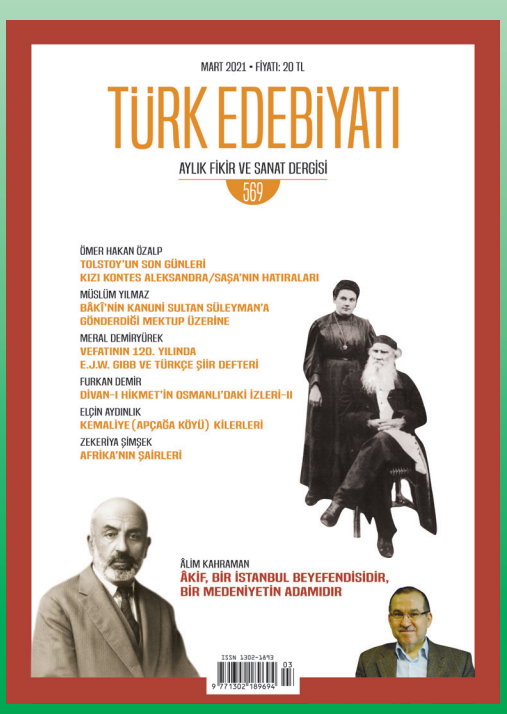
Dergiye yazılar elektronik posta yoluyla gönderillir.
Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Yayın Kurulu dergiye girecek yazılarda gerekli gördüğü düzeltme ve değişiklikleri yapabilir.

© Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanan yazı, şiir ve fotoğraflar izin alınmadan iktibas edilemez. Derginin bütün sayılarında yer alan yazı ve şiirlerin dijital ortamda yayımlanma hakkı Türk Edebiyatı'na aittir.

Baskı ve Cilt
ŞENYILDIZ MATBAACILIK
San. ve Tic. Ltd. Şti
Gümüşsuyu Caddesi Işık Sanayi Sitesi
No: 19/C 102 Topkapı-İstanbul
Tel: 0.212 483 47 91 (Pbx)
Sertifika No: 45097

Yayın Türü: **Yerel Süreli** - Yayın Kodu: **ISSN 1302-1893**

İÇİNDEKİLER

4
AYA GİTTİM AŞK YOKTU
HÜSEYİN AKIN

5
GÖRÜŞÜRÜZ İHTİYAR
YAĞIZ GÖNÜLER
YERDE DALLAR
İSMAİL KARAKURT

6
ŞEDD-İ RİHÂL
MEHMET ŞAMİL
SALINCAK
M. TUĞRUL ÇOLAK

7
PAS PAYI
M. ŞADİ KARADEMİR
KADROLU GÜVERCİNLER
RIDVAN YILDIZ

8
Dİ'Lİ GEÇMİŞ BAHÇE GÜZELİ
CENGİZHAN ORAKÇI
GİDEK BİZ OLMAYAN YERE
RAMİZ RÖVŞEN

22
ÂLİM KAHRAMAN:
ÂKİF, BİR İSTANBUL BEYEFENDİSİDİR,
BİR MEDENİYETİN ADAMIDIR
KONUŞAN: BAHTİYAR ASLAN

9
KALMASIN
KEREM MAHMUDOĞLU
YOL
NİGÂR ARİF

10
GÖZAYDINLIĞI
EJDER OL

11
ÖĞRETME ÖZÜNE ÖĞRETME BENİ
MUSA YAGUB

12
SEVGİ SEVGİYLE DERT
DERTLE UNUTULUR
VAKIF BAYATLI ODER
YOL
KÂZIM BAL

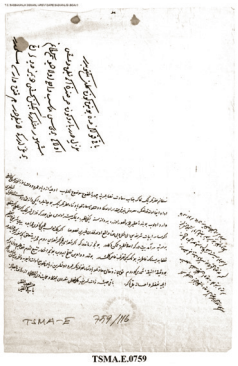
13
MAVİ GÖKYÜZÜNÜN ALTINDA
MEHMET BAŞ

14
HEDİYE
İSAHAN İSAHANLI
TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARANLAR:
İMDAT AVŞAR-SAADET ÖRMECİ

20
YUSUF DİYE BİRİ
ŞENOL TURAN

30
TOLSTOY'UN SON GÜNLERİ
KIZI KONTES ALEKSANDRA/
SAŞA'NIN HATIRALARI
ÖMER HAKAN ÖZALP

38
VEFATININ 120. YILINDA
E.J.W. GIBB VE TÜRKÇE
ŞİİR DEFTERİ
MERAL DEMİRYÜREK

TSMA.E.0759

44
BİR ŞAİRDEN BİR ŞAİRE
NAME İLE ARZ:
BÂKÎ'NİN KANUNİ SULTAN
SÜLEYMAN'A GÖNDERDİĞİ
MEKTUP ÜZERİNE
MÜSLÜM YILMAZ

49
AFRİKA POSTASI-II
AFRİKA'NIN ŞAİRLERİ
ZEKERİYA ŞİMŞEK

55
DİVAN-I HİKMET'İN
OSMANLI'DAKİ İZLERİ-II
FURKAN DEMİR

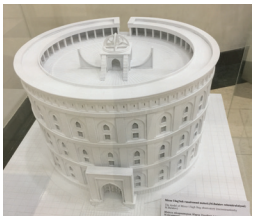
60
KEMALİYE
(APÇAĞA KÖYÜ) KİLERLERİ
ELÇİN AYDINLIK

62
BİR DELİ ÖLÜM
SEMİH DİRİ

64
KORKUELİ KÖYÜ
SUAVİ KEMAL YAZGIÇ

66
HER ŞEY BEN YAŞARKEN
MERVE KAMBUR

68
RETORİKTEN BELÂGATE
MECÂZDAN METAFORA
MERVE KARAYEL

74
SEMERKAND'IN ULUĞ BEĞİ
AYŞE GÖKTÜRK TUNCEROĞLU

78
KİTAPLIK
> USTA AYNI ŞEYLERİ KONUŞMAK İSTİYOR > JULİO CORTAZAR'IN EDEBİYAT DERSLERİ > VENEDİK GİZLİ SERVİSİ

80
AJANDA
> BERNARDA > NOMADLAND > AYHAN İNAL ESERLERİYLE YAŞAYACAK

AYA GİTTİM AŞK YOKTU

HÜSEYİN AKIN

Aya gidiyorum, nasıl desem kendime hiç eskimeyen bir çift pabuç almaya
Yanımda getiriyorum geçmiş günlerden birini, ben diyeyim pazartesi
İşe gider gibi, kapıyı çekip çıkar gibi, hiç kimsenin görmediği bir rüyaya
Aya gidiyorum, uzaya, acıkan en küçük kardeşime ekmek almaya
Söz verdim kimseye söz etmeyeceğim bundan, üstüne bir yorgunluk kahvesi
Petersburg olsa söylerdim, "uzağımdan çekil" dedi "çekildim" derdim.

Bu akşam çıkacağım, sizin ne anladığınız emin olun hiç umurumda değil
Nasıl olsa karanlığı delip geçen gök aşımı bitimsiz hayallerim var
Ben onları bazen bir şarkının en içli yerinden ateşlerim kızıl ötesine doğru
Şapkam bana yol gösterir, sığmayan bir sürü şey gelir doludizgin göğsüme sığar
Hüsnüyusuflar, Sığırcık kuşları, orman gülleri; ayaklar nasıl da yerden kesilir
Daha ilk gidişim bu, ilk niyet edişim, ben de onlardan öğreneceğim bilmediğim yolu.

Gözlüklerimi değil gözlerimi taktım, takvime, saatime ve güpegündüz aynaya baktım
Annem olsaydı sık dokunmuş kalın bir kazak koyardı yanıma n'olur n'olmaz diye
Aya gidiyorum, soru sormaya; bütün yanıtları alıp yeni baştan uyumaya
Biri dese orda hayat ne gezer ne varsa hep dünyada, belki uyumayacaktım
Ben ki bu dünyaya hem, yaş bir hurma dalına ayak basıp gelmedim
Ey benim tekno nefsim, görmediğin yerleri böyle özlemek niye?

Çok sürmez ulaşırım böyle giderse havalar, bilim burada yanılır
Babam bile git demişti, Uranüs'ten Mars'a kadar oralarda aşk da yoktur
Nice insanlar gitmiştir toprak, ateş, su, hava; her biri öldü sanılır
Madem doyduk ölümlere, bu dünyanın ambarında çokça yalan, bir diş soğan
Biz de gökdeleni satıp yine bağlarız takside bir ev alıp galakside
Gezdirir hem ölüm bizi hiç kimseye çaktırmadan, onun tanıdığı çoktur

GÖRÜŞÜRÜZ İHTİYAR

YAĞIZ GÖNÜLER

İnsan ömür boyu kendine dolanan bir bağ
Gibi konuştu, gibi söyledi, gibi sevdi
Seyrek neşe, biteviye dalgınlık, borçlu sabahlar
Bir şehrin ortasında hep yaşıyor gibi yaptı

İlkeli ve tarafsız bir haber gibiydi yeryüzünde
Herkes dinliyor gibi yaptı, çiçekler hariç
Hiçbir markaya yer açmadığı göğüs kafesinde
Biraz tütün biraz susam kırıntıları vardı

Herkes derdi, herkes farklı yerlerinden sancıyor
Oysa kader bulanık değil, her şey çoktan olmuş
Gibi çekildi, gibi sustu, gibi tek başına
Anlatmadı yağmur neden ıslatmıyor toprağı

Gitti ama bilseniz kimse görmedi gidişini
Koca bir günah gibi yürürdü, öyle durdu
Öldü bir suç olarak bir itiraz olarak öldü
Çıktığı bütün yollara yüreği dağıldı

YERDE DALLAR

İSMAİL KARAKURT

yürüdüğün yerde dallar
başka bir sürgünde
düşmüş ses rüzgârı da içinde

dalları
duyuyorum dinliyorum onları
mevsimler ayrılmadan
bir gölgeyi yarıştırıyorlar kemanlarda

ilkin hangisinde başlamıştır zaman
güç hangisinde birikmiştir
ya ışığın kızıl hazzını uçuran ağaçkuşu hangisidir

yürüdüğün yerde
düşünceli dallar, döner seninle
kâhin değilim ama
hani datça'dan yozgat'a kadar
kardeştir onlar

bazıları dağ keçisi gibi
öyle uzak
öyle sarp ki gövdeleri
sanki şah ile göz göze kartal

kökten kopmuş ve hazin bir gök oyununa
kapılmış bazı dallar
suyun üzerinde uyu desen
veya ezgi ol
bir kor ateşe

susmak ve yürümek
birbirine değen şeyler
dalların söylediği kırılganlıkta
her adımda yeniden yeşerirler

ŞEDD-İ RİHÂL

MEHMET ŞAMİL

hüznümü kâr eyledim sensin içimde güzel
dolanıp durdu rûhum / âhı devrân eyledim
bir yığın yumruk sıktım kimsede vâh etmedim

öpüp geçti kılıcım açmadı taze yara
hârına baktım gülün / sineğine sümbülün
ve uykusuz geçirdim günlerimi sevdiğim

yorgun atlar gibiyim ilhamına direnen
inmedi hayranlarım dokununca sokağa
ağyara kapılsaydım nasıl dağlanacaktım

dertli kelimelere meftûn oldu kalemim
anlatılsaydım belki kalbim çırpınacaktı
susup şiire döktüm / saklandım / pârelendim

niye kabuk bağlasın senle açılan yara
birkaç şiir çokça harf / unuturum sanmışsın
gişede dekor kıran o film benim hayatım

hatırımdan çıkanlar hep senin yüzündendir
[tam burada yazmayı unuttuğum mısra var]
savur benim külümü / yanıp kandım diyeyim

yol sensin yolcu benim / âteşle su gibisin
şedd-i rihâl eyledim hande-rûyun ardından
yüküm ağır şiirdi ve bunu söylemiştim.

SALINCAK

M. TUĞRUL ÇOLAK

gece yokuş aşağı geliyor tozu merhem
başucu kırbaçlanan baygın döşekler serin
dağa çarpan salıncak yarenlik habercisi
nal sesinden babalar ancak ölünce narin

sakat doğan kuğunun neşe ağzında köpük
bağdan kopan yapracık değilsem de mahzunum
hiç bitmeyen buyruğa uzanıyor ellerim
dantela kokusuyla kaynıyor içimde kum

tozu nereye konar taş üflerken nefesim
harım başından gitse ihtiyar ürküntüsü
sorularla sulh etsem huysuzlanıyor hüzün
kırpıyor gözlerini bir şikayet türküsü

toplaşın tepelere tutun gölgelikleri
belini doğrultuyor cinnet çatlıyor bahar
incir çekirdeği yeğ ağıtlı gökyüzünden
eskimiyor, sevmekle onarılan hudutlar

PAS PAYI

M. ŞADİ KARADEMİR

Dutların gövdesinden sızan ağır türküler
Dilimden dökülürken gözümün ıslağına
Suskunluğuma konar düşüncenin mahlası
Ona süngülü sesler giydirdim, hiç çıkarma.

Ruhumda konuşlanan engebeli bir şarkı
Kendilik yokuşumda olmazlarıma vatan
Belleyip durdu aşkı, ileriyi sarsarken
Bir şiir benden düştü, bir şiir yalnızlıktan.

Geceleri soğuğun ısırdığı çocuklar
Güneş mülküne ortak koşarken kıyameti
Kalpten körpe kurşunlar seken dağarcığımda
Göz alıcı düzenin kıvranıyor heybeti.

Taşmadan nasıl doyar içimizdeki avaz
Pan-virüs, büyük data, küçük yolların ağzı
Toprak eski annedir toplamadan duramaz
Buyurdu Erzincan'da Puşkin'in bir fazlası.

Kanımda çırpınan gürz umudumun çarpanı
Dağlandığım yerde gül, gün sayarken açmaya
Alışmakla aramda şiirden bir pas payı
Sekiz milyarlık dilim bıraktı pastanıza.

Ne varsa ki yaşanan cüretkâr ve eğreti...
Şahit olmak sireni titriyorken başımda
Kararlı bir gökyüzü sinen bakışlarıma
Tanış gelen parıltı, gülüşlerimi kolla.

KADROLU GÜVERCİNLER

RIDVAN YILDIZ

can buna mı yazdı
kendini rezil eden şiiri
çocuk okusa içinden gülerek çıkardı
harflerden salata olmaz diye biliyordum

sözleri eğerek nam sahibi
kuşları eğerek gök sahibi mi olacak
tek boyutlu düzlükte ot parçası
örümcek ağına zorla tutunuyor

kapital marketin küstah sözcüsü
iki adımlık yol dizmiş sakızlara
aynı sesleri çiğnemek için:
kadın, aşk, gözler, hasret mavi
başka ne var görelim tartılsın ruhun.

sütü bulandırır yürüttüğün sözler
dilin bir başka, kekeme kalem
kimseyi inandıramaz boş bir sayfaya
yazdığın tabelada türkçeye değmiyor tarifler

kaç ayarı bozdun can
kilitsiz bir kapıyı açmak için

Dİ'Lİ GEÇMİŞ BAHÇE GÜZELİ

CENGİZHAN ORAKÇI

dünya çok döndü uzaktayız o andan şehir yeni korkular edindi
hayallerine sıkı sarıl benim hayalim seninle dolu

tarumar oldu ne varsa incelikten işlenmiş güller karanfiller
kaydı düşüldü çinilerin mevsimlerden bağlandı eli kolu

iyi günler demlendikçe çaylar kesme bardaklarda muhabbet
uzak ülkelerdir haritalarda çoktan silinmiş yolu

aşk buraya yakışırdı sevda için bahçe arasa hangi şair
şeyh galip'ten haberli kalmadı hiç allah'ın kulu

dokunsalar bozulurdu büyüsü bu büyük şiirin
adı hâlâ hüsnügüzel tebalada gönlümün pulu

GİDEK BİZ OLMAYAN YERE

RAMİZ RÖVŞEN

Gel, el-ele tutup gidek,
Gidek biz olmayan yere.
Her derdi unutup gidek
Derdimiz olmayan yere.

Burda koyak özümüzü,
Bu kırışan yüzümüzü,
Bu köhnelen sözümüzü,
Gidek, söz olmayan yere.

Bir kimse tutmasın haber,
Gel, çıkıp gidek bir teher.[1]
Bu ev, bu sokak, bu şeher,
Bu deniz olmayan yere.

Atam oğlu, az çabala,
Dediğin çetin tapılar,
Bu Ramiz'i kim aparar[2]
Bu Ramiz olmayan yere?

[1] **Bir teher:** Bir yolunu bularak, bir şekilde.
[2] **Aparmak:** Götürmek.

KALMASIN

KEREM MAHMUDOĞLU

Bir çift badem gözü sayayım avucuna pul diye
Düş görülmemiş hesaptan, ahirete kalmasın
Nedamet getireyim sana hasrete katıp
Ne lalede ne sümbülde aklın kalmasın

Ruhuma mintan giyip başıkabak dolanayım
Veren eller yurdunda vermeyenden dileneyim
Yetmezse iğnelere bilenip, ipliklere ileneyim
Yüksük gibi her parmakta aklın kalmasın

Kiren yiyip gezeyim dağlarında gurbetin
Çayır çimen ezeyim bağlarında gurbetin
Varı yoku sezeyim ağlarında gurbetin
Ölüsüne dirisine doyayım, aklın kalmasın

Bildiğimi okuyayım, bilmediğime katıp
Gayretim her işi çözermiş sanıp
Depremlerle yıkılıp, yangınlarla yanıp
Anka olup uçayım, aklın kalmasın

Bulut taşıyayım at terkisinde, güneş vurayım
Sen söyle yeter ki baştan dünya kurayım
Gönül paletinde sarıyla mavi karayım
Gözlerini boyayım, aklın kalmasın

Zerdali toplayayım incir dalından
Sen iste zeytini, üzüm bağından
Karpuzu kavunu, şimşir çalısından
Avuç avuç getireyim aklın kalmasın.

Al beni pazarlarda peşin sat
İster bütün bütün, ister kesip at
İster sev kucakla, ister küsüp yat
Can neymiş uğruna, aklın kalmasın

YOL

NİGÂR ARİF

Acep hangi terzi biçmiş yolumu?
Ya yol tesadüftür ya ben naşıyım.[1]
Belki de bu yolda sonuncu adam,
Belki de bu yolun mezar taşıyım.

Bakar arzularım penceresinden,
Kendi ayağıma dolaşır yolum.
Bilmem ki o yandan nasıl görünür,
Düşmeme, talihi sevinen kulum.

Belki ben değilim bu giden de hiç,
Aksayan yolumdur, yolum sürünür.
Gâh döner toprağa, gâh döner taşa,
Gâh düşüp arkama bana bürünür.

Nereden çıktı ki bahtıma bu yol?
Belki de cebimden düşürdüm, öyle.
Yüzünü gözünü hayli çiğnedim,
Şimdi de yüzüme çemkirir böyle.

[1] **Naşı:** Acemi, tecrübesiz, yeteneksiz.

GÖZAYDINLIĞI

EJDER OL

Ağalar Bayramov'a...

Ölmedim, ağ gününü gördüm, Azerbaycan'ım!
Olsa da "yok", derim ben, derdim, Azerbaycan'ım!

Seni çok övdü, bu dil ama çıkartmaz ağını,[1]
Gözüme sürme gibi, sürmekteyim toprağını,
Gökte gökkuşağı tek sallıyorum bayrağını,
Marşını eylemişim virdim[2], Azerbaycan'ım!
Ölmedim ak gününü gördüm, Azerbaycan'ım!

Çok oldu yağmalanan, solgun, üzülmüş vaktin,
Yakılıp yıkılmıştı, tütsüye dönmüş tahtın,
Milyon yıl berk dayanıp bugüne gelip çıktın,
Yiğidim, kahramanım, merdim Azerbaycan'ım!
Ölmedim ak gününü gördüm, Azerbaycan'ım!

Anasından soğuyan kesleri[3] az görmemişiz,
Yurda yan gözle bakan tersleri az görmemişiz,
Dara düşünce çıkar sesleri... az görmemişiz,
"Can" deyip canına can verdim, Azerbaycan'ım!
Ölmedim ak gününü gördüm, Azerbaycan'ım!

Çattık azatlığa, bir arzulayan çağlardır,
Can feda eylediler, mükafatı sağlardır,
Benim arkam art arda sıralanan dağlardır,
Çınarınla yan yana durdum, Azerbaycan'ım!
Ölmedim ak gününü gördüm, Azerbaycan'ım!

Ama gönlümde kırıklık da var elbette vatan,
Arada ağlıyorum duldada, halvette, vatan,
Vatanın beşte üçü, çerledi[4], gurbette, vatan,
Her asır zulüm gördü yurdum, Azerbaycan'ım!
Ölmedim ak gününü gördüm, Azerbaycan'ım!

Ejder Ol, karşıda yol, hafifçe çen[5] görüyorum,
Özümü şule saçan isteğe ten görüyorum[6],
Galibiyet günümüz ilerde, ben görüyorum,
Sevgilimsin, koluna girdim, Azerbaycan'ım!
Ölmedim ak gününü gördüm, Azerbaycan'ım!

[1] **Ağını çıkarmak:** Bir şeyi fazla abartmak.
[2] **Vird:** Tekrar ederek ezberleme.
[3] **Kes:** Kimse.
[4] **Çer:** Öldürücü hastalık. **Çerlemek:** Bu hastalığa yakalanmak.
[5] **Çen:** Duman, sis.
[6] **Ten görmek:** Aynı, denk, eşit görmek.

ÖĞRETME ÖZÜNE ÖĞRETME BENİ

MUSA YAGUB

Talihin kısmeti rast saldı bizi.
Yolumuz bir yerde kırılacaksa,
Yitirecek isek birbirimizi,
Hatıram yadında kalmayacaksa,
Bu eller benimki olmayacaksa,
Bu teller benimki olmayacaksa,
Sen Allah,[1] özüne öğretme[2] beni,
Hicran korkusuyla göynetme[3] beni.
Elimi eline öğretme böyle,
Gözümü gözüne öğretme böyle,
Yüzümü yüzüne öğretme böyle.

Ben biraz baharlı budak gibiyim
Biraz da saf kalpli uşak gibiyim,
Bala anasına kavuşan gibi,
Leylek yuvasına yavuşan[4] gibi,
Arı gül çiçeğe uyuşan gibi,
Eh, ben de insana tez yavuşanım,
Sevgi ateşinde tez alışanım.[5]
Ama ki, sönmeğim çok çetin olur,
Sevgiden dönmeğim çok çetin olur,
Öğretme özüne öğretme beni!

Belki ummuyorduk bu hoş görüşü,
Yaman garibedir[6] dünyanın işi,
Asla yollarında dayanmadığın,
Hiç hendeverinde[7] dolanmadığın,
Gelip birden sana ne şirin olur!
Ömrünün içinde ömür doğulur!
Bir şirinim acı olacak ise,
Bir kısmet çiçeğim solacak ise,
Öğretme özüne, öğretme beni

Gönlümde yerin var, kopmaz yerinden,
Bir ikiz leçeği,[8] çatal budağı,
Ayırmak olmazsa biri birinden
Beni de ayırmak çetindir ahı.
Öğretme özüne öğretme beni,
Yok buna takatim, yok buna tabım,[9]
Elimi elinden üzmek azabım,
Sonra bu azaba dözmek[10] azabım...
Yoksa da gönlümün sınıkları var,
Hicranın köz basmış yanıkları var,
Benim dertlerimin ayakları var,
Nerde olsa, gelip tapacak[11] beni,
Yakıp yandıracak bu ocak beni.
Gel beni özüne öğretme böyle,
Elimi eline öğretme böyle,
Gözümü gözüne öğretme böyle.

[1] **Sen Allah:** Allah aşkına.
[2] **Öğretmek:** Alıştırmak.
[3] **Göynetmek:** Yavaş yavaş yakmak, sızlatmak.
[4] **Yavuşmak:** Bir yere, bir kişiye ısınmak, bir duruma uyum sağlamak.
[5] **Alışmak:** Tutuşmak
[6] **Garibe:** Tuhaf, acayip.
[7] **Hendever:** Civar, çevre.
[8] **Leçek:** Çiçekte taç yaprak.
[9] **Tab:** Dayanma gücü, sabır.
[10] **Dözmek:** Tahammül göstermek.
[11] **Tapmak:** Bulmak.

SEVGİ SEVGİYLE DERT DERTLE UNUTULUR

VAKIF BAYATLI ODER

Unutulacak bütün sevdalar,
Unutulacak bütün nağmeler,
Unutulacak unutulmaz her ne var,
Ancak bir tek ben seni
Yeniden sevmek için her bahar
Yeniden unutacağım.

En güzel hatıra da
En acı gözyaşı gibi yutulur,
Yutulur, unutulur,
Yurt yurtla,
Sevgi sevgiyle, dert dertle,
İnsan insanla,
İsa Muhammet'le unutulur...

Haddinden çok şey biliyoruz bu dünyada.
Boş şeydir! Unutulacak hepsi!
Unuttuklarımız yeniden, yeni baştan
Sudan, topraktan, dağdan, taştan
Çıkıyormuş gibi görünecek bize her döngede,[1]
En solgun çiçekler
En ışıklı yıldızları sevecek yine de...

Çiçek gözlüm, nağmeler okudukça bitiyor,
Oynadıkça bitmiyor sanki
Gel, bu nağme ermeden sona
Bu sonsuz dünyanın sonuna dek
Oynayalım bu nağmenin havasına.

[1] **Dönge:** Dönemeç, köşe başı.

YOL

KÂZIM BAL

Teskin etmek ne zor
Kamçılanmış atı
Kurbanın kesilme ağrıları vakti
Kalp kapakçığıma
Kaç Tendürek bağdaş kurar
Yasin suresinin
Son ayetidir hatırımda
Amenna ve saddakna.
Baş eğdik bir tek sana.
Kurbanın emaneti verme vakti
Kırılır bütün camlar
Yıkılır bütün şehirler
Beynimin içinde siren sesleri
Tüm dünya durmalı
Hayat durmalı
Kan akışım Çoruh'u geçmişken
Kim dizginleyebilir
Kamçılanmış atı
Kalmaz bilirim
Bu teker tümsekte
Değmesin nalına toz
Ermesin alnına köz
Tuz buz iskelet sistemim
Göz buharım Çoruh'u aşmışken
Ben sustum sen sus
Biz dinleyelim
Yağmurun sesi de uzaktan
Hoş mu gelir
Köprücük kemiğim

MAVİ GÖKYÜZÜNÜN ALTINDA

MEHMET BAŞ

Yanlış anlaşılmaya müsait bir eylemdir burada yaşamak
Gelir akşamın yaralı kuşları
İçinde çöl birikmiş paslı saatler
Zamanın tozları dökülür sararmış albümlerden

Kıştır ve henüz uyumamıştır çocuklar
Dışarda çok eski rüzgârların sesi
İğneden ipliğe toplanıp giderken
Erir kardan adamların buzdan heykeli

Göçebe vakitlerin çok uzağında
Bir yerleşik hayatlar galerisidir artık şehirler
Gözüne sürme çekilmiş çöl kızlarının
Ellerinde kızıl meşaleler yanarken

İnsan kendi sesini arıyor akşam rüzgârında
Gecikmiş rüyalar boy veriyor başaklarda
Güneş ve ayın şahitliğinde
Mavi gökyüzünün altında olup bitiyor her şey

ÖZÜR:
567. (Ocak 2021) sayımızda teknik bir hatadan dolayı şair Mehmet Baş'ın "Mavi Gökyüzü Altında" adlı şiirinin başlığının altında başka bir metne yer verilmiştir. Şairden ve okuyucudan özür diliyoruz. Söz konusu şiirin asıl metni üstteki gibidir.

HEDİYE

İSAHAN İSAHANLI

TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARANLAR: İMDAT AVŞAR-SAADET ÖRMECİ

MAMASINI YENİ YEDİĞİ BELLİYDİ. DUDAKLARININ KENARINDAN AKAN SÜTÜN İZİ HÂLÂ SİLİNMEMİŞTİ. NERGİZ'İN MELEK YÜZÜNDE AYRI BİR TEBESSÜM VARDI

Karabağ savaşında esir düşmüş
Azerbaycan kızlarının hatırasına...

Gülnaz babasının kucağına atıldı:

– Baba, benim adımı sen mi koydun, annem mi?

– Tabiî ki, ben... Bak senin doğum belgen de bende, görüyor musun? Senin adını annen koymuş olsaydı, doğum belgen de onda olurdu diye dudak altından güldü ve Gülnaz'ın okuduğu okula vermek için sabahleyin evden alıp cebine koyduğu belgeyi kızına uzattı.

Gülnaz gerçekten de, adının babası tarafından konulduğunun bir ispatı olarak gördüğü doğum belgesini sıkı sıkı tuttu, öptü ve: "Baba, bu bende kalsa olur mu?" deyip hiç cevap beklemeden eteğinin cebine koydu.

Artık hava kararıyordu. Gökyüzüne kara bulutlar toplanmış, uzakta görünen başı karlı Kızkala dağı civarından soğuk rüzgâr esiyordu. Rasim yorgun olsa da, hızla ilerliyor, Gülnaz ise hiçbir şeye aldırmadan, doyuncaya kadar uyumuş ve yataktan yeni kalkmış bir çocuk gibi hoplayıp zıplıyor, babasının etrafında dönüp duruyordu. Rasim, Gülnaz'a bakarak, kızına bu sevinçli anları yaşattığı için memnun bir şekilde gülümsüyordu. Havanın soğuduğunu gören Rasim: "Kızım, hava pek soğudu, galiba yağmur da yağacak, biraz çabuk ol, kendimizi bir an önce köye atalım." diye Gülnaz'ın elinden tuttu. Onlar hızla köye doğru ilerlemeye başladılar. Köyün girişindeki ağaçlığa vardıklarında pek çok insanın telaşla oraya buraya koşturduklarını gördüler. Onlardan biri: "Ermeni askerler köye girdiler, önlerine çıkanı kurşuna diziyorlar, gitmeyin!" diye bağırarak gözden kayboldu. Bir anda Rasim'in dünyası başına yıkıldı. Köy halkı arasında Ermenilerin köye saldıracağına ilişkin söylentiler uzun zamandır dolaşsa da bunun ne zaman, nasıl gerçekleşeceğini kimse kestiremiyordu. Durumu gören Rasim, bir köye baktı bir de dönüp

sekiz yaşındaki kızı Gülnaz'a: "Benim güzel kızım, bak şuracıkta, şu ağacın altında otur, hiçbir yere kıpırdama, ben hemen döneceğim." dedi ve gayriihtiyari, kızından ömürlük ayrılıyormuş gibi onu sıkı sıkı bağrına bastı.

Rasim gideli yaklaşık bir saat olmuştu. Babasının yolunu gözleyen kızcağız soğuktan mı yoksa korkusundan mı, oturduğu ağacın altında uyuyakalmıştı. Birden yüksek sesle konuşmalar duyuldu. Gülnaz uykudan uyandı. Gözlerini açtığında ellerinde otomatik silah olan üç askerin ona doğru geldiğini gördü. Askerlere yaklaşıp anne babasını mı sorsun yoksa saklansın mı? Ne yapacağını bilemedi. O vakit askerlerden biri Gülnaz'ın anlamadığı dilde, yanındaki arkadaşına bir şeyler söyledi ve onlar birbirleriyle şakalaşarak kıkır kıkır gülmeye başladılar. Gülnaz bu adamların Azerbaycanlı olmadığını anladı ve bu yabancı askerlere görünmemek için korkusundan yanındaki ağacın arkasına gizlendi. O anda ağacın arkasından gelen hışırtı silahlı askerlerden birinin dikkatini çekti. Sesin geldiği yere yönelen asker, Gülnaz'ı görüp sevinerek: "Bunu bize Allah gönderdi!" dedi, arkadaşlarına doğru döndü ve onlardan cevap gözlemeden kemerini açmaya başladı. Onun fikrini anlayan diğer asker sinirlenerek söylendi: Xore'nin emrini ne çabuk unuttun? Elimize geçen Türk kızlarını onun şahsen cezalandırmak istediğini bilmiyor musun? Diğer askerler Gülnaz'ı kolundan sürüye sürüye oradan uzaklaştılar. Gülnaz ise göz yaşları içinde "Baba babaaa!.." diye feryat ediyordu...

Durumla ilgili köydeki dostlarından etraflı mâlumat alan Rasim, ağaçlığa yöneldi ve kızını tek başına bıraktığı ağacın yanına varıp çömeldi. Gülnaz'ın burada olmadığını gören Rasim'in o an kalbi durdu. O, yana yakıla "Gülnaz, Gülnaz!" diye bağırıyor ama yalnız kendi sesinin yankısını duyuyordu.

Bugün Gülnaz'ın doğum günüydü. 26 yaşını dolduruyordu. Rasim, hayat arkadaşı Ülker

ELENA
ABDİHALIKOVA
BENİM TENHA YILDIZIM

Sen varsın gökkubbemde
Dünya siyah bir hüzünde.
Kalbi kırık şiirimde
Duyulur mu içli feryadım?
Yaşayıp gidiyorum işte.
Başka kim düşünür seni böyle?
Söndüğün gün söneceğim ben de
Işığım!

TEDEV Yayınları

ve oğlu Reşat sofraya toplanmışlardı. Hiç kimse ağzını açıp tek kelime etmiyordu. Bu ayrılıktan en çok eziyet çeken Rasim'di. O, Gülnaz'ın esir düşmesinden yalnız kendini sorumlu tutuyordu. Keşke o gün, Ermenilerin köye girdiği haberini aldığında Gülnaz'ı ağaçlıkta tek başına bırakmasaydı da bütün ailesi 18 yıldır süren ayrılık derdine düşmeseydi. Hayat arkadaşı ve çocukları daima Rasim'i sakinleştirmeye çalışıyorlardı: "Senin hiçbir günahın yok, her şey ortada; bu Allah'ın işidir, yazıdır, kaderdir." diye onu teselli etseler de bunların hiçbiri Rasim'i yatıştıracak güçte değildi. Her ocak ayının 22'si Rasim için hayatın en ağır günüydü.

Rasim sessizce odanın köşesindeki piyanoya yaklaştı, Gülnaz'ın piyanonun üstünde asılı duran ve sanki; "Baba, gel beni kurtar." diyen yalvarış dolu gözlerle bakan fotoğrafını eline aldı, yavaşça dudaklarına yaklaştırdı. Titrek sesle; "Benim güzel kızım, neredesin?" diyerek yıllarca yaptığı gibi, yine gözyaşlarına hâkim olamadı.

❁

Gülnaz ışığı söndürdü: "Bu gün çok yoruldum." diyerek başını yana çevirdi. Lakin Arsen bu geceden öyle kolaylıkla vazgeçmek niyetinde değildi: "Sevgilim, sana bir hediyem var, yüzünü bana dön." Gülnaz isteksizce biraz da söylene söylene kocasına doğru döndü. Kocasının elindeki kâğıt parçalarını görüp geri çevirmek istese de, Arsen'in kaba elleri ona mani oldu: "Sevgilim, bu evliliğimizin onuncu yılı vesilesiyle hazırladığım hediyedir. Sen bu hediyeyi çok seveceksin." Diyerek elindeki Erivan-Moskova uçak biletini ve lacivert pasaportu Gülnaz'a uzattı. Gülnaz bu pasaportu hayatında ikinci kez görüyordu. İlk kez pasaport şubesinde imza attığında görmüştü ikinci kez ise şimdi görüyordu. Sahte bir merakla pasaporta göz attıktan sonra Arsen'in ona verdiği bileti büyük bir sevinçle önce bağrına bastı, sonra da dudaklarına yaklaştırıp öptü. Onun bu hareketi Arsen'e sanki dünyaları bağışladı ve yıllar sonra eşinin güleryüzünü gören Arsen kendiyle gurur duyarak Gülnaz'a sıkı sıkı sarılıp kendisine doğru çekti. Gülnaz ne kadar çabalasa da, eşinin güçlü kollarından kurtulamadı, yıllardır olduğu gibi, yine onun isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı.

Gülnaz, Gece boyu Arsen'in ona söylediklerinden sadece Moskova sözünü duyuyordu.

Gülnaz sabah çok erken uyandı. Aslında o, sevincinden gece uyumamıştı, kocasıyla uzun uzadıya sohbet etmeyi sevmediğinden uyumuş gibi yapmıştı. Arsen uykudan uyandığında artık mutfakta özenle kurulmuş sofra onu bekliyordu. Çok sevdiği Mikoyan sosisi, haşlanmış yumurta, kızartılmış kepekli ekmek ve çökelek-tereyağ karışımını bekliyordu. Arsen sofraya dikkatle göz gezdirdikten sonra karısına döndü, hiçbir şey söylemese de, onun gönlünden geçenleri tebessümünden okuyabilirdi. Arsen yıllardır Gülnaz'ın içinde ukde olan ve ondan defalarca rica ettiği Moskova'ya gitme arzusunu bu kadar geç yerine getirdiği için kendine kızıyordu. O, büyük bir iştahla kahvaltısını yaptı ve Gülnaz'a sarılıp: "Sabah saat 9'da havalimanında olmalıyız. Hazırlan, ben de işlerimi bitirip döneceğim." diyerek evden çıktı. Arsen gittikten sonra Gülnaz mutfağı topladı, yatak adasına geçip biraz dinlenmek istedi. Aynanın önünden geçerken başını çevirip aynaya baktı ve bir süre durakladı. Gençliğine rağmen, gözlerinin etrafında beliren kırışıklıklar dikkatini çekti. Gülnaz sanki bu kırışıklıkları ilk defa görüyordu. Şimdiye kadar kendine hiçbir zaman vakit ayırmayan, dış görünüşünden hiçbir zaman rahatsız olmayan Gülnaz bir saata kadar aynanın önünden ayrılmadı ve özellikle çocukluğundan beri çok sevdiği "Karagile" şarkısını (Gülnaz bu şarkıyı babasından duymuştu.) Hafif bir sesle mırıldanarak kendine makyaj yaptı.

Akşam Arsen eve döndüğünde, sevdiği yemeklerle dolu sofra dikkatini çekti. Gülnaz da her zaman olduğundan farklı görünüyordu. Onun yüzünde ayrı bir tebessüm vardı. Gördüklerinden büyük sevinç duyan Arsen Gülnaz'a

yaklaşarak bu kez içinden değil yüksek sesle, üstelik de ayrı bir şevkle: "Ben senin bu kadar güzel olduğunu hiç görmemiştim. Üstelik suç benim bu kör olan gözlerimdedir. Ancak senin de suçun var, bu güzelliği benden gizlemişsin. Sana söz veriyorum, bundan sonra seni sık sık gezmeye götüreceğim." dedi. Bu sözlerden biraz hoşlanan biraz da utanan Gülnaz: "Tamam tamam, abartma. Benim her zamanki halim." diyerek yatak odasına geçti.

Gülnaz gittikten sonra Arsen bir müddet mutfakta oturup düşündü. O, Gülnaz'ın yüzünün böyle güldüğünü çok az görüyordu. Önceleri bunun sebebini Gülnaz'ın hayatı umursamamasına bağlıyor ve onu değiştirmek için, nedense özel bir çaba göstermiyordu. Şimdi, eşinin bir gecede böyle değiştiğini gördükten sonra bütün suçun kendinde olduğunu kabul etti, şimdiye kadar eşini evde bir mahkum gibi tutmasının, ona izin vermemesinin, tanıdıklardan, akraba ve dostlardan tecrit etmesinin yanlış bir fikir olduğunu düşünmeye başladı ve eşine karşı bu davranışlarını değiştirmek için her şeyi yapacağına dair kendi kendine söz verdi.

Gülnaz sabahki yolculuk için hazırlık yapmaya başladı. Eşi ve kendine ait elbise ve çamaşırları düzenli bir şekilde bavula koydu, pasaportunu eline aldı, açıp içindeki fotoğrafına baktı. Pasaportuna kendisinin de anlamadığı karışık duygularla göz atıp çantasına koydu. Gülnaz şahsî eşyalarını da koyduktan sonra gardıroba yöneldi. Gardırobun sağ alt köşesindeki çekmecesini açtı, oradaki karmakarışık eşyaların arasından bir şey aldı ve cebine koydu. Odada kendinden başka kimsenin olmadığına emin olduktan sonra korka korka, büyük bir ihtiyatla sanki birinden gizleniyormuş gibi, aldığı şeyi göğsüne bastırarak öptü ve içinde şahsî eşyalarının yer aldığı küçük el çantasına koydu. Gülnaz hazırlığını tamamlayıp çocuk odasına geçti ve kızının yatağına yaklaştı, uyanmasın diye usulca beş yaşındaki Nergiz'e doğru eğildi (Aslında kızının adı Narine idi, Gülnaz ise içinden her zaman ona Nergiz diye sesleniyordu). Nergiz mışıl mışıl uyuyordu. Mamasını yeni yediği belliydi. Dudaklarının kenarından akan sütün izi hâlâ silinmemişti. Nergiz'in melek yüzünde ayrı bir tebessüm vardı. O, sanki uykusunda birilerine gülümsüyordu. Gülnaz çok karışık düşünceler içindeydi. Yüreğinin söyledikleri ve analık duyguları arasında şaşıp kalmıştı. Tam bu sırada kapı açıldı, Arsen içeri girdi. Gülnaz, Arsen görmesin diye gözyaşlarını silip geriye dönse de Arsen onun ağladığını hissetti: "Niye ağlıyorsun, niye böyle kederlisin? Biz sadece birkaç günlüğüne gidiyoruz. Hem annem kızımıza bizden daha iyi bakacak, sen bu kadar huzursuz olma, her şey güzel olacak." diye Gülnaz'ı sakinleştirmeye çalıştı. Gülnaz: "Ah Arsen, bir bilsen, bir anne için bir gün bile çocuğundan ayrı kalmak ne demektir?" diyip yine göz yaşlarına hâkim olamadı. Yeniden yatağa doğru eğildi, Nergiz'i, bir daha görmeyecekmiş gibi defalarca yanaklarından öptü ve içinden: "Benim canım kızım, beni affedebilecek misin, bilmiyorum." diyerek derinden ah çekti.

Havalimanında anons sesi işitildi: "Erivan'dan Moskova'ya uçan KL-3193 sefer sayılı Erivan-Moskova uçağı kalkış için hazırdır. Yolcuların 4 no'lu kapıya gitmeleri rica olunur.". Az kalsın Gülnaz'ın sevinçten kalbi duracaktı. Allah'ım, bu rüya mı gerçek mi? Bu uçak gerçekten Moskova'ya mı gidiyor? Uçak havalanana kadar Gülnaz buna inanamamıştı. Heyecandan birden gözleri kararı, başı döndü. Ne kadar kendine hâkim olmaya çalışsa da başaramadı, ayakları titredi, az kalsın düşecekti. Gülnaz fark ettirmemeye çalışsa da Arsen her şeyi hissetti. O, telaş içinde: "Ne oluyor, sana ne oldu? dedi ve cevap beklemeden havalimanının acil sağlık hizmetleri verilen bölgesine koştu. Çok geçmeden doktor geldi. Gülnaz'ın tansiyonunu ölçtükten sonra Arsen'e doğru döndü: "Tansiyonu çok yüksek, bu halde uçmasını tavsiye etmem." Bu sözler Gülnaz'ı yıldırım gibi çarptı. Kara gözlerini kocasına dikip bekledi, gözlerinden iki damla

yaş süzüldü. Onun yıllarca yüreğinde beslediği arzusu heba mı olacaktı? Arsen: "Sevgilim, her şey geçip gider. Başka bir vakit seni mutlaka Moskova'ya götüreceğim, bana inan. Şimdi doktorun sözlerine uyup evimize dönelim." dedi. Bu sözler onun için bir ölüm fermanıydı. Gülnaz'ın dünyası adeta başına yıkıldı. Kendine hâkim olmaya çalıştı: "Yok yok!.. Sen neler söylüyorsun? On yıllık evlilik hayatımızda senden hiçbir şey istemedim. Şimdi sana yalvarıyorum. Bu seferimizi erteleme, Moskova'ya gidelim. Benim için endişelenme, ben kendimi iyi hissediyorum. Biraz heyecanlandım sadece, artık geçti. Moskova'da, ince ince yağan kar altında seninle el ele gezmek, senin sevgi dolu sözlerini işitmek, Kızıl Meydan'da fotoğraf çektirmek benim en büyük arzumdur.".

Eşinin yalvaran bakışlarına dayanamayıp gönlünü okşayan sözlerinden biraz da gurur duyan Arsen, başıyla onu onayladı. Gülnaz: "Senin bu iyiliğini hiçbir zaman unutmayacağım." diyerek yanakları kızarmış halde başını Arsen'in göğsüne dayadı.

Uçağa biniş başladı. Gülnaz kocasının koluna girip gözlerini biletleri kontrol eden kıza dikmişti. Uçağa binmeden kendini rahat hissedemiyordu. Kız biletleri kontrol edip koltuk numaralarının olduğu bölümü yırtarak Gülnaz'a verdi. Görevli böylece sanki birazcık geç kalmış bu uçuşun bir an önce gerçekleşmesini istiyordu. Nihayet, sıra Gülnaz'a geldi, biletleri kontrol eden kız nedense, bileti dikkatle inceledikten sonra Gülnaz'ın yüzüne baktı. Bu bakışlar o kadar dikkatliydi ki, Gülnaz sanki evraklarında bir problem varmış gibi rahatsız olmaya başladı. Tam o sırada kızın "Buyurun, geçin." sözleri Gülnaz'ı kendine getirdi. Onlar hızlı adımlarla uçağa doğru yürüdüler.

Gülnaz ve Arsen Moskova'da Arsen'in amca oğlu Artur'un evinde kalıyorlardı. Artur onları en özel şekilde ağırlamıştı. Artur'un eşi Anuş, adının mânâsına uygun olarak, çok tatlı dilli ve açık kalpli bir kadındı. O, Gülnaz'ı ilk kez Erivan'da, onların düğünlerinde görmüş ve sonra ailesi ile Moskova'ya göç ettikten sonra bir daha görüşmemişlerdi. Gülnaz'ın hayat hikâyesini ise sonradan kocası Artur'dan duymuş ve onu yakın bir akrabası gibi sevmişti. Yaşça Gülnaz'dan hayli büyük olsa da, davranışlarında bunu katiyyen hissettirmiyor, Gülnaz'a kendi yaşıtıymış gibi davranıyordu. Gülnaz da bunu hissettiğinden onun son günlerdeki neşeli ruh hali burada, Moskova'da da devam ediyordu. Onlar üç gündür Moskova'daydılar. Plânlarına göre, daha iki hafta burada kalacaklardı. Onun için, ilk günlerde pek bir yere gitmiyor, evde birlikte vakit geçiriyorlardı.

Bugün ilk defa Gülnaz, Anuş'la birlikte şehri gezmeye çıkmıştı. Ocak ayının son günleri olmasına rağmen, Moskova'da hava hiç olmadığı kadar güzeldi. İnce ince yağan kar, fırtınasız, rüzgârsız havaya ayrı bir güzellik veriyordu. Gülnaz çok heyecanlı görünüyordu. Bu, Anuş'un da gözünden kaçmamıştı: "Bugün biraz heyecanlı görüyorsun, galiba Moskova'nın güzelliklerini görmek için sabırsızlanıyorsun değil mi?". Anuş'un sorduğu soruya kendisinin cevap vermesi Gülnaz'ın işini biraz daha kolaylaştırıyordu ve o, güzel ses tonuyla: "Şaka değil ki, dile kolay, Moskova'dayız. Sen burada yaşadığın için bu sana biraz garip gelebilir, ama ben bugünü tam on yıldır bekliyordum.".

Onlar şehirde gönüllerince dolaştıktan sonra, Anuş'un teklifiyle, Moskova Çayı sahilinde yer alan meşhur alışveriş merkezine gittiler. Önce soluklanıp dinlenmek için küçük ama rahat edebilecekleri bir kafeye girdiler. Hoş sohbete daldıklarından Anuş vaktin nasıl geçtiğini fark etmiyor, Gülnaz ise Anuş'a çaktırmadan, ikide bir saatine bakıyordu. Gülnaz: "Şimdi biraz alışveriş etsek, fena mı olur?" diye yüzünü Anuş'a döndü. Anuş sanki Gülnaz'dan bu teklifi bekliyormuş gibi çabucak ayağa kalktı, garsonu çağırıp hesabı ödedi ve onlar alışveriş merkezinin ikinci katına çıktılar. Biraz alışveriş ettikten sonra Gülnaz, Anuş'a bir şeyler sordu

ve Anuş sağ eliyle ikinci katın diğer tarafındaki tuvaleti göstererek: "Ben de seninle geleyim mi?" diye sordu. Gülnaz: "Yok yok, rahatsız olma, sen alışverişini yap. Ben birazdan döneceğim." dedi emin bir şekilde. Anuş mağazaya girdi, Gülnaz ise hızlı adımlarla tuvalete doğru yol aldı. Yolda sürekli geriye dönüp baktı ve Anuş'un mağazaya girdiğinden emin olduktan sonra adımlarını biraz daha hızlandırdı. Merdivenlerden yıldırım hızıyla inen Gülnaz, aceleyle dışarıya çıktı, sağa sola baktı. Biraz yakında taksi bekliyordu. Gülnaz eliyle taksiye işaret etti. Taksi hemen hareket etse de, Gülnaz'ın içi rahat etmedi, taksiye doğru koşmaya başladı. Çabucak arabaya oturup elindeki kağıt parçasını sürücüye uzatarak: "Beni acele bu adrese götürün." dedi. Sürücü bir o kadar merak ve şaşkınlıkla müşterisini süzdü: "Kaygılanmayın, zamanında yetişirsiniz".

Araba yeni hareket etmişti ki, ışıklarda durdu. Gülnaz'ın yüreği sanki yerinden fırlayacaktı. Aceleyle çantasından 50 dolar çıkarıp sürücüye uzattı: "Rica ediyorum, hızlı sürün, ben bir an önce orada olmalıyım." Parayı gören taksi sürücüsü her şeyi anladı. Yeşil ışık yanmadan hareket etti.

Taksi üç katlı bir binanın karşısında durdu. "Buyurun, adres burası" diye eliyle sağdaki binayı gösterdi. Taksici arabayı yeteri kadar hızlı sürse de, Gülnaz'a yol uzadıkça uzamıştı. Hemen karşıdaki binaya doğru koştu, izin almadan içeri girmek istese de, kapıda duran polis önünü kesti: "Hanımefendi, görmüyor musunuz, öğlen arası, bir saat sonra gelin". Gülnaz için her saniye çok önemliydi. Yer gök Gülnaz'ın başına yıkıldı, heyecanından dengesini kaybedip yere yığıldı. Şakınlık içerisindeki polis memurları ne yapacaklarını bilemeyip emniyet amirliğine haber verdiler. Emniyet amiri Gülnaz'ı içeri aldı, doktor çağırdı. Polis memurlarından biri hemşirenin yardımıyla Gülnaz'ı sedyeye uzattı. Doktor, Gülnaz'ın nabzını yokladı: "Nabzı çok yüksek, böyle yüksek bir tansiyona nasıl dayanıyor?" diyerek ona bir ilaç verdi. Sonra etraftakilere: "Biraz dinlenmeye ihtiyacı var, bırak burada uzanıp dinlensin. Biz ise büyükelçiliğe haber verelim." deyip odadan çıktı. Hemşire de birlikte çıkmak istedi ama doktor: "Sen her ihtimale karşı onun yanında kal, on dakika sonra yine tansiyonunu ve ateşini ölç" diye hastayı gösterdi! Hemşire geri döndü. Gülnaz uyuyakalmıştı. O anda polis memurlarından biri elinde çantayla içeri girdi: "Bu, kadının çantası, bayıldığında düşmüştü." deyip çantayı hemşireye uzattı. Hemşirenin gözleri, açık çantanın içindeki lacivert renkli pasaporta takıldı. Pasaportu eline aldı. Ermenistan pasaportunu gören hemşire kendini kaybetti, ne diyeceğini bilemedi, şaşkın halde etrafındakilerin yüzüne baktı: "Bu Ermeninin burada ne işi var?" diye yüzünü ekşitti. Pasaport derhal elden ele dolaşmaya başladı. O zaman doktorun söylediği gibi Gülnaz'ın ateşini ölçmek için onun göğsünün düğmelerini birazcık açmaya çalışan hemşirenin eline bir şey değdi. Hemşire şaşkınlıkla yerinde donup kaldı. Onun eline değen Gülnaz'ın göğsünde sakladığı Azerbaycan Türkçesiyle yazılmış doğum belgesiydi. O, doğum belgesini alıp yüksek sesle okudu: "Musayeva Gülnaz Rasim kızı. Doğduğu yer: Hocalı. Doğum tarihi: 22 Ocak 1984." Herkes birbirinin yüzüne baktı, ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Çok geçmeden özenle giyinmiş bir kişi yaklaşarak ne olduğunu sordu: "Sayın büyükelçim, bu kadın tek başına elçiliğe girmeye çalışıyordu, birden bilincini yitirip bayıldı. Biz de onu içeri almak zorunda kaldık. Pasaportu Ermeni pasaportudur ama üzerinde bir Azerbaycanlı çocuğun doğum belgesi var." diyen nezaret amiri, belgeleri elçiye uzattı. Elçi hiç dikkatini çekmeyen pasaporta şöyle bir göz attıktan sonra doğum belgesini alıp baktı, dikkatle okudu, uyuyakalmış Gülnaz'a doğru eğilerek bir baba şefkatiyle onun başını okşadı. Sedyenin kenarında oturarak Gülnaz'ın ellerini avucuna aldı. Gizlemeye çalışsa da, gözlerinden akan iki damla yaş yanağından süzüldü.

Gülnaz rüyasında Hocalı'yı görüyordu... ‹

YUSUF DİYE BİRİ

ŞENOL TURAN

ÇABUK ADIMLARLA YÜRÜMEYE BAŞLADIM. UZUN VE YORUCU BİR YOLUM VARDI. LASTİK AYAKKABILARIMLA TAŞLARIN ÜZERİNDE SEKE SEKE KASABA MEYDANINA VARDIM

Büyüdükçe zihnimde daha çok berraklaşıyor. Çocuk yaşımın verdiği heyecan ve masumiyetin puslu hatıraları birer birer dağıldıkça siyah beyaz bir filmi andıran o sahneyi şimdi daha iyi hatırlıyorum. Akranlarının kendisine taktığı isimle Ablam 'Kötü' Nimet, sobanın başında yün çoraplarını ısıtmaya çalışıyordu. Sarı bir sonbahardı ve sokaktan getirdiğimiz soğuk henüz kırılmamıştı. Üşüdüğümüzü gören Annem ateşe fındık odunu attı ve teker teker ellerimizi tuttu. Nasırlı avuçlarında ısındıkça eriyen parmaklarım, uçları bukleli saçlarımın yüzüme her değişinde duyduğum ürperti, ablama inat olsun diye kendimi naza çekme uğraşı, ve tam bu sırada, iri göğüslerinden kopçaları birbirine kavuşmayan yeleğiyle Melahat halamın tıknefes odaya girişi. Karşımızda, soluk alış verişleri yüzünden diyeceğini sürekli erteleyen kocaman bir kadın! Her seferinde dili dolaşıyor. Diline gelecek şey her neyse, damağına yapışıyor. Fakat merakla bekliyoruz. Divana oturmasını işaret etti annem. Elmacık kemikleri dahi oynayan kadın zangır zangır titreyerek olduğu yere yığıldı. Annem, ablama koşup su getirmesini söyledi. Ama o müjde istiyordu. Bir an evvel konuşma hevesine ve uzun hazırlığına rağmen, 'Yusuf gelmiş!' diyebildi.

O vakitler Yusuf, bana hiçbir mana ifade etmeyen yabancı bir isimdi. İster istemez halamın ağzından çıktığı gibi kaldı. Fakat halam koca göbeğiyle divana iyice yerleşip uzun uzadıya Yusuf'u anlatmaya koyulunca gözlerim fal taşı gibi açılmaya başladı. Son yılların en önemli konusuydu. Herkes Yusuf diye birini bekler ama o bir türlü gelmez. 'Gelmiş işte,' dedi halam. Elimi bırakan annem parmaklarıyla hesap yapmaya başladı. 'Seksen iki,' dedi ilkin, seksen altıya gelince durdu. Gözlerimi kısarak ona baktım. Ne diyeceğini merak ediyordum. Şaşkın bir yüz ifadesiyle, 'beş senenin üzerine,' dedi ve sustu. Şikâyet ettiğini düşünen halam, 'geldiğine dua et!' diye araya girdi. El kapısında olmanın çilesinden, gurbetin zorluğundan, para kazanmanın güçlüğünden bahsetti. Sanki konuştukça ağırlaşıyor, kelimeler yük oluyor, ağzını her açtığında divana biraz daha gömülüyordu. Gözlerimizi kaçırmadan can kulağıyla onu dinliyorduk. Bizleri o halde gören halam, iyiden iyiye cezbeye tutuluyor, arada kendini kaybediyordu. Bu zamanda ev bark sahibi olmanın sıkıntılarına ilişkin uzun bir nutuk çekti. Sonra

kelimeleri tükendi, sıcak havanın da tesiriyle gevşemeye başladı. Kafası gövdesi üzerine düşmeden son bir gayretle, 'gelmiş işte!' dedi. 'Kör Ahmet'in kahvesinde oturuyormuş. Bizim Halil görmüş.'

O sırada yüzüme ılık bir hava çarptığını hissettim. Ablam 'Kötü' Nimet koşarcasına kapıya yönelmişti. Pileli eteğini savurduğu gibi önümden geçip gitti.

Peşi sıra seğirttim. Yedi yaşımın çevikliği fena değildi fakat küçük adımlarım yolda kalıyordu. Bacaklarım biraz daha uzun olsa hiç zahmet çekmezdim. Ona yetişmek için sarf ettiğim bütün çabalar boşa gitti. Mısır koçanları arasından öyle bir gidişi vardı ki, değil yetişmek aradaki mesafeyi korumak dahi imkânsızdı. Nitekim bahçe kapısını geçtikten sonra gözden kayboldu. Yetişemeyeceğimi anlayınca hızımı kestim. Çabuk adımlarla yürümeye başladım. Uzun ve yorucu bir yolum vardı. Lastik ayakkabılarımla taşların üzerinde seke seke kasaba meydanına vardım.

Ben yaşlarda çok sayıda çocuğun arasında dikilmiş Kör Ahmet'in kahvesine doğru bakıyordu. Öfkeyle yanına kadar sokulup beni neden beklemediğini sorduğumda eliyle 'sus' işareti yaptı. Derin bir nefes aldı. Sanırım kime doğru koşacağımızı kestirmeye çalışıyordu. Gözlerini diktiği noktada üç kişi kırık bir masa etrafında çay içiyordu. Sadece başının iki yanında saç olan, yüzü tamamen traşlı, hafif karga burun ve koyu takım elbiseli şakacı birine benziyordu. Kısa ve kıvırcık saçlı, zayıf yanaklarıyla sakalsız ikinci bir kişi, ince uzun parmakları arasındaki sigarayı yakmaya çalışıyordu. Alnı epeyce geniş, ense kocaman, sarı bıyığıyla iriyarı olanı çayına şeker atıyordu.

Kafası karışan Ablama, 'hangisi?' diye sordum. Cevap vermedi. Tırnaklarını yemekle meşguldü. Bense üşüyen ellerimi nefesimle ısıtmaya çalışıyordum. Tam o sırada bizleri fark eden Kör Ahmet, 'kızların gelmiş Yusuf,' diye bağırdı.

İçlerinden biri ayağa kalktı ve kahvenin merdivenlerini hışımla inerek koşar adımla bize kadar geldi. Ne yapacağını merakla bekliyordum. O güne dek hiç yapmadığı bir şey yaptı. Elimi avuçlarına alarak beni öpücüklere boğdu. ‹

İSA KOCAKAPLAN

CENGİZ DAĞCI'NIN DÖRT ROMANI

Elinizdeki kitap iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde roman, roman anlayışları, edebî eser inceleme yöntemleri gibi konular üzerinde kısaca durulduktan sonra, roman incelemesinde çözümleme konusu olacak ana unsurlar geniş şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kırım Türklerinin 1928-1945 yılları arasında çektikleri acıları anlatan Cengiz Dağcı'nın Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, Onlar da İnsandı ve O Topraklar Bizimdi isimli romanları olay, şahıs kadrosu, zaman, mekân, kompozisyon, fikirler ve üslûp başlıkları altında incelenmiştir. Kitap, lise ve üniversitelerde roman çözümlemesi alanında kılavuz olarak kullanılabilmesinin yanında, gençlerimizin millî bilinçlerinin güçlenmesine de katkıda bulunacaktır.

TEDEV Yayınları

ÂKİF, BİR İSTANBUL BEYEFENDİSİDİR, BİR MEDENİYETİN ADAMIDIR

KONUŞAN: BAHTİYAR ASLAN

ÂLİM KAHRAMAN'LA YENİ KİTABI; *MEHMET ÂKİF-TUTUŞMUŞ BİR YÜREK, ADANMIŞ BİR HAYAT'I*, YAZARIN ÂKİF ALGISINI VE YORUMUNU, ÂKİF'İN ŞİİRİNİN GÜNCELLİĞİNİ NASIL KORUDUĞUNU KONUŞTUK

Hocam, sohbetimize merhum Mehmet Âkif'le ilgili eserinizin hayırlı-uğurlu olmasını dileyerek başlamak istiyorum. Takdir edersiniz ki kitaplara isim koymak zordur. Kapakta görünen ismin içeriği işaret etmesi hatta belki de birkaç kelimeye sığdırması gerekir. Sizin Mehmet Âkif adlı çalışmanızın alt başlığı bu anlamda çok dikkatimi çekti: Tutuşmuş Bir Yürek, Adanmış Bir Hayat. Vurgu "tutuşmak", "adanmak" fiilleri ve yürek kelimesine tabii. Merhumu bu iki fiil ve "yürek" kelimesi üzerinden nasıl anlamak gerekir?

Teşekkür ederim. Kitabın isminde, işaret ettiğiniz kelimelerin Mehmet Âkif'i tavsif ettiğine inanıyorum. Önce "tutuşmuş yürek"ten başlayalım isterseniz. Biz bugün Âkif'i *Safahat* şairi olarak tanıyoruz. Hâlbuki *Safahat*, Âkif'in şairliğinin ikinci ve olgun döneminin eseridir. İlk *Safahat* kitap olarak yayımlandığında (1911) Âkif otuz sekiz yaşındaydı. Bir şairin ilk kitabı için makul bir yaş değil bu. Âkif gibi has bir şair için bunun bir öncesi olması lazım. Şeyh Galip *Hüsn ü Aşk*'ı yazdığında yirmi beş yaşındaydı. Arthur Rimbaud, şiire on altı yaşında başladı ve yirmili yaşlarının ilk yılları içinde de bıraktı. Bunlar şiir tarihinin büyük isimleri. Kırk yaşına yakın şiire başlayıp da isim bırakmış has bir şair bilmiyorum ben. Âkif'in şiire başlama tarihi de epey erkendir; ortaokul (rüşdiye) yıllarına kadar iner. Babası öldüğünde, on dört-on beş yaşlarındaydı; bir dize söyledi ölümüne tarih olarak. O tarihten 1900'lü yılların başına kadar, on üç-on dört sene içinde yazdığı şiirler, ondan sonra ömür boyu yazacaklarına denk değilse bile yakındır. Bir kısmı dönemin dergilerinde yayımlanmıştır da bu şiirlerin. Kestirmeden söyleyelim, onların hiçbirini kitaplarına almamıştır.

Âkif'in ilk gençlik şiirleri "garâmî ve hikemî" diye tanımlanır. Yani âşıkâne ve hikmetli... Kendi söylediğine göre ilk okuduğu ve etkilendiği şiir

Âlim Kahraman

kitabı Fuzulî'nin *Leyla ile Mecnun*'udur. Rüştiyededir o zaman. İbnülemin, Âkif'in Baytar Mektebi'ne girişinden bahsederken "şairlik ve âşıklık da beraber girdi" der. *Yedinci Safahat*'taki bazı şiirlerini Mısır'dan kimi dostlarına gönderdiğinde (1925), biraz yadırgayanlar olur. O da, ilk şiirlerini yazdığı dönemde "meczub" olduğunu, şiirde asıl vadisinin bu olduğunu belirtir. Fazla teferruata girersem söz çok uzar. Biz, şiirini toplum ve milletinin emrine verdiği dönemin şairi Âkif'i biliyoruz. "Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek" diyen adamı (gerçi bu dizesi de doğru anlaşılmamıştır şairin, o da bahs-i diğer).

Âşık mayalı bir şair var karşımızda (bununla ilgili başka ayrıntılar kitapta). Lirizm ve hikmet onun şiirinde baştan sona uzanır, görmek için biraz dikkat gerekir sadece. *Gölgeler*'deki şiirler derin bir hüzünle de birleşerek yepyeni bir kıvam ortaya koyar. Ama onun mücadele şiirlerinde bu özellikler coşku ve atılış olarak ortada değil midir zaten. *Âsım*'ın Çanakkale şehitleri bölümü, "Necid Çöllerinden Medine'ye" şiiri, "Bülbül", hangisini sayayım; "İstiklâl Marşı". Âkif bir gönül ve yürek adamıdır. Çarpan, tutuşmuş bir yürek! Buradan giderek şiirinin ve hayatının da "adanmış"lığını uzun uzun açıklamak mümkün. Bir imân adamı olarak Âkif, tüm varlığını İslâm'a, vatanına, milletine (yüce ve kutsal olan değerlere) adamıştır diyelim, yetsin.

✓ *Eseriniz tabii ki Mehmet Âkif'le ilgili ilk ve son çalışma değil. Daha önce de pek çok eser yazıldı, bundan sonra da yazılacak. Hakkında bu kadar çok eser ve yazı kaleme alınan bir kişi hakkında yeni bir kitap yazıldığında pek tabii olarak yeni eserin hangi eksiği tamamladığı, nasıl bir boşluğu doldurduğu merak edilir. Biraz da eserinizin özelliklerini anlatmanız için soruyorum bu soruyu. Okuyucu, bu kitapta ne gibi yeni bilgiler ya da yeni yaklaşımlar bulacak?*

Elbette eserin özelliklerini, varsa farklı yönlerini, eleştirilecek taraflarını okuyucuların -eleştirmenleri de okuyucu sınıfına dâhil ediyorum- belirtmesi daha anlamlı olur. Kendi açımdan şunları söyleyebilirim: Bizde hakkında en fazla yazı, eser yazılan isimlerin başlarındadır Âkif. Buna rağmen, tüm o çalışmalara borcumuzu unutmadan diyebiliriz ki, Âkif'le ilgili birçok belge var bu son yıllarda ortaya çıkan. Böyle bir sebep bile yeni bir çalışmayı gerekli kılabilir. Yine bu çalışma sırasında yaptığım gazete, dergi taramaları beni gözden kaçmış başka bilgilere ulaştırdı. Bunların hepsini yazmam uzun olur. Ancak bir tanesini belirteyim. Ömer Rıza Doğrul'un, Âkif'ten iki yıl sonra vefat eden Muhammed İkbal'le ilgili gazetelerde çıkmış bir yazısı, daha önce bilinmeyen, yepyeni bilgiler ortaya çıkardı. İkbal'le Mehmet Âkif''in Mısır'da yüz yüze görüşmelerini ve hangi konuları konuştuklarını Akif'ten naklen anlatılıyor o yazıda. Bunun gibi, Âkif okuyucu ve araştırıcılarını ilgilendiren başka yeni ayrıntılar da var kitapta. Yeni bilgiler yeni ufuklar açıyor.

Sorunuzda geçen "yeni yaklaşımlar" ifadesini de önemsiyorum. Asıl büyük farklılık bana göre oradan geliyor. Yeni ve eski bilgi ve belgeleri benim nasıl yorumladığım bu kitabın temel farklılığıdır, diyeceğim. Okuyup görülecek bir şey bu.

Türk Edebiyatında Âkif'in yazdığı "Fatih Camii" şiirinin varlığı, yıllar sonra Yahya Kemal'e "Süleymaniye'de Bayram Sabahı"nı yazarken manen arka çıkmıştır diye düşünüyorum mesela. Bu yeni bir yaklaşım değil midir? Ayrıca Âkif'in dost çevresinden üzerinde fazla durulmayan isimleri biraz daha ortaya çıkardı bu çalışma. Mesela, Fatih'ten komşusu Samih Rıfat'la Âkif'in, Milli Mücadele Ankara'sında, *Divanü Lügati't-Türk* üzerindeki çalışması. Âkif'in Hikmet Bayur'la dostluğu, ona "Hediye ettiğin seccade üzerinde namaz kıldıkça hidayetine dua ederim" diye yazması. Kızına Nazım Hikmet'in annesi Celile Hanım'ı resim hocası olarak tutması. Böyle devam eder gider bunlar.

✓ *Çalışmanızda Mehmet Âkif'in portresini yaşadığı devir ve ayrıca kişisel tarihi içinde yani onun çocukluk, gençlik, olgunluk devirleri içinde yakalamaya çalışıyorsunuz. Elbette bu çok önemli ve aynı zamanda zor bir iş. Bunu gerçekleştirebilmek için neler yaptınız?*

Bir kere belgeleri kronolojik olarak tasnife önem verdim. Tarihsiz anlatılan bir hatıra parçasını kendi kronolojik yerine yerleştirip aynı yıl içinde birikenleri birbiriyle karşılaştırdım. Bunu Yahya Kemal çalışmamda da yapmıştım. Kullandığımız bilginin yanlış ve abartılı tarafını ortaya çıkardığı gibi yazdıklarımın yere daha sağlam basmasını da sağlıyor bu yöntem. Tarihî olaylar da öyle. Bir örnek vereyim, "İstiklâl Marşı"nı yazdıktan sonra Âkif'in ödülü almayıp bir hizmet kuruluşuna bağışladığı biliniyor. O sırada Âkif'in öğrencisi ve dostu Şefik Kolaylı'yla bir "palto" hikâyesi vardır. Bu, 1921 kışında, İstiklâl Marşı'nın kabulünün hemen arkasından olmuş bir olay gibi düşünülür. Yukarıdaki yöntemle bunun bir sene sonra 1922 kışında yaşandığı anlaşılmış oldu. Ancak bunun için Şefik Kolaylı'nın Pendik'te kurulan Bakteriyolojihane'yi Eskişehir'e oradan da Ankara Etlik'e taşımasının (adeta kaçırmasının) hikâyesini de araştırmanız, izlemeniz ve bilgileri tarihlendirmeniz gerekiyor.

✓ *Aynı zamanda bir hikâyeci olduğunuzu bildiğim için soruyorum; Âkif'in yaşadığı dönemi anlamak ya da tahayyül etmekte hikâyeci yönünüz devreye girdi mi?*

Yıllar önce bir dostum, benim denemelerimi okurken, bir hikâyeci var bu satırların arkasında, demişti. Şaşırdım. O gözle okuyunca ben de fark ettim. İşi yaparken belki fark edemiyoruz ama, yaptığımız başka işler, farklı dallardaki yazı çalışmalarımız birbirini destekliyor. Ancak bu durum, iş ortaya çıktıktan sonra fark edilebiliyor. Şimdi siz bu soruyu sorunca merak ettim; öyle bir şey oldum mu acaba, diye. Bilmem ki, ben değil okuyucular söylesin bunu.

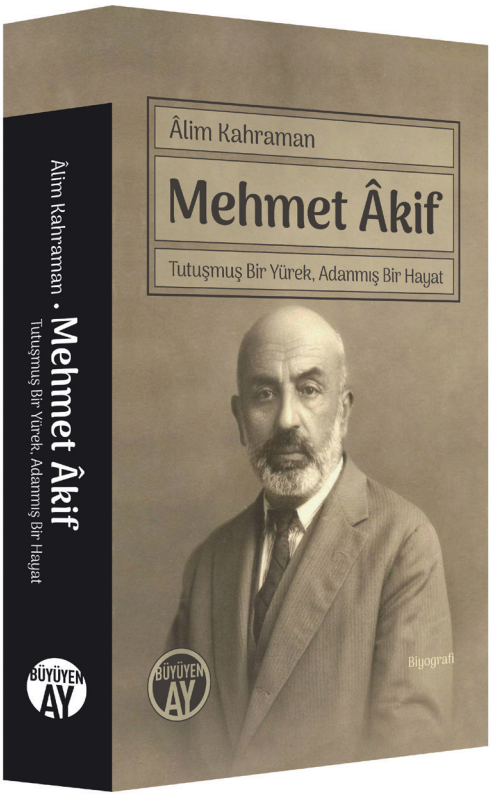
✓ *Uzun yıllara dayanan Mehmet Âkif okumalarınızın ve bu çalışmanızın neticesinde zihninizde nasıl bir portre belirdi? Mehmet Âkif nerede duruyor? Toplumdaki yerini, tarihteki yerini soruyorum ayrıca.*

Şöyle cevap vereyim bu soruya: Mehmet Âkif, mücadele adamlığıyla bilinir daha çok. Coşan, haykıran, "kükreyen", cevap veren Âkif yani! Tarihin kritik bir döneminde yaşamıştır Âkif ve nesli. Bir yıkılış ve bir kuruluşa tanıklık etmiştir onlar. Savaşlar, yokluklar, hastalıklar, ölümler vardır hayatlarının önemli bir bölümünde. Balkan, Trablusgarp, Birinci Dünya Savaşı ve ardından belki de en çetini Millî Mücadele... Çıkardığı dergiyle, yazdığı şiirlerle, cami kürsülerinden hitabeleriyle, Berlin ve Necid Çöllerine seyahatleriyle Âkif, hep hareketin içinde bir yerde olmuştur. Bunun için Millî Mücadele'nin "manevî önderi" diye anılıyor. Ordu ve milletine bir "İstiklâl Marşı" da hediye ederek ülke insanının kalbinde sarsılmaz bir yer edinmiştir.

Buna ilaveten gündelik hayatı içinde, dostları arasında bir Âkif vardır ki tevazu sahibidir. Bir halk adamı gibi sade yaşar. Sevdikleri içinde sohbetleriyle, yerinde harcanmış nükteleriyle bir cazibe merkezidir. O tavizsiz ve kükremiş adam burada yumuşak ve zekidir. Hayatının her safhasında vefalıdır. Dürüst ve ahlâklıdır. Sanatkâr yaradılışlıdır. Şiir ve edebiyattan başka musiki ve resme çok yakındır. Sportmendir ayrıca. Âkif'i sivri ve saldırgan bir kişilik olarak tasvir etmek isteyenler kasıtlıdır bana göre. Makul bir kişilik yapısına sahiptir o. Hatta şunu da söyleyeyim, Akif, bir İstanbul beyefendisidir, bir medeniyetin adamıdır.

✓ *Mehmet Âkif'i bugün de önemli kılan belli başlı hususiyetler nelerdir? Vefatının üzerinden onca zaman geçmesine rağmen fikirleri ve eserleriyle hâlâ bu toplumda etkili olmaya devam etmesini nasıl açıklarsınız?*

Verdiğimiz cevaplarda bu biraz belirmiş oldu. Bir ekleme daha yapayım. Şu satırlar ünlü Kastamonu Nasrullah Camii hitabesinden:

"Milletler topla, tüfekle, zırhlı ile ordularla, tayyarelerle yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabıtalar [bağlar] çözülerek herkes kendi başının derdine, kendi havasına, kendi menfaatine, kendi menfaatini temin etmek kaygusuna düştüğü zaman yıkılır.

Ey cemaat-ı müslimin! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dâhilî meseleler yok mu, Havran meselesi, Yemen meselesi, Şam meselesi, Kürdistan meselesi, Arnavutluk meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meselelerdir. Onlar öyle olduğu gibi bugünkü Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları da hep o mel'un düşmanın işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlağına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek

için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neuzibillâh biz öyle bir akıbete mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız."

Âkif'in bu sözleri bugün de taptaze değil mi? İşte onu değerli kılan bir sebep daha.

✓ *Devrini göz önüne alırsak yerli ve milli olmanın, kalmanın hayli zor olduğunu söylemek mümkün. Çağdaşlarının en azından hayatlarının bir döneminde bu toplumdan uzaklaştıklarını, yabancılaştıklarını biliyoruz. Mehmet Âkif her şeye rağmen bu topraklara bağlı kalıyor. Bunu izah etmek o kadar da kolay olmasa gerek...*

Mehmet Âkif, söylediğim gibi, bir medeniyetin adamı. Merkez bir şahsiyet. Mevlana'nın pergel metaforunda olduğu gibi onun sabit ayağı kendi toprakları üzerindedir, diğer ayağıyla dünyayı gezer. Fransızcasıyla Batı edebiyatına -edebiyatlarına- nüfuz eder. Arapçasıyla Arap şiir ve düşüncesini derinden kavramıştır. Farsçasıyla Sadi, Mevlana ve Muhammet İkbal'i okumuş, hikmet burçlarına yükselmiştir. Ancak kendisinin Türk dilinin şairi olduğunun da şuurundadır. Bu toprakların şairidir, yerlidir. Bir yazısında; "Biz edebiyatın vatanı olduğuna imân edenlerdeniz" der. Şu sözler de onun: "Hele dilimizin şivesini -ister Napolyon çizmesi çekmiş, ister İngiliz çorabı giymiş olsun – hiçbir ecnebî ayağına çiğnetmeyeceğiz.".

Kendi şiirimizi kötülediği zannedilir, değildir. Darülfünun'da Osmanlı Edebiyatı hocalığı yapmıştır. Fuzulî şiirde ilk üstadı olduğu gibi, Bağdatlı Ruhî, Ziya Paşa, Muallim Naci çizgisine de bağlıdır. Ders notları yayımlandı. Öğrencilere metin ağırlıklı dersler vermiş. Osmanlı şiirinden seçtiği metinler belli (onlardan bir antoloji yapmak lazım, ne güzel olur). Bazılarını sayayım: Baki'nin "Kanuni Mersiyesi", Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk*'ından bir parça, Osman Şems Efendi'nin "Gözü dünya mı görür âşık-ı dîdâr olanın" dizesiyle başlayan şiiri, Fuzuli'den "Öyle sermestim ki idrâk etmezem dünya nedir" ve "Âşiyân-ı murg-ı dil zülf-i perişanındadır" gazelleri. Hepsini saymayayım. Nef'î, Nâbi, Gazi Giray Han diye devam ediyor bu liste.

✓ *Mehmet Âkif, aynı zamanda çok renkli bir sima. Onun daha çok belli yönlerine vurgu yapıldığı için sanki bu fotoğraf hep eksik kalıyor. Biraz onun kişiliğinin farklı yönlerinden bahsedebilir misiniz?*

Sporcu Âkif onun "renkli" kişiliğinin bir yönü. Çocukluğunda çok hareketliymiş. Evlerinin bahçesindeki ağaçların başından inmezmiş adeta. On dört yaşına geldiğinde, mahalle arkadaşı Kıyıcı Osman Pehlivan'la bir anlaşma yapıyorlar. Osman ona güreş öğretecek Akif de Osman'a okuyup yazmayı. Mahallelerindeki (Sarıgüzel) yangın yerlerinde, Yenibahçe'de (bugünkü Vakıf Gureba Hastanesi'nin ileri tarafları) güreşlere başlarlar. İlk yağlı güreşi yaptığı gün annesi durumu fark eder. Onu sarıklı bir ilim adamı olarak görmeyi hayal eden kadıncağız büyük bir şaşkınlık yaşar. Fakat güreştiğini babasına söylemez (o sırada baba hasta olmalı, ölümüne yakın).

Spor söz konusu olduğunda Âkif adeta çocuklaşır, bir yarış havasına girermiş. Yenilmeyi kabullenemez bir daha yarışmak istermiş. Halkalı'da, kendi sınıflarında Agop adlı bir sınıf arkadaşı var. Çok güçlü. Bir gün onun, alt sınıflardan Fatihli bir öğrenciyle idman mahiyetinde güreşirken çocuğu burnundan kan gelesiye kadar ezmesine tanık olur. Bu Âkif'in çok zoruna gider. Haydi Agop bir de beraber tutuşalım, der. O güne kadar gözle birbirlerini tartmaları olmuş fakat Âkif'le Agop hiç tutuşmamışlardır. Agop belki daha kuvvetli, fakat Âkif de çevik ve iyi oyun biliyor. Gerisini Âkif'ten dinleyelim:

"Gel Agop dedim biraz da ikimiz idman tutalım. Tereddüt edemedi. Arkadaşlarımın intikamını almak üzere Agop'u tek çapraza aldım. Meydan genişti. Belki on beş yirmi adım sürdüm. Nihayet kavi rakibim tutunamadı. Burnu üzerine yüzükoyun yere kapaklandı. Bu sefer çok iyi kullandığım kündeye aldım. O koca Agop'u kaldırarak öyle bir çevirdim ve sırtını yere getirdim

ki bütün bunlar bir buçuk iki dakika içinde olmuştu. Ermeni ne olduğunu şaşırdı. Kıpkırmızı olmuş hâlâ yerinde oturuyor, önüne bakıyordu. İşte o zaman etrafı şiddetli bir alkış tufanı çınlattı. Agop'u tam manasıyla mağlup etmiştim. Hiç sesini çıkarmadı. Yavaş yavaş yerinden kalktı, kafası önünde kös kös mektebin kapısından içeriye girerek kayboldu.

Bir riyaziye hocamız Ekrem Bey vardı. O da bu hâdiseye şahit olanlar arasında idi. Muhterem ihtiyar o kadar sevinmiş o kadar heyecanlanmış idi ki: 'Yahu Agop'u, Agop'u kaldırdı savurdu attı, Agop kalkar mı?' diye bağırıyor, tuhaf tuhaf hareketler yapıyordu"

Nüktedanlığıyla ilgili de güzel hikâyeler vardır. Mesela bir Kuşadalı Ali Rıza Hoca var, Üsküdar'da öğretmen. Adını, bir kuş resmi yapıp yanına Adalı yazarak yazıyor. Âkif'le çok eski dostlar. Âkif, ona takılmayı çok seviyor, ta Mısır'dan bile yazdığı mektuplarda ona takılmadan edemiyor. Karşılıklı birbirlerini güya hicveden uzun manzum mektupları var.

Laleli'deki bir han odasında kalan Neyzen Tevfik'ten ney dersleri alıyor Âkif. Tarih, 1900'lerin başı. Neyzen derbeder adam. Bir gün orada Âkif elini yıkamış, Neyzen de elini silsin diye perişan havlusunu uzatıyor Âkif'e. Âkif, bakıyor ki havlu çok kirli; "Teşekkür ederim, yeni yıkadım!" diyor.

✓ *Yaşadığı dönem pozitivizmin çok güçlü ve etkili olduğu bir dönem. Tabii bütün dünya için söz konusu bu. Merhumun hayatının herhangi bir safhasında bir sarsılma ya da tereddüt söz konusu mu?*

Âteşin gençlik dönemlerinin ufak savruluşları hariç böyle bir şey söyleyemeyiz. II. Abdulhamid'e muhalefetini söyler bazıları. Onu da olayı bugüne getirerek bugünün şartları altında değerlendirmemek lazım. Kendi şartları içinde ele almak gerekir. İslam aydınlarının neredeyse tamamı kendilerince muhaliftir o yıllarda Abdulhamid Han'a. Akif'le Abdülhamid Han, ayrı ayrı değerli tarihî kişiliklerdir, biz ikisini de seviyoruz, rahmetle anıyoruz bugün.

Âkif'in Mısır Ekolü'ne (Abduh) ilgisi de tam anlaşılamıyor bugün. Âkif yüzyılın başındaki tüm uyanış hareketleriyle yakından ilgilidir. Rusya içlerindeki Müslüman Türkler, Hint Müslümanları (bugünkü Pakistan) ve elbette Mısır'daki İslamî uyanış hareketi.

Âkif'teki "hikmet" damarına işaret ettik. Şu kadar söyleyeyim. Mısır'da Kur'an tercümesini sürdürürken Mesnevi'yle de iç içe olmuştur şair. Mesnevî'yi ve Ankaravî şerhini baştan sona tekrar tekrar okumuştur. İkbal sevgisi, Mevlana aşkı, Sadi bağlılığı, Fuzulî hayranlığı... Böyle bir adamdan Abduhçu çıkmaz. Abduh ve özellikle de Ferid Vecdi'den çeviriler yapmış, hayatının bir döneminde onların eserleriyle ilgilenmiştir. Fakat Âkif'in derlediği bir demet çiçek içinde birer daldır onlar da. Ayrıca Âkif'e bağımsız ve kendisi olmayı yakıştıramıyor muyuz yoksa!

Baştan beri Âkif için, "Medeniyetimizi temsil eden İstanbullu bir portre" vurgusu yapıyorum; bunun içindir!

✓ *Mehmet Âkif'in şiiri Türk şiirinde nerede duruyor, ne ifade ediyor? Hâlâ okunuyor ve üzerinde düşünülüyor olmasını neye bağlıyorsunuz? Zira onun şiir estetiğinin çağı çoktan geçti. Bugün başka bir şiir estetiği hâkim.*

Âkif, dilde sade Türkçe'den yanaydı. Yahya Kemal de Âkif de, Genç Kalemler hareketinden önce sade Türkçe anlayışına, ayrı ayrı şartlar altında kendi başlarına ulaşmışlardı. Âkif, ayrıca halkın eğitimine de önem veriyordu. Halk içindeki bazı bilge (ârif) insanları bulup çıkarmış onlarla dost olmuştur. Kıyıcı Osman Pehlivan'dan başka Edirne'deki dostları da (Seyrî, Bursalı Hafız Emin mesela) böylesi insanlardır.

Şiir zevkleri zamanla değişir, edebiyat da öyle. Fakat lirizm (samimiyet, aşk) hiçbir zaman değerini kaybetmez. Bizi tekrar tekrar o eserlere çeker. Birçok şiirini andım; ilave edeyim "Sait Paşa İmamı" şiiri unutulacak eser midir? Bir başka taraftan tarihimizin bir döneminin kroniği gibidir Âkif'in şiirleri; varlık özümüzle karışmıştır. Bugünün şiiri bu aşamalara ulaş-

tıysa, Âkif'in dizelerine, dil sadeliği için verdiği iç mücadeleye hiç mi bir şey borçlu değildir? Düşünmek lazım.

✓ *Bu sene İstiklâl Marşı'nın yazılışının yüzüncü yılı. 2021 İstiklâl Marşı yılı ilan edildi biliyorsunuz. Bu konuda neler söylemek istersiniz?*

Yüz yıl önce yaşananlar üzerinde yeniden düşünmek için bir fırsattır bu, diyorum. "İstiklal Marşı"nı doğuran şartlar etrafında kafa yoralım. Yeni okumalar yapalım. En azından bireysel olarak bunu gerçekleştirebiliriz.

✓ *Bu sıralarda neler yapıyorsunuz? Tezgâhta yeni bir çalışma var mı?*

Evet var. Yıllardır tamamlamaya çalıştığım bir Tanpınar kitabı var, onun üzerinde çalışıyorum. Biyografi ağırlıklı değil, yorum ağırlıklı. Bir öykü kitabım var, o da tamamlanmayı bekliyor. Daha çok Âkif'le, İstiklâl Marşı ile ilgili yazı talepleri geliyor, bir taraftan da onlara cevap vermeye çalışıyorum. Bir gazetenin (*Yeni Şafak*) aylık kitap ekine dört seneden beri düzenli yazılar yazıyorum. Her yazı bir hayli zamanımı alıyor, onları da önemseyerek yazıyorum.

✓ *Salgınla aranız nasıl? Sizi nasıl etkiledi? Bazıları bunu bir fırsata çevirip bol bol okuyup yazdıklarını söylüyorlar. Siz bu süreçten nasıl etkilendiniz?*

Biraz benim için de öyle oldu sayılır. Fazla sokağa çıkamıyoruz, canımıza minnet, deyip oturup kitap okuyor, yazı yazıyorum. Salgının ilk aylarında on bir gün hastanede kaldım. Bir odada tek başımaydım. Günde ancak birkaç defa yanıma uğruyordu doktor ve hemşireler. Biraz iyileşince, son üç-dört gün içinde, ben de tuttum hikâye kitabımın dört hikâyesini yazdım orada.

✓ *Çok teşekkür ederiz hocam.*

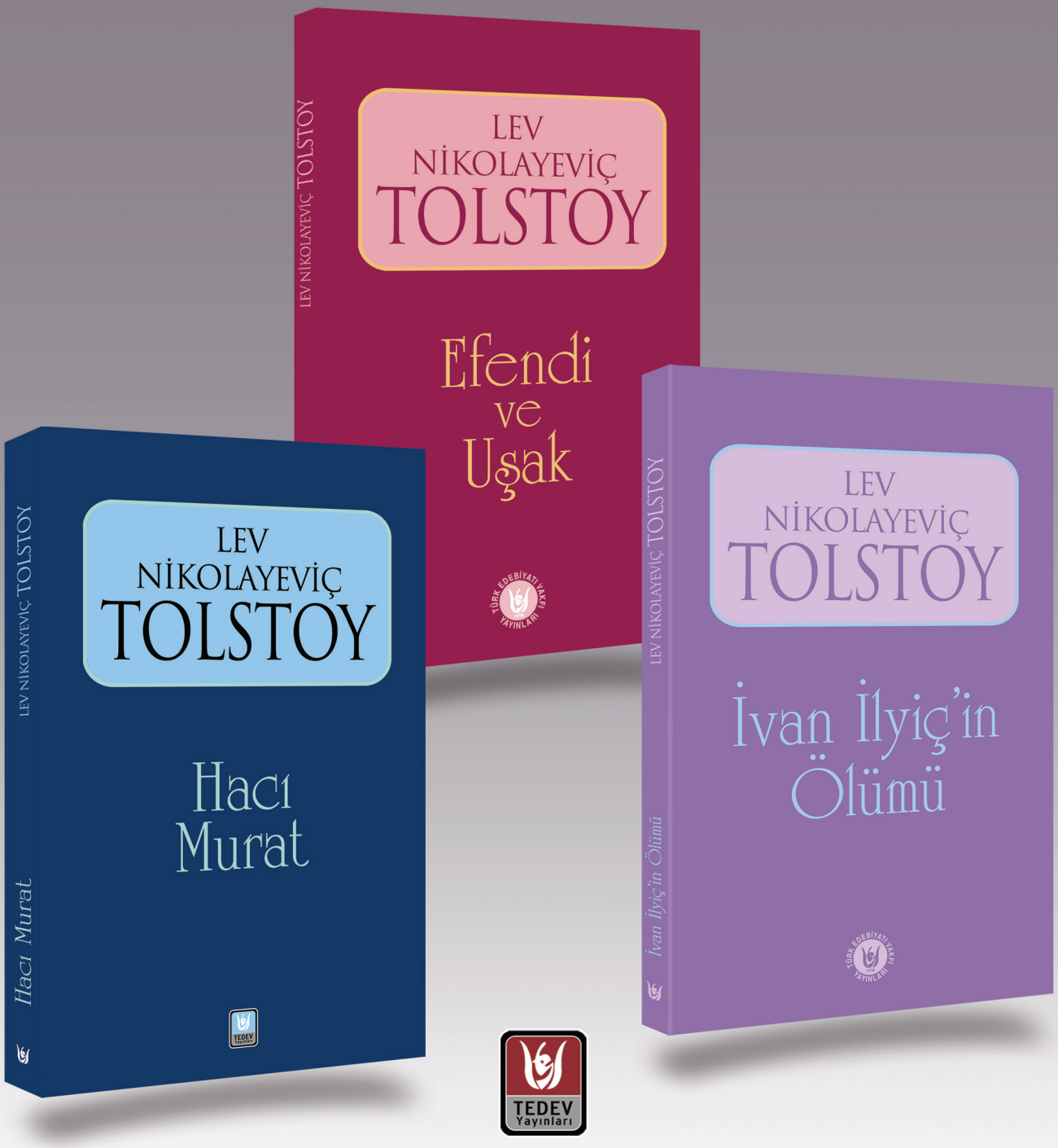
Ben de teşekkür ediyorum. ‹

ÂLİM KAHRAMAN KİMDİR?

Manisa/Kula'da doğdu (1956). Manisa Lisesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1978). Lise yıllarında başlayan edebiyat faaliyetleri 1980'de *Mavera* dergisinde ilk yazısının yayımlanmasıyla yeni bir döneme girdi. *Mavera* dergisinde bir dönem editörlük de yaptı. *Yedi İklim* dergisi kurucuları arasında yer aldı. Bu iki dergiden başka *Yönelişler*, *Kaşgar*, *Türk Edebiyatı*, *Türk Dili* ve *Kitap-lık* gibi dergilerde deneme, eleştiri, hikâye çalışmalarını sürdürdü. Deneme-eleştiri dalında *Bir Duyarlığın Çağdaş Biçimleri* (1985, TYB Eleştiri Ödülü), *Okumaya Giriş* (1988), *Çalışan Saat* (1989) *Toprağı İşleyen Kalem* (1997), *Edebiyatın Saklı Dili* (2001), *Edebiyatın İç Yapısı* (2008) gibi eserlere imza attı. Hikâyelerini *Kayıp Hikâyeci* (2000), *Geçit* (2011), *Yazmak Bana Göre Değil* (2016) kitaplarında topladı. *Modern Türk Hikâyesi* (2015) adlı çalışmasıyla Türk hikâyeciliğini bütün olarak ele aldı. *Yahya Kemal Büyük Göçmen Kuş* (2013), *Tanıdığım Orhan Okay* (2017), *Mehmet Âkif Tutuşmuş Bir Yürek Adanmış Bir Hayat* (2020, TYB Biyografi Ödülü) belli başlı biyografi kitapları. Kitapları Büyüyen Ay Yayınları arasında çıkıyor. Şehir-monografi kitapları yanında *Cahit Zarifoğlu'yla Yedi Yıl adlı* bir anı, mektup ve değerlendirme kitabı da bulunuyor. İÜ'nde Milli Mücadele Yıllarında Yahya Kemal, Mütareke ve Millî Mücadele Döneminde Dergilerde Edebî Eleştiri konularında Yüksek Lisans ve Doktorasını tamamladı. Sakarya ve FSM Vakıf Üniversitesinde on beş yıl kadar öğretim görevlisi ve üyesi olarak çalıştı. TDV İslam Ansiklopedisi'nde (DİA) Edebiyat İlim Heyetinde Orhan Okay, Ömer Faruk Akün, Abdullah Uçman, Beşir Ayvazoğlu'yla beraber Yeni Türk Edebiyatı dalında yirmi üç yıl madde telifi ve redaksiyon işlerini yürüttü. Şehir Tiyatrosu Repertuar Kurulu üyeliğinde bulundu. Ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri yayımlandı.

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

TOLSTOY'UN SON GÜNLERİ
KIZI KONTES ALEKSANDRA/SAŞA'NIN HATIRALARI

ÖMER HAKAN ÖZALP

KOYU BİR KARANLIK İÇİNDE, AHIRIN YANI BAŞINDA, AYAKTA, MEÇHUL UFUKLARA DALMIŞ BİR HÂLDE DURURKEN, İLK DEFA OLARAK, BABAMIN MESUT YURDU OLAN YASNAYA POLYANA'YA GİTTİĞİNİ ANLAMIŞTIM

II
Tolstoy'un Son Günleri

Muharriresi Kontes Aleksandra Tolstoy

27 Teşrin-i Evvel akşamı, kalbimize derin bir ızdırap çökmüştü. Varya ve ben, pek uzun süren ızdıraplı gecede hiç uyumamıştık. Babamın çalışma odasında, bir adamın yüksek sesle konuşarak dolaştığını işitir gibi oluyorduk. Sabahleyin erkenden odamın kapısı (v)uruldu.

- Kim o?

- Ben Lev Nikolaeviç... Şimdi hareket edeceğim... Derhal geliniz, paketlerimi bağlamak, bavullarımı sarmak üzere bana biraz yardım edin!..

Ben, derin bir hayret içinde ve endişe ile;

- Yalnız gidiyorsunuz?!.. dedim.

- Hayır, birlikte Duşan Petroviç'i[1] de götürüyorum.

Derhal giyinerek yukarı çıktık ve babama paketlerinin bağlanması için yardım ettik. Kalbim mütemadiyen çarpıyor, ellerim titriyordu. Bavullara yerleştirmek üzere, lüzumlu olmayan birtakım eşyalar alıyor, asıl lüzumluları bırakıyordum.

Ben hemen her gün, her saat, her dakika babamın hareketine intizâr ediyordum. Böyle bir tasavvuru kendisi yeni ihsas etmişti. Fakat, son defa kat'i olarak gideceğini işittiğim zaman, beynimden vurulmuşa döndüm. Ben, onun tatlı ve sevimli hayalini hiçbir vakit unutamayacağım.

Tabib-i hususisi (özel doktoru) Duşan Petroviç yukarıda idi. Orada, sükûnetle babamın eşyalarını sarıyor, bavullara yerleştiriyordu. Babam da, sükûnet içinde, küçük eşyaları kutulara yerleştiriyor ve bunları sicimlerle bağlıyordu.

Babam, yazı masasının önündeki koltuğun üzerinde duran bir yığın el yazılarını göstererek:

- İşte Saşa! Çekmecemden çıkardığım bu el yazılarını sana tevdi ediyorum. Bunları muha-

faza etmeni çok rica ederim. Sana dediğimi de annene söyle, e mi?

Çehresi pembemsi idi. Harekâtında hiçbir eser-i isti'cal görünmüyor; bilakis, sakin bir halde hazırlığını ikmal ediyordu. Yalnız, arasıra söz söyledikçe, derûnî ve asil bir heyecan yüzünden seziliyordu. El yazılarını odama götürdüm. Ve sonra, hatırat defterini yanına alıp almadığını kendisinden sordum. Bana yalnız "Evet!.." cevabını verdi ve kalemlerini, defterlerini, kâğıtlarını paket yapmamı söyledi.

Biz, gürültüsüzce mütemadiyen gidip geliyor, birbirimize şu cümleleri tekrar ediyorduk:

"Yavaş söyleyiniz, ses çıkmasın!.."

Babamın yazı odası kilitli idi. Odayı kimin kilitlediğini kendisinden sorduğum zaman, babam, annemin odasına yaklaşırken onun kapamakta olduğunu gördüğünü söyledi. Annem, bu suretle, salon ile olan rabıtayı kesmişti. Bütün bu hazırlıklar yarım saat sürdü.

Babam, artık sabırsızlanmaya başladı ve isti'cal etmemizi söyledi. Fakat, ellerimiz mütemadiyen titriyor; bavulun kayışları bir türlü kavuşmuyordu. Babam, fazla yorgun düştüğünden, hemen setresini giydi, ayağına lastikleri, ellerine eldivenleri geçirdi ve arabanın hazırlanması için ahıra gitti. Ben de arkasından bavulları götürmeye koyuldum. Varvara Miha(y)lovna yol yiyeceğini hazırlamakla meşgul idi. Bavulları dışarı çıkarmak üzere idik. Birdenbire sokak kapısı açıldı ve babam, şapkasız göründü.

- Ne var, dedim.

- Dışarısı o kadar zifiri karanlık ki, iki adımlık mesafe farkedilemiyor. Ahıra gidiyordum. Her nasılsa bir ağaca çarpmışım. Biraz sendeledim. O esnada şapkam yere yuvar(la)nmış. Aradım taradım, bir türlü bulamadım. Avdete mecbur oldum. Şimdi Saşa, git bana başka bir şapka getir.

Ben, derhal yukarıya çıkarak kendisine iki şapka getirdim.

Babam en sade olanını aldı ve giydi. Bu defa dışarıya, elinde bir elektrik lambası olduğu halde çıkmıştı. Bütün bu hazırlık esnasında nazar-ı dikkatimi en ziyade celp eden şey, babamın, en

Aleksandra Lvovna Tolstoy

lüzumlu eşyayı birlikte götürmek istememiş olması idi. Hâlbuki, kendisi, bazı ilaçlarla pardösüsünü bavulunun bir köşesine yerleştirmiş imiş.

Biraz sonra, biz de, bavullar veya paketler olduğu halde dışarı çıktık. Bahçede müthiş bir çamur vardı. Ayağımız kayıyor ve müşkilatla ilerliyorduk. Nihayet zayıf ve mai bir ziya gördük; babam bize doğru geliyordu.

- Âh! Siz misiniz? Bu defa müşkilatsızca ahıra kadar gidebildim. Hayvanlar koşuluyor. Haydi yolunuzu aydınlatmak için önünüze geçeyim.

Sonra, babam serzeniş-kâr bir eda ile Varvara'ya dönerek;

- Niçin en ağır paketi kızım Saşa'ya verdiniz, dedi.

Babam, bunun üzerine Varvara'nın elinden küçük sepeti aldı. Bavulu ikimiz (birlik)te götürüyorduk. Babam önümüze geçti. Elektrik lambasını kâh yakıyor, kâh söndürüyordu. O, daima sa'y-i beşerin istihsalâtından tasarruf çarelerini arıyordu.

Ahırın kapısı önüne geldiğimiz zaman, arabacı Adriyan Pavloviç ikinci atı koşmakla meşgul idi. Babam koşumları hayvana (v)uruyordu. Fakat, elleri zangır zangır titriyor, bir türlü koşumu (v)urmaya muvaffak olamıyordu. Arabacıya çabuk olmasını söyledi.

Sonra kendisi yorgun düştüğünden, ahır içinde duran bavulların üzerine oturdu. Kendisi, emelinde muvaffak olamayacağından endişe ediyordu.

- Şimdi bizi göreceklermiş gibi bende bir his uyandı. Aman, tasavvurlarım mahvolacak. Rezalet ayyuka çıkmadan buradan uzaklaşalım!..

Nihayet hayvanlar koşuldu. Arabacı elbisesini giydi. Seyis Filya, ata bindi ve elinde bir meşale olduğu halde arabanın önüne geçti. Artık yola çıkmışlardı.

"Dur! Dur!.." diye arabacıya bağırdım.

Sonra babama dönerek;

- Babacığım, bırak da son bir defa seni öpeyim.

- Allah'a ısmarladık benim küçük yavrum! Yakında birbirimize kavuşacağız. Şimdi sen git!..

Araba tekrar hareket etti ve evin önünden geçmeyerek, meyve bahçesinden uzaklaşıyordu.

Bütün bunlar o kadar çabuk ve o kadar baş döndürücü bir şekilde olmuştu ki, bir türlü, olan biten şeylerin hakikatini anlayamıyordum. Koyu bir karanlık içinde, ahırın yanı başında, ayakta, meçhul ufuklara dalmış bir halde dururken, ilk defa olarak, babamın mesut yurdu olan Yasnaya Polyana'ya gittiğini anlamıştım.

O anda, mefkûremden, şimşek kadar keskin bir düşünce geçti:

"Kim bilir, belki babamı ebediyyen göremeyecektim!?.."

Sabah olmuş, saat beşe geliyordu... Arkadaşım ile birlikte eve dönmüştük. Derin bir ızdırab-ı kalp içinde odamıza girdik ve tam saat sekize kadar dakikaları saymakla meşgul olduk.

Saat sekiz olmuştu. Geniş bir nefes aldık. Zira, hesabımıza göre, bu saatte, babamın bindiği tren epey uzaklaşmış olacaktı. Ben, derhal, babamın vefakâr hizmetçisi olan İlya Vasiliyeviç'i çağırarak:

"Lev Nikolaeviç nerede?" dedim.

İlya Vasiliyeviç önüne bakarak susuyordu. Ben, bunun üzerine kendisine dedim ki:

- Biliyor musunuz ki, Lev Nikolaeviç[2] buradan büsbütün gitti?!..

- Evet biliyorum. Kendisi,[3] buradan gitmek istediğini bana müteaddit defa söylemişti. Bu sabah beni çağırmayınca, gittiğini derhal anladım.

Biraz sonra, babamı istasyona götürmüş olan araba dönmüştü. Arabacı, bana şu mektubu uzattı. Mektubu açtım:

"Tehlikesizce muvâsalat ettik. Belki Optina'ya –Tolstoy'un hemşiresinin oturduğu kasaba– gideriz. Bana gelen mektupları açıp okuyabilirsin. Gelecek ayın dördüne kadar hiçbir şey çıkmazsa, gazetelerde açık mektubumu neşretmesini Çarnova'ya söyle. –Tolstoy, mektubunda, kitaplarını hiç kimseye satmadığını söylüyordu.–

Sevgili yavrum;

Benim nerede bulunduğumu öğrenir öğrenmez –her hal(ükâr)da pek kısa bir zamanda öğreneceğine eminim– uzaklaşmamın nasıl karşılandığını ve gaybûbetim esnasında ne gibi haller vücuda geldiğini bana bildir, e mi yavrum. Ne kadar fazla tafsilat verir isen o derece faydası olacaktır ve seni o nisbette seveceğim, yavrum.

18 Teşrin-i Evvel 1910

Gittikçe artan bir heyecanla, saat onbire kadar bekledim. Babamın gittiğini anneme haber vermek kadar güç bir hal tasavvur edilemezdi. Nihayet, odasında ayak sesleri işittim. Annem yatağından henüz kalkmıştı. Yukarıdaki salona çıktım. Bir-iki dakika sonra annem oraya gelmişti.

Endişeli bir sesle;

- Baban nerede, diye sordu.

- Babam mı, gitti...

- Nereye?

- Bilmiyorum.

- Nereye[4] gittiğini bilmiyor musun? Büsbütün mü gitti?!..

- İşte sana bir mektup bırakmış. Al oku!

Kapalı zarfı kendisine verdim. Derhal alarak, heyecan içinde okumaya başladı:

تولستويك صوك كونلرى

محرره‌سى : قونتەس آلكساندرا تولستوى

٢٧ تشرين اول آقشامى قلبمزه درين بر اضطراب چوكمكدى . واريا و بن بك اوزون سوردن اضطرابلى كيجه‌ده هيچ اويومامشدق. بابامك چالشمه اوطه‌سنده بر آدامك يوكسك مسئله قوتوشه‌رق دولاشديغى ايشيدير كبى اولیوردق. صاحلين ايركندن اوطه‌مك قاپسى اورولدى .

— كيم ، او ؟

— بن لەو تيولاثويچ . شمدى حركت ايده‌جكم ... دركال كليكز ياكلتلرى باغلامق، باووارلرى صارمق اوزره بكا برازيارديم ايدك...

بن درين برحيرت ايچنده و انديشه ايله:

— چابوك كيدەرسكز ؟ ديدم .

— خايىر ، «بركلده دوشان پتروويچ» ده [١] كوتورديلر .

دركال كيمنه‌مك بوقارى چيقدق و بابامه ياكتريمك باغلاماسى ايچون يارديم ايتدك . قليم متهادياً چاريسور ، آلدم تيتره‌يوردى . باووللره برلشديرمك اوزره لزومل اولايان برطاقم اشيالر آليور ، اصل لزوميلرى براقيوردم. بن حان هركون ، هرساعت ، هردقيقه بابامك حركتنه انتظار ايديوردم ، بويله بر تصورى كنديمى بكى احساس ايتمدى . فقط صوك دفعه قطى اولارق كيده‌جكنى ايشيتديكم زمان پنجه‌مى وورولمشه دوندم . بن اونك طالتى وسوكيلى خيالنى هيچ بروقت اونوتامه‌جغم.

طبيب خصوصيسى دوشان پتروويچ بوقاريده ايدى. اوراده سكونتله بابامك اشيالرينى صاريسور، باووللره ، برلشديريوردى . بابامده سكونت ايچنده كوچوك اشيالرى قوطولره برلشديريور، بوطرى سيجيملره باغلايوردى.

بابام يازى ماصه‌سنك اوكنده‌كى قولتوغك اوزرنده دوران بريمين آل يازيلرينى كوستره‌رك:

— ايشته ساشا ! چكمجه‌مدن چيقاردينم يوآل يازيلرينى سكا توديع ايديورم . بونلرى محافظ ايتمكچون رجا ايدرم . سكا ديدكمى ده آنىكه سويله ، ثمى ؟

چهره‌سى بنيه‌مى ايدى . حركتنده هيچ كيديوردم . هرناصلسه برآغاجه چارپدم . برآز سنده‌لەدم . اواثناده شايقم يره يووارلمش. آزادم طاراديم بردرلو بولامادم. هردنه مجبوراولدم . شمدى ساشا ، كيت بكا باشقه برشايقه كتير .

بن درحال بوقاريه چيقارق كنديسنه ايكى شايقه كتيردم .

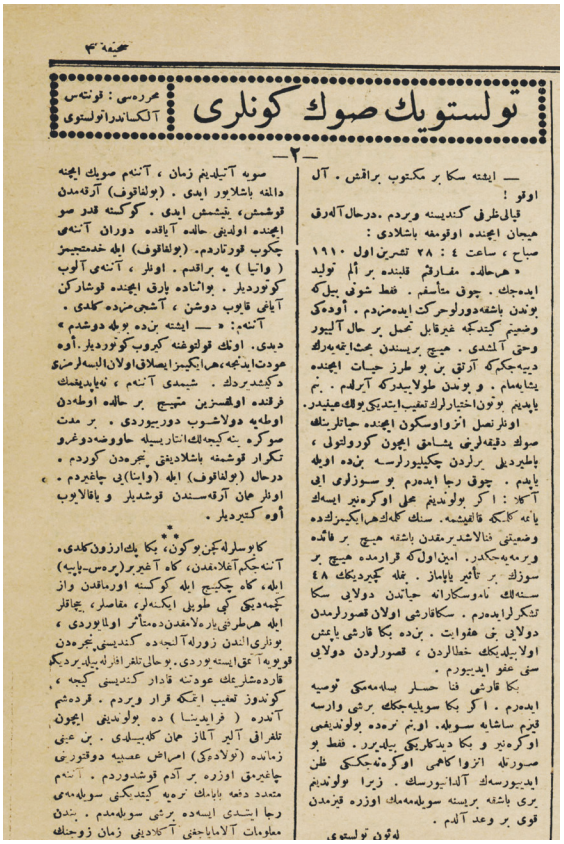
بابام الك ساده اولانى آلدى وكيمدى . بودفعه ديشاريه آلنده بر الكتريق لامبه‌سى اولدينى حالده چيقمشدى . بونون بو حاضرلق آنسامنده نظر دقتمى الك زياده جلب ايدن شى بابامك الك لزومل ، اشيالى برلكده كوتورمك ايسته‌مش اولمسى ايدى . حالبوكه كنديسى بعض علاجلرله پارەسوسنى باوولنك بركوشه‌سنه برلشدىرمش ايمش . برآز صوكرا بزده باووللر ويا كنارلرينى حالده طليشارى چيقدق. بانجه‌ده مدهش بر جامور واردى . آيانمز قانيور ومشكلاتله ايلريله‌يوردق . نهايت ضعيف و مالى بر ضيا كوردك ؟ بابام بزه دوغرو كليوردى .

— آه ! نەزمه‌سكز؟ بودفعه مشكلاسز بحه آخوره قدر كيده‌بيلدم . حيوانلر قوشوليور. هايدى بولكزى آيدينلاتق ايچون اوكزه كچەيم .

صكره بابام سرزنشكار برأدا ايله واروارايه دونەرك :

— نيچين الك آغير ياكتى قيزم ساشايه ويرديكز ؟ ديدى .

بابام بونلك اوزرينه واروارالك آلندن كوچوك سبتى آلدى . باووللى ايكيمزده كوتوريوردق. بابام اوكزه كچدى . الكتريق لامبه‌سى كاه ياقيور ، كاه سوندوريوردى . او دائما سى بشمرك استعصالاتندن تصرف چاره‌لرينى آرا- يوردى . آخورك قاپسى اوكنه كلديكمززمان آرابه‌سى آدريان‌پاولوويچ ايلكيمز آتى قوشمقله مشغول ايدى . بابام قوشولرى حيوانه‌اوريوردى . فقط آلارى زانغير زانغير تيتره‌يور ، يردولو قوشولى اورمه موقى اولايوردى . آرابه‌جى به

تولستويك صوك كونلرى

محرره‌سى : قونتەس آلكساندرا تولستوى

— ٢ —

صويه آتيلديغم زمان ، آنمم صويك ايچنه دالمغه باشلاديغم ايدى . (بولغاقوف) آرقه‌مدن قوشمش، يتيشمش ايدى . كوكسنه قدر صو ايچمده اولديغى حالده آياقده دوران آنەمى چكوب قورتاردم. (بولغاقوف) ايله خدمتچيسز (وانيا) يه براقدم . اولار ، آنەمى آلوب كوتورديلر . بواثناده پارق ايچنده قوشانركن آياغى قايوب دوشن ، آشجى‌مزده كلدى .

آنەمه: « — ايشته بن‌ده بويله دوشدم» ديدى. اونك قولتوغنه كيروب كوتورديلر .أوه عودت ايدنجه، هرايكيمز ايصلاغى اولان البسه‌لرمزى دكيشديردك . شيمدى آنەم ، نەپايدغنك فرانده اولقسزين متهيج بر حالده اوطه‌دن اوطه‌يه دولاشوب دوريوردى . بر مدت صوكره بنه كيجه‌لك انتاريسيله حاووضه دوغرو تكرار قوشمغه باشلاديغنى تحرەدن كوردم . درحال (بولغاقوف) ايله (وانيا)يى چاغيردم . اولار همان آرقه‌سندن قوشديلر و ياقالاپوب أوه كتيرديلر .

كابوسلرله كچن بوكون ، بكا بك ارزون كلدى. آنه‌جكم آغلامغدن ، كاه آغيرير (پرەس-پايه) ايله ، كاه چكيچ ايله كوكسنه اورماقدن واز كچه‌ديكى كبى طويى ايكنه‌لر، مقاصلر، بچاقلر ايله هرطرفنى يارەلامغدن دەمتأثر اولايوردى ، بونارى اندن زورله آلنجه‌ده كنديسنى تحرەدن قوريويه آتمق ايسته‌يوردى . بوحالى تلغرافله بيلديردىكم قارده‌شلرمك عودتنه قادار كنديسنى كيمسه ، كوندوز تعقيب اتمكه قرار ويردم . قرەشم آنده (فرايدينا) ده بولونديغى ايچون تلغرافى آليرآلماز همان كلەبيلدى . بن عينى زمانده (تولادوگى) اصراض عصبيه دوقتورنى چاغيرمق اوزره بر آدم قوشدوردم . آنەم متعدد دفعه بابامك ترمه كيتدكدى سويله‌مه‌سى رجا ايتدى ايسه‌ده برشى سويله‌مدم . بندن معلومات آلاماياجغنى آكلاديغى زمان زوجمك

Son Saat Gazetesinde yayınlanan şekliyle "Tolstoy'un Son Günleri"

"Her hal(ükâr)da müfârakatım kalbinde bir elem tevlîd edecek. Çok müteessifim. Fakat, şunu bil ki, bundan başka türlü hareket edemezdim. Evdeki vaziyetim gittikçe gayr-i kâbil-i tahammül bir hal alıyor ve hatta almıştı. Hiçbirisinden bahsetmeyerek diyeceğim ki, artık, ben bu tarz-ı hayat içinde yaşayamam. Ve bundan dolayıdır ki ayrıldım. Benim yaptığım, bütün ihtiyarların takip ettiği yolun aynıdır.

Onlar nasıl inziva ve sükûn içinde hayatlarının son dakikalarını yaşamak için gürültülü, patırtılı yerlerden çekiliyorlarsa, ben de öyle yaptım. Çok rica ederim, bu sözlerimi iyi anla:

Eğer bulunduğum mahalli öğrenir isen, yanıma gelmeye kalkışma. Senin gelmen, her ikimizin de vaziyetini fenalaştırmaktan başka hiçbir faide vermeyecektir. Emin ol ki, kararımda hiçbir sözün bir tesir yapamaz. Benimle geçirdiğin 48 senelik namuskârane hayattan dolayı sana teşekkürler ederim. Sana karşı olan kusurlarımdan dolayı beni affet. Ben de, bana karşı yapmış olabildiğin hatalardan, kusurlardan dolayı seni affediyorum.

Bana karşı fena hisler beslememeni tavsiye ederim. Eğer bana söyleyecek bir şey varsa, kızım Saşa'ya söyle. O benim nerede bulunduğumu öğrenir ve bana, dediklerini bildirir. Fakat, bu suretle inzivagâhımı öğreneceğini zannediyorsan aldanıyorsun. Zira, bulunduğum yeri başka birisine söylememek üzere kızımdan kavi bir vaat aldım.

Leon Tolstoy

"Büsbütün gitti! Gitti!.." diye, hıçkırıklar içinde anneciğim ağlamaya başladı ve sonra;

"Ben onsuz yaşayamam. Kendimi boğacağım, öldüreceğim..." dedi.

Bu haberden çıldıran anneciğim, mektubu yere fırlatarak dışarı koşmaya başlamıştı. Kendisini ölüme atıyordu.

O esnada salona henüz girmiş olan, babamın sadık ve vefakâr kâtibi Bulgakof'u çağırdım. Anneme nezaret etmek için bana yardım etmesini kendisine söyledim. Derhal annemin arkasından koşmaya başladım. Zavallı anneciğim şaşkın, adeta deli bir halde geceliğiyle, ayakkabısız, parkın içinden geçerek havuza doğru koşuyordu. Ben de onu salonun penceresinden nazarlarımla takip ediyordum.

İşte şimdi, onun havuza daha ziyade yaklaşmakta olduğunu görüyorum. Bu hali görür görmez, ben de merdivenden bir rüzgâr süratiyle atılarak onu yakalamak, muhakkak bir facianın vukuuna sebebiyet vermemek için arkasından koşmaya başladım.

Bu sırada annem, kendisini takip etmekte olan Bulgakof'u görünce daha süratli koşmaya başladı. Ben onun yolunu kesmek için pek ziyade çalıştım; Bulgakof'u geçtim, anneme, havuza tam yaklaştığı bir anda yetiştim.

Orada, bir çamaşır teknesine çarparak ayağı kaydı. Sırtüstü düştü. Kendisine doğru koştuğum sırada, tekneyi yuvarladı ve kendisi suyun içine düştü. Annemi yakalamaya vakit kalmamıştı.

Suya atıldığım zaman, annem suyun içine dalmaya başlıyor idi. Bulgakof arkamdan koşmuş, yetişmiş idi. Göğsüne kadar su içinde olduğu halde ayakta duran annemi çekip kurtardım. Bulgakof ile hizmetçimiz Vanya'ya bıraktım. Onlar, annemi alıp götürdüler. Bu esnada, park içinde koşarken ayağı kayıp düşen aşçımız da geldi.

Annem "İşte ben de böyle düştüm" dedi.

Onun koltuğuna girip götürdüler. Eve avdet edince, her ikimiz ıslak olan elbiselerimizi değiştirdik. Şimdi annem, ne yaptığının farkında olmaksızın, müteheyyiç bir halde odadan odaya dolaşıp duruyordu. Bir müddet sonra, yine gecelik entarisiyle havuza doğru tekrar koşmaya başladığını pencereden gördüm. Derhal Bulgakof ile Vayna'yı çağırdım. Onlar hemen arkasından koştular ve yakalayıp eve getirdiler.

❁

Kâbuslarla geçen bu gün, bana pek uzun geldi. Anneciğim ağlamaktan, kâh ağır bir 'pres-papiye'[5] ile, kâh çekiç ile göğsüne (v)urmaktan vazgeçmediği gibi toplu iğneler, makaslar, bıçaklar ile her tarafını yaralamaktan da müteessir olmuyordu. Bunları elinden zorla alınca da, kendisini pencereden kuyuya atmak istiyordu.

Bu hali telgraflarla bildirdiğim kardeşlerimin avdetine kadar kendisini gece-gündüz takip etmeye karar verdim. Kardeşim Andre Fraydina'da bulunduğu için, telgrafı alır almaz hemen gelebildi. Ben, aynı zamanda, Tula'daki emraz-ı asabiye doktorunu çağırmak üzere bir adam koşturdum.

Annem, müteaddit defa, babamın nereye gittiğini söylememi rica etti ise de, bir şey söylemedim. Benden malumat alamayacağını anladığı zaman, zevcinin hangi cihet için bilet aldığını öğrenmek üzere istasyona bir hizmetçi gönderdi. Biletin 95 numaralı tren için alındığını öğrenince, babama şu telgrafı çekti:

"Serî'an avdet et!.."

Hizmetçi, annemin bu emrini yapıp yap(a) mayacağını bilmediği için, telgrafı bana getirdi. Akşamleyin Andre geldi. Bir saat sonra da Tula'daki doktor geldi. Derhal annemin odasına girdi ve kendisini teskin etmek için bazı şeyler söyledi. Doktor gerek bana, gerek kardeşime, annemde müthiş bir sinir rahatsızlığı müşahede ettiğini ve kendisini, intihara teşebbüse meydan vermemek için sıkı sıkı kontrol etmemizi söyledi.

Geceleyin annemi, babamın kadim dostlarından olan Marya Aleksandrovna ile Bulgakof beklediler. Ben arasıra yatağımdan kalkarak, annemin halini öğrenirdim. Bütün gece, zavallı kadın odadan odaya kâh sakin, kâh müteheyyiç bir halde dolaşır dururdu. Artık kendini öldürmeye teşebbüs etmiyor, yalnız diyordu ki:

"Ben onu bulacağım... Yanınızdan kaçacağım...

Beni o vakit nasıl takip edebileceksiniz? Pencereden atlayıp istasyona koşacağım... Ne yapabileceksiniz? Yeter ki, ben onun bulunduğu mahalli öğreneyim. Onu artık serbest bırakmayacağım. Gece-gündüz takip edeceğim. Hatta, icap ederse, kapısının eşiğinde sabahlara kadar yatacağım..."

Aynı gün akşamüstü, Çerkof'tan şu telgrafı aldım:

"Geceyi Opniya'da geçirdik. Yarın Şarmadind'e gideceğiz. Adresim Podporki'dir. Sıhhatteyim...

Nikolayef"

Nikolayef, babamın nâm-ı müstearı idi. Bu ismi muhaberelerde kullanırdı.

Ertesi gün, 29 Teşrin-i Evvel'de, hariçte bulunan kardeşim Leon'dan maada, hemşirem Katyana ile diğer kardeşlerim Serj'den maada bütün kardeşlerim, babamın tekrar eve avdet etmesine taraftar bulunuyorlardı. Bunlar, kendisine bu mealde bir mektup da göndermişlerdi.

29-30 Teşrin-i Evvel gecesi, Varvara Mihaylovna ile birlikte yola çıktık. Noy, Kaloga, Suçenci, Kozalsk'tan geçtik. Kozalsk'ta biri kendimize, diğeri eşyalarımıza mahsus olmak üzere iki araba kiraladık. Şamardino'ya doğru yola koyulduk. Yol pek ziyade çamurlu, etraf zifiri karanlık idi. Hayvanlar müşkilatla ilerliyorlardı. Şamardino'ya ancak iki-buçuk saatte varabildik. Uzakta tek tük hafif parıltılar görünüyordu.

O esnada kalbim çarpmaya başlamış, müthiş bir heyecan hissediyordum. Şayet babam Şamardino'da olmayıp meçhul bir semte gitmiş ise!..

Biz manastırın misafirhanesine yaklaştık. Tesadüf ettiğim orta yaşlı bir rahibeye "Size hiç misafir geldi mi?" diye sordum. Kendisi,[6] oldukça mağrurane bir eda ile "Evet, Lev[7] Nikolaeviç Tolstoy geldi" dedi.

- Şimdi evde mi?

- Hayır, hemşiresi Marya Nikolayevna'nın nezdine gitti.

Bu söz üzerine, seyahat elbiselerimi çıkarmaksızın, halam Marya'nın ikametgâhına doğru rahibe ile birlikte yola koyulduk.

Manastırın büyük avlusunu, kiliseyi ve daha birçok binaları geçtik. Nihayet, rahibe bize küçük bir ev gösterdi. Burası halamın evi idi. Kapıyı çaldım. Genç bir rahibe kapıyı açtı:

- Kimi istiyorsunuz?

Her an tezayüt ettiğini hissettiğim heyecan arasında:

Aleksandra Tolstoy babası ile

- Bırakınız da geçeyim. Ben Marya Nikolayevna'nın birader-zadeyim.

- Buyurunuz,[8] buyurunuz efendim.

Yavaşça girdim. İç-içe bir-iki oda geçtim. Her tarafı derin bir sükûnet kaplamış. Halamı çağırdım. Kendisi mütehayyir bir halde sormaya başladı:

- Kim o?.. Kim?!..

- Ben Saşa, babam nerede?

- Âh! Sen misin Saşa?!..

Odasında yatağının üzerinde uzanmış idi. Samimiyetle birbirimizi kucakladık.

- Baban şimdi dışarı çıktı.

- Kendisi iyi mi?

- Evet!..

- Oh çok şükür. Öyle ise biraz daha senin yanında kalayım. Sonra gider kendisini otelde bulurum.

- Nasıl, kendisiyle karşılaşmadınız mı? O şimdi buradan çıkmıştı.

Sonra öğrendim ki, Duşan Petroviç, babamı daha yakın bir yoldan götürmüştü. Bundan dolayı kendisine tesadüf edememiştik.

Bu anda odaya, halamın kızı madmazel Lisa Obulenski girdi. Her ikisi, son derece müteessir bir halde, babamın bulunduğu vaziyetin kendilerinde tevlîd ettiği elem ve tesiri nakletmeye başladılar. Ufak bir muhavereden sonra gidecek idim. Birden kapı açıldı. Babam ile karşı karşıya geldim. Babam derhal boynuma sarılarak beni öptükten sonra, derhal dedi ki:

- Söyle bakalım! Orada neler oldu?

- Şimdi, herşey sakinleşti. Kardeşlerim ve naip hepsi bize geldiler. Annemin asabiyeti biraz azaldı. İşte sana mektuplar getirdim.

Babam:

"Çabuk, ver bakalım!.." dedi.

Masanın yanına oturdu ve mektupları dikkatle okumaya koyuldu. Varvara Mihaylovna içeriye girmişti. Babam, mektupları okuyup bitirdikten sonra düşüncemsi bir eda ile:

"Evet, ne kadar müteessir, muzdarip olsam, mümkün değil dönmeyeceğim..."

Bu defa kat'i bir tavır ile;

"Hayır, kat'iyyen gelmeyeceğim" dedi.

Sonra sözüne devam ile;

"Serboja'nın mektubu fevkalade nefis; kısa, hassas ve ince... Şimdi anlat bakalım, neler var?.."

Ben, gaybubeti esnasında geçen vakaları tafsilatıyla kendisine anlatmaya başladım. Annemin, kendi hareketini nasıl karşıladığını, neler söylediğini, o esnada onun yanında kim(in) bulunduğunu, hastalığı hakkında doktorun ne anlattığını hep anlattım.

"Doktor annen hakkında bunları söylüyor?!.. Zaten, onlar birşey bilirler mi ki? Geçenlerde sana bir mektup göndermiş idim. Fakat, eline vâsıl olmak için pek o kadar vakit geçmedi. Orada sana, Tanya ve Serboja'ya, annenin yanına dönemeyeceğimi söylemeni yazmıştım."

Babamın bana gönderdiği mektupları bir müddet sonra Astapovo'da aldım. Bu mektuplar, babamın Basnaeya Polyana'dan ayrıldıktan sonra, ahval-i ruhiyesini pek açık bir surette göstermekte idi:

Mektuplardan birinde diyordu ki:

"Kozal(s)k istasyonu

28 Teşrin-i Evvel (1)910

Sevgili Saşa'm;

Buraya bilâ-hadise ve tâmmu's-sıhha olarak geldik. İnşaallah cümleniz sıhhattesiniz? Şimdi saat tam yedi-buçuk. Geceyi burada geçireceğiz. Yarın erkenden Şamardino'ya gideceğiz. Mümkün olduğu kadar sakin olmaya çalışıyorum. İtiraf ederim ki, fena haberler alacağım diye son derece merak ve endişe içinde bulunuyorum. Evde iken her zaman hissettiğim mahviyeti, hürriyetsizliği şimdi hiç duymuyorum.

Gorbaçef'ten itibaren üçüncü mevki(y)le gelmek mecburiyetinde kaldık. Bu pek o kadar rahat değil, fakat maneviyatımıza çok iyi tesiri oldu. Yolda gayet iyi yemek yedim. Hemen her dakika çay içiyor ve uyuyor, uyumaya çalışıyorduk. Hiç yorgunluk hissetmiyorum. Senden malumat almadıkça hiçbir şey söylemeyeceğim. Eğer müsta'cel birşey olursa telgrafla bildir.

Batya'ya[9] söyle, bana mektup yazsın. Makalesindeki işaretli kısmı süratle okudum. Bir defa daha okumak istiyorum. Söyle, o makaleyi bana göndersin. Varya'nın sana karşı gösterdiği muhabbetten dolayı teşekkür ettiğimi söyle. Kendisinin daima seni şiddetli hareketlerden men edeceğini ümit ederim.

Çok rica ederim yavrum, bana yazacağın mektuplar, mümkün olduğu kadar (kısa) ve fakat canlı, kuvvetli olsun...

Yeni başladığım kitaplardan bir[10] diğeri *Nikolayef*'in ikinci cildi.

Viladimir'e, yaptığım hareketten dolayı mesut olduğumu, fakat yine müteessir bulunduğumu söyle e mi?..

Şimdilik Allah'a ısmarladık, yavrum. Gözlerinden öperim.

Tolstoy

"Makasları, kurşun kalemleri ve robdöşambrımı gönder..."

İkinci olarak kendisinden aldığım mektup şu idi:

Optina Puşin

21 Teşrin-i Evvel 1910

Sevgili[11] Saşa'cığım;

Çerkof'un kâtib-i hususisi, bana dair lazım gelen şeyleri sana söyleyecek. Doğrusu, senden uzak kaldığıma çok mükedderim. Büyük bir ızdırap duymamak, benim için hemen imkânsız. Benim asıl istediğim, günah işlememektir. Tabiidir ki günah işledim ve belki de daha da, daha da işleyeceğim. Fakat, daima ve herşeyden evvel temenni ettiğim, bunun mümkün olduğu kadar az olmasıdır.

Hiçbir karar ittihaz etmedim ve etmeyeceğim de... Yalnız yapamayacağım şeyi yapmaya çalışıyorum. Çerkof ile gönderdiğim mektupta göreceksin ki, düşünmüyor, hissediyorum. Sana[12] ve Seryoja'ya (Serboja'ya) bihakkın icra-yı tesir edeceğini ümit ederim...

Senden saklanmıyorum. Fakat, şimdilik seni daha getirtmeyeceğim. Şüphesiz, mümkün olduğu anda seni derhal çağıracağım. Sıhhatin hakkında bana haberler gönder.

Gözlerinden öperim, yavrum.

Leon Tolstoy

Bu mektuplardan anlaşıldığı üzere, babam Yasnaya'ya ne avdet edebiliyor ve ne de av(de)t etmek istiyordu. Annemi terkettiğinden dolayı teessür ve sitemler ifade eden mektuplar, bilhassa onu çok müteezzi, müteessir ediyordu. Kendisi bu teessürü gizleyemeyerek;

"Onun yanına tekrar dönmem imkânsızdır. Burada ikamet etmek tasavvurunda idim. Hatta, burada bir yer kiralamayı bile düşünüyordum. Artık bundan fazla da ileri gitmemeli" dedi.

Babam çok rahatsız, kederli görünüyordu. Kendisinin naklettiğim vekâyi'den, getirdiğim mektuplardan dolayı çok müteessir olduğu muhakkak idi. Bulunduğu mahal daha henüz öğrenilmemiş bulunuyorsa bile, bunun pek kısa bir zaman zarfında öğrenileceğini ve kendisinin rahat bırakılmayacağını pekâlâ biliyordu.

Halam Saşa'da sükûnetle çaylarımızı içerken, kalbime çöken hüzünden mütevellit bir teessürle babama;

- Acaba, son hareketinizden dolayı müteessif bulunuyor musunuz? Ve anneme bir hal vâki olursa, bunun müsebbibi olduğunuzu itiraf eder misiniz, diye sordum.

- Hayır, asla; insan, başka türlü yapamadığı birşey için müteessif olur mu? Fakat, ona bir hal olursa şüphesiz, hem pek çok müteessir olurum, dedi.

Halam Saşa, babamın bu halini çok iyi anladığından, onu mütehassis kılmaya çalışıyordu:

"Artık Tolstoy buradan gitsin. Sofya buraya geldiği takdirde, kendisini ciddi ve sert bir tavır ile karşılayacağım" diyordu.

Zaten, babam fazla kalmak istemiyordu. Ayağa kalktı. Halamdan müsaade aldıktan sonra, kapıdan çıkacağı esnada:

"Bana Allah'a ısmarladık demeden tabiidir ki gitmezsin değil mi Levoçka?" –Bu, Tolstoy'un aile arasında söylenilen ismidir.–

Babam, o vakit halama şu cevabı vermişti:

- Hayır, hayır. Yarın görüşürüz.

Halam yine tekrar ederek:

- Senden çok rica ederim. Bana oruvuar demeden gitme!..

- Hayır, hiç seni görmeden gider miyim? Herşeyi etraflı düşünmek mecburiyetindeyim, dedi.

Ve, hiç şüphesiz, başka birşey düşünerek odadan dışarı çıktı.

[1] Duşan Petroviç, Tolstoy'un tabib-i hususisidir (özel doktorudur).
[2] Tolstoy'un hakiki ismi Lev Nikolaeviç'tir.
[3] Aslında "kendisini" şeklindedir. (haz.)
[4] Aslında "tereye" şeklindedir. (haz.)
[5] Presse-papiers: Uçmasın diye kağıtların üzerine konulan ağırca araç. (haz.)
[6] Aslında "kendimi" şeklindedir. (haz.)
[7] Aslında "Lerle" şeklindedir. (haz.)
[8] Aslında "buyurunur" şeklindedir. (haz.)
[9] Batya, Vlademir Grigorineviç Çerkof'tur.
[10] Aslında "biri" şeklinde olup, sonrasında bir düşme olmuş olabilir. (haz.)
[11] Aslında "kevgili" şeklindedir. (haz.)
[12] Aslı "saniyen" şeklindedir. (haz.). ‹

VEFATININ 120. YILINDA E. J. W. GIBB VE TÜRKÇE ŞİİR DEFTERİ

MERAL DEMİRYÜREK

"BU ESNÂDA MR. GİBB'İN YUNUS EMRE İLE AHMET YESEVİ ARASINDA BÂZI BENZERLİK NOKTALARI BULMUŞ OLDUĞUNDAN HABERDAR DEĞİLDİK" İTİRAFI DA KÖPRÜLÜ'NÜN KALEMİNDEN ÇIKAR

Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.
M. Akif Ersoy

Osmanlı'ya Doğru Bir Şiir Yolculuğu

Edebiyatın temel metaforlarından biridir yol. Her yeniliğin, her keşfin ardında mutlaka maddi-manevi yolculuklar vardır. İnsan, iç dünyasına veya çevresine yönelerek merak ve anlama duygusuyla hareket ettiğinde artık değişimin ve bilginin kaynakları açılmış demektir. Kültür ve medeniyet tarihinin bütün gelişmeleri, küçük-büyük bütün ayrıntıları önemseyip üzerine gidenlerin yoğun emeklerle ulaştığı sıra dışı edinimlere dayanır. Bir hobi veya amatörce başlayan kimi uğraşlar zamanla o kadar büyür ki elde edilen sonuçların yerleri kolay kolay doldurulamaz. Basit gibi görünen adımlar, unutulmaz ve kalıcı izler bırakabilir. Öncü isimlerin yaptıkları kimileri tarafından eleştirilse bile birçok yenilik onların kurduğu temel üzerine inşa edilir. Her zaman kendilerine atıfta bulunulur. İşte İngiltere gibi uzak bir ülkede yaşamasına rağmen Türk edebiyatına duyduğu ilgiyi, merakı, mesai ve para harcayarak somut eserlere dönüştüren Elias John Wilkinson Gibb (1857-1901) böyle bir bilgi severdir. O, söz konusu özellikleri sayesinde bugüne değin gelmeyi başarmış bir şahsiyettir. 2021 yılı, *A History of Ottoman Poetry* (Osmanlı Şiir Tarihi) adlı 6 ciltlik eseriyle Osmanlı şiir tarihini etraflıca değerlendiren Gibb'in vefatının 120. yılıdır. Bu bağlamda Gibb ve Türk edebiyatına katkılarını bir kez daha gözden geçirmekte fayda vardır.

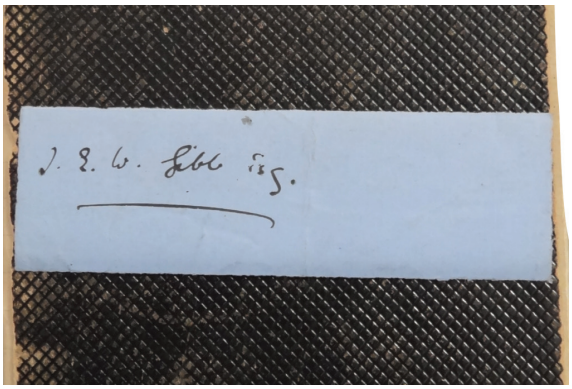
Türkçe ve Türk Edebiyatı Sevdalısı Elias John Wilkinson Gibb

İskoç asıllı Gibb, 44 yıllık kısa hayatını Glasgow ve Londra'da geçirir. Küçük yaşlardan itibaren Türkçeye ilgi duyar. Ondaki bu yönelimin sebepleri konusunda arkadaşı Çerkeş Şeyhizade Halil Halid bazı tahminler yürütür. Buna göre Gibb'in muhafazakâr bir aileye mensup olması ve Türkçe öğrenmeye başladığı dönemde yaşanan Osmanlı-Rus Savaşında "İngiltere'de muhafazakârların

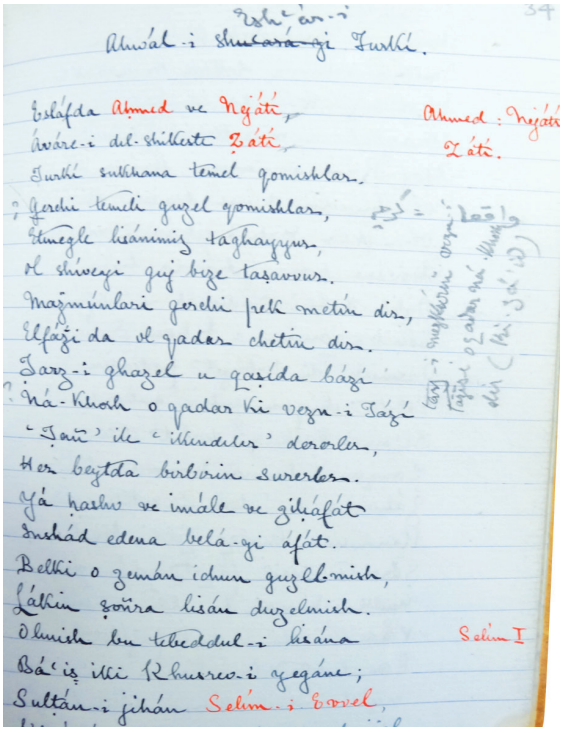

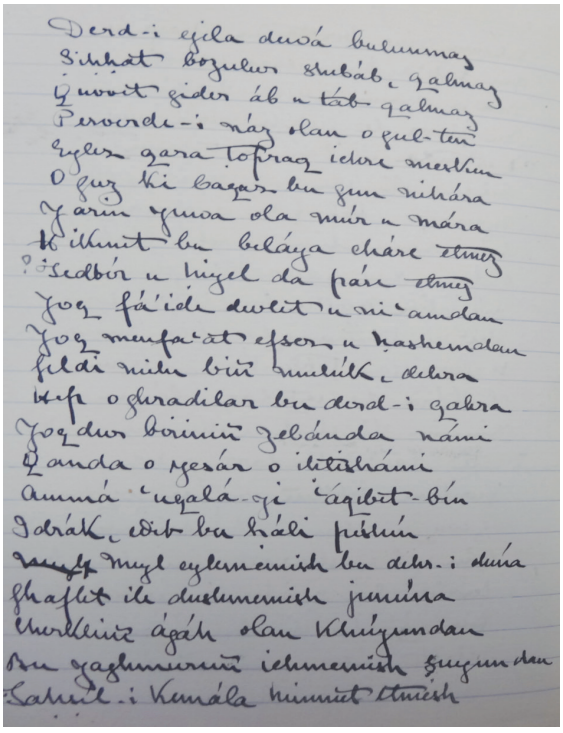
E. J. W. Gibb ve Eşi *(Servet-i Fünun)*

şiddetle Türk taraftarlığı göstermeleri" etkili bir sebeptir. Bir diğer arkadaşı olan Edward Browne ise Gibb'in *Binbir Gece Masalları*'nı okumasının Doğu dillerine ve edebiyatlarına ilgi duymasına kaynaklık ettiğinden söz eder. Gibb, 1879 yılında henüz 22 yaşındayken Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tacü't-Tevarih* adlı eserinden İstanbul'un fethiyle ilgili bölümü tercüme eder. 1882 yılında *Ottoman Poems Translated into English Verse in the Original Forms* adlı eserini, 1884 yılında Giritli Aziz Efendi'nin *Muhayyelat*'ının bir bölümünü ve 1886'da *Kırk Vezir Hikâyesi*'ni İngilizceye çevirerek Londra'da yayımlar. Ölümünden bir yıl önce, 1900 yılında, *A History of Ottoman Poetry* adını verdiği ve 6 cilt olarak tasarladığı eserinin birinci cildi basılır. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığında bir nüshası bulunan külliyatın 1. cildinde Gibb'in el yazısıyla "to a. Hamid Bey with veridest regards from E. J. W. Gibb 8 September 1900" (A. Hamid Beye, en gerçek saygılarla E. J. W. Gibb, 8 Eylül 1900) yazmaktadır. Ayrıca kitabın önsözünde Çerkeş Şeyhizade Halil Halid ve Profesör Muhammed Barakatullah'a özel olarak teşekkür eder. Gibb, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına hiç ayak basmadığı hâlde şahsi çabaları sayesinde Türk edipleriyle ya yüz yüze görüşüp ya da mektup yoluyla arkadaş olmayı başarır. Bunlar arasında özellikle Abdülhak Hamid sayılabilir. Abdülhak Hamid ile Londra'da bir araya gelmek suretiyle yakın dost oldukları

Gibb'e Ait Defterin Kapağı (Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi)

Gibb'e Ait Defterden (Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi)

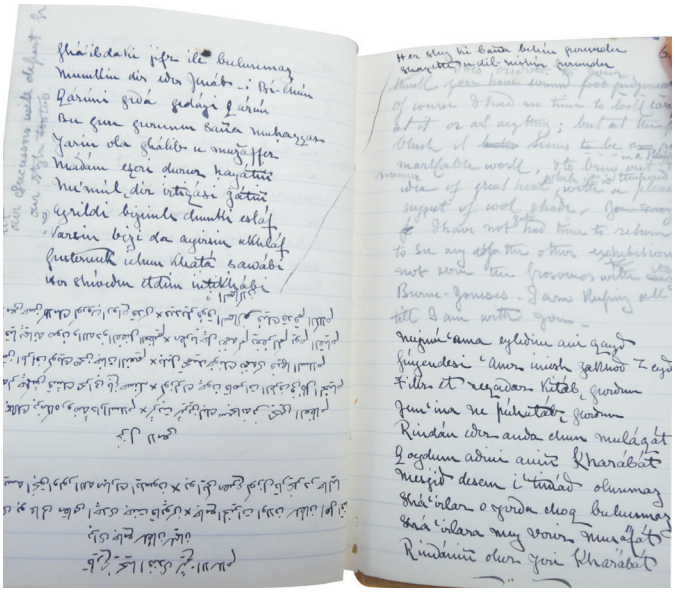
kitabını imzalamasından anlaşılmaktadır. Ayrıca Gibb'in *Gayret* mecmuasında yayımlanan iki mektubu ve yine aynı mecmuada, "bazı okurlar bu kadar mükemmel yazan bir şahsın varlığına inanmadıkları için" Hamid'e ait Gibb'in "gerçek" olduğunu ispatlamak için adresini içeren yazısı da tanışıklıklarını belgelemektedir (bk. Abdulkadir Erkal, "Elias John Wilkinson Gibb ve Abdülhak Hamid'e Yazdığı İki Mektup").

Türk yaşayışına dair herhangi bir gözlem veya tecrübe şansı yakalayamadığı halde merakı ve azmi sayesinde Türkçe öğrenip Türk edebiyatını incelemeyi ve hatta bir adım daha ileri giderek *A History of Ottoman Poetry* adlı 6 ciltlik eseri ortaya koymayı başaran Gibb'in, her ne kadar ömrü sadece birinci cildin basıldığını görecek kadar vakit tanısa da vefatından sonra hazırladığı notlar tek tek yayımlanır. Bütün ciltlerinin baskısı 1909 yılında tamamlanan *A History of Ottoman Poetry*'nin Tanzimat sonrasını da kapsaması için Edward Browne, Hüseyin Daniş aracılığıyla Rıza Tevfik Bölükbaşı ile iletişime geçer. Ondan 7. cilt konusunda yardım ister. Browne ile Rıza Tevfik arasındaki yazışmalardan söz konusu cildin hazırlandığı anlaşılmakla birlikte dosya kayıptır. Ancak konuya dair mektuplaşmalar ve paylaşılan bilgiler Abdullah Uçman tarafından yayımlanmıştır (bk. Abdullah Uçman, "A History of Ottoman Poetry'nin Yayımlanmamış VII. Cildi").

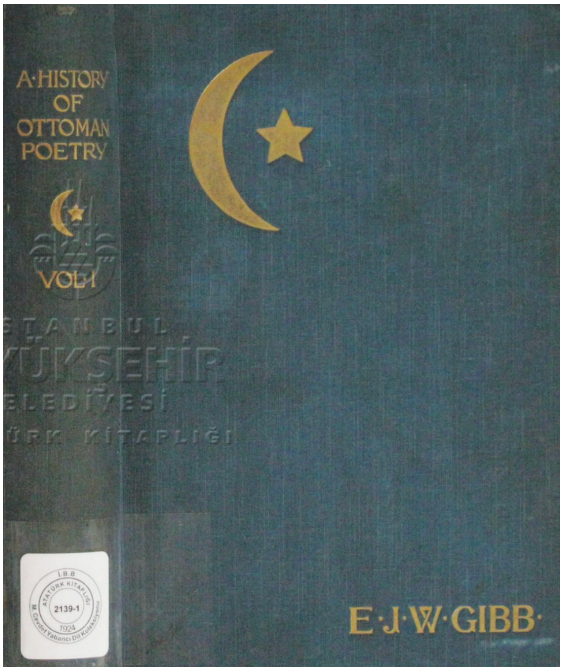
Türk Şiirinin Tarihini Yazma Çalışmaları

Batı'da Gibb'ten önce de Türk edebiyatının tarihsel boyutuyla ilgili yapılmış çalışmalar vardır. Bunlar arasında Gian Battista Toderini'ye ait *Letteratura Turchesca* (1789, Türk Edebiyatı) ve Baron Joseph von Hammer-Purgstall'a ait *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst* (1836-1838, Osmanlı Şiir Sanatı) adlı eserler sayılabilir. İlber Ortaylı, *TDV İslam Ansiklopedisindeki* Hammer maddesinde "E. J. W. Gibb gibi bir edebiyat tarihi şöhretinin *A History of Ottoman Poetry* adlı eserinde" Hammer'i küçümsediğinden bahseder. Ortaylı'ya göre Gibb, Hammer'in şair Lâmiî hakkındaki övgüsünü abartılı bulur ve "Avusturyalı

bilginin [Hammer'in] çalışkan bir mütercim olmaktan öteye geçemediğini ileri sürer." Hammer ve Gibb'in Türk bilim insanlarının henüz sistemli bir biçimde kendi edebiyat tarihlerini bütünüyle yazmadıkları bir dönemde bu işi gerçekleştirmiş olmaları önemlidir. Nitekim Türk edebiyatı tarihinde "edebiyat tarihi" adını taşıyan ilk örnek olarak Abdulhalim Memduh'un yazdığı *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye* (Önsözdeki Tarih: Rumi 7 Teşrinievvel 1303, Miladi: 19 Ekim 1887) kabul edilir. Bu eserden yaklaşık 20 yıl sonra aynı *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye* ismiyle Faik Reşad'ın ve Şehabettin Süleyman'ın ayrı ayrı edebiyat tarihleri yayımlanır. Onları Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul" (1913) başlıklı makalesi, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1919) adlı monografik çalışması ve Türk *Edebiyatı Tarihi* (1926) takip eder. Hammer'i eleştiren Gibb bu kez, Köprülü tarafından kısmen eleştirilen kişi konumundadır. Köprülü hem Hammer'i hem Gibb'i dâhil ederek bir tespitte bulunur. Buna göre Köprülü "Hammer'den Gibb'e ve eski tezkirecilerimizden bugünkü bâzı nâdir âlimlere kadar, hiç kimse, Asya içerilerinden Akdeniz kıyılarına kadar bütün Türk milletinin en az onüç-ondört asırlık edebî tekâmülünü bir bütün şeklinde mütâlea ve tedkik lâzım geldiğini, esefle söyleyelim ki anlayamamıştır." (*Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, 1976) diyerek Hammer, Gibb ve diğer araştırmacılara ait tüm çalışmalarda eksik kalan yönler olduğunu belirtir. Öte yandan Gibb'in eserlerine sık sık atıfta bulunarak haklı ve doğru tespitlerini destekler, bilgilerinden yararlanır. "Meşhur büyük eserinde sûfiyye akîdelerini pek güzel hulâsa eden Gibb" sözü Köprülü'ye aittir. Yine "Türk edebiyatının tarihini vücûde getirebilmek ancak onu bir bütün hâlinde gözönüne almakla mümkün olacağını ispat etmek istiyorduk. Bu esnâda Mr. Gibb'in Yunus Emre ile Ahmet Yesevi arasında bâzı benzerlik noktaları bulmuş olduğundan haberdar değildik" itirafı da Köprülü'nün kaleminden çıkar. Sonraki yıllarda, Gibb üzerine Köprülü'nün sadece olumsuz yöndeki bazı görüşlerini genelleştirenler olur. Elbette bilim dünyasında konuların ele alınış biçimi, kapsamı ve yapılan değerlendirmeler tartışmaya açıktır. Ancak üzerinde durulup göz ardı edilmemesi gereken noktalardan biri, hiç şüphesiz Gibb'in niyeti ve çabasıdır. Halil Halid Bey'in anlatımıyla o, baba mesleğini kolayca sürdürmektense hayatının yarısını zaman, para ve emek sarf edip Türkiye'nin en belirsiz konularını dahi incelemeye cesaret ederek Osmanlı şiirine ve kültürüne kendini adamış biridir. Halil Halid Bey *A History of Ottoman Poetry*'nin İngilizce baskısının 6. cildinde Gibb'in Türk kültür ve yaşayışına duyduğu merakın boyutlarını somutlaştıran bazı gözlem ve anılarını paylaşır. Bunlardan birini şöyle anlatır: "Bir gün önünde büyük bir İstanbul haritası açarak harıl harıl bir yer aradığı sırada hücre-i mütalaasına girmiş idim. Ne aradığını sordum. 'Tahtakale civarında mevcut olduğunu bir yerde okuduğum Arap kahvehanesi mahallinin burada işaret olunup olunmadığına bakıyorum' demiş idi." Halil Halid bir başka anısında ise kendisine Gibb'in "zamane Türkleri"ni tarihsel ve toplumsal değerlerine sahip çıkmadıkları, âdetlerini bilmedikleri için eleştirdiğinden bahseder. Yalçın Armağan da "Türk Şiirinde Modernizm" başlıklı doktora tezinde Fethi Gözler'e dayandırarak Gibb'in Mehmet

Gibb'e Ait Defterden (Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi)

A History of Ottoman Poetry (Osmanlı Şiir Tarihi), I. Cilt Kapağı (İBB Atatürk Kitaplığı)

Emin (Yurdakul)'e mektubunda "Türklerin onu '600 yıl boyunca' beklediğini" yazdığına değinir. "Mehmet Emin'in 'Türkçe' yazması onun için büyük bir değer olarak belirir."

Türk edebiyatını Mevlana'dan başlayarak Ziya Paşa'ya kadar bir bütün halinde ciltlerce esere dönüştüren Gibb'in notlarını içeren Türkçe şiir defteriyle ilgili bilgilere geçmeden önce bu konuyu yazmama sebep olan ayrıntıları paylaşmak yararlı olacaktır. Okura sunulan her çalışmanın mutlaka bir perde arkası hikâyesi vardır. Kanaatimce tesadüf, merak, iz sürme, parçaları birleştirme ve azimle konunun üzerine yoğunlaşıp yazma aşamalarından oluşan bu görünmeyen tarafların anlatılması, başka araştırmacılara cesaret ve ilham verip kaynaklık etmesi açısından faydalı olduğu gibi bilimsel yazılara da insani özün sıcaklığını katar.

Gibb'in Not Defterine Uzanan Yolculuk

Akademisyenlere YÖK tarafından sağlanan yurt dışı bursuyla 2013 yılı yaz döneminde iki aylığına Birmingham Üniversitesine misafir öğretim üyesi olarak gitme şansını buldum. Kalacağım süre sınırlı olduğundan şuna dikkat ettim: İngiltere'de araştıracağım başlıklar hem Türkiye'de bulamayacağım özgünlükte olmalı hem de alanıma katkı sağlamalıydı. Nitekim İngiltere'den bir proje, iki makale ve bildiri konusuyla döndüm. Bunlardan biri Gibb'in not defteri idi.

Gibb'in vefatından sonra evrakı ailesi tarafından Edward Browne'a teslim edilir. Cambridge Üniversitesinde öğretim üyesi olan Browne aracılığıyla Gibb'ten kalanların bir bölümü British Museum Kütüphanesine intikal ederken bir bölümü de Cambridge Üniversitesinde kalır. Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinin nadir eserler kısmında muhafaza edilen evrak arasında Gibb'in el yazısıyla tutulmuş bir not defteri bulunmaktadır.

Temmuz 2013'te Birmingham'dan Cambridge'e giderek defter üzerinde çalıştım. Defterin fotoğraflarını çekmeme izin verildi. Böylece tamamının bir kopyasını edindim. Cambridge ziyaretim öncesinde Gibb'in adına kurulan "The Gibb Memorial Trust" adlı vakfın yetkilileriyle yazıştık. Oradayken kendilerinde bulunan evrakı da incelemek istedim, ancak ellerinde kayda değer bir şey olmadığını ifade ettiler. Cambridge Üniversitesi Kütüphanesinde ise Gibb'in defteri ortaya çıktı.

Cambridge'te Türk Şiirine Dair Unutulmuş Bir Defter

Gibb tarafından kırmızı ve siyah mürekkepli kalemle yazılmış defterin fiziksel özellikleri; küçük boy, dışı oldukça aşınmış siyah deri kaplı ve sayfaları çizgilidir. Üzerindeki mühürden Cambridge Merkez Kütüphanesine 1961 yılında transfer edildiği anlaşılmaktadır. Öncesinde Browne'ın çalıştığı Şarkiyat Araştırmaları Fakültesindeki kütüphanede muhafaza edilmiş olduğu içindeki kayıtta yazılıdır. Toplam 65 yapraktan oluşan defterde İngilizce ve Türkçe notlar vardır. Türkçe notlar Osmanlı ve Latin alfabesiyle tutulmuştur. Bu bağlamda Türkçeyi oldukça erken bir dönemde Latin harfleriyle yazan kişilerden birinin de Gibb olduğu anlaşılmaktadır

[Daha eski bir örnek Lady Mary Wortley Montegu (1689-1762)'nun mektuplarında görülür].

Gibb'in defteri Türk ve İran şairlerinin şiirlerinden alınmış örneklerle doludur. Örneğin Ziya Paşa'nın *Harabat*'ına ait önsöz oldukça geniş biçimde not alınmıştır. Şiirlerinden örnekler aldığı şair sayısı oldukça fazladır. Gibb'in yazdığı şekilde yazarak bazı örnekler verecek olursak Gazi Fazil, Naili, Seyyid Vehbi, Pertev Pasha, Kazim Pasha, Hersekli Arif Hikmet Bey, Nev-res-i Gadim...

Bunlardan bir seçki sunmak adına defterdeki bazı mısralar şöyledir:

1

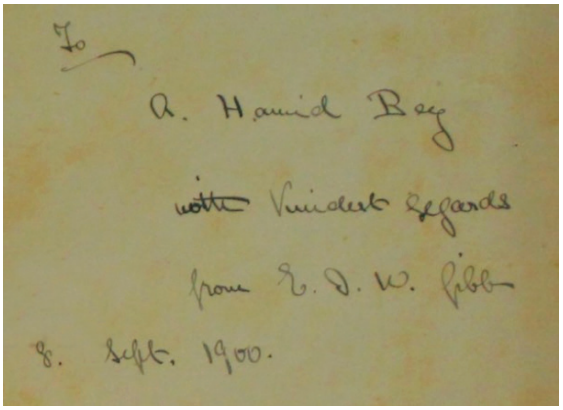
Bash egdi bu devletin yolinda,
Jan verdi bu milletin yolinda.
Na-danlari men ichun hatadan,
Kendi bashini godi belaya,
Sivasda oghradi gazaya.

2

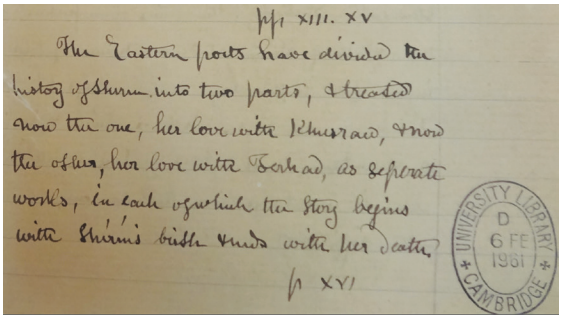
Lakin sonra lisan düzelmish.
Olmish bu tebeddul-i lisana
Ba'is iki Khusrev-i yegane;
Sultan-ı jihan Selim-i Evvel [I. Selim'in ismi kırmızı mürekkeple yazılmış]
Khagan-i mu'eyyed u mubejjel,

3

Eslafda Ahmet ve nejati
Avare-i dil-shikeste zati
Turki suhana temel gomishlar

Gibb'in Abdülhak Hamid'e İmzaladığı Kitaptaki Yazısı (İBB Atatürk Kitaplığı)

Gibb'in Defterinin Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi Mühürlü İlk Sayfası

Gerehi temel güzel gomishlar
Etmegle lisanimiz taghayyur
Ol shiveyi guj bize tasavvur
Mazmunlari gereki pek metin dir
Elfazi da ne gadar chetin dir

Bir özellik olarak Gibb, defterindeki şair isimlerini her zaman Latin alfabesiyle yazar (bk. Meral Demiryürek, "Gibb'in Not Defterine Göre Latin Alfabesiyle Türkçe").

Yıl Dönümü Vesilesiyle...

Vefatının 120. yılında Gibb'in Türkçe ve Türk edebiyatı üzerine yaptığı çalışmaları bir kez daha gündeme getirmekte fayda vardır. Elbette bugün Türk edebiyatı tarihinin yazımında çok yol kat edildiği aşikârdır. Ancak kültürün sürekliliği ve hep ileriye gitmesinde her kuşağın o yola yeni taşlar döşemesinin esas olduğu unutulmamalıdır. Aksi takdirde -Gibb örneğinde olduğu gibi- uzak memleketlerden biri çıkar... Size sizi öğretir!

Ser-menzil-i merama varır durmayıp giden;
Yoktur necat ümidi bu çöller geçilmeden.
Heyhat, yolda böyle düşen uyku derdine,
Hep yolcular gider de kalır kendi kendine!

Mehmet Akif Ersoy[1]

[1] 12 Mart tarihi İstiklal Marşımızın kabul edilişinin yıldönümü olması nedeniyle özel bir yere sahiptir. Bu yazıdaki fikirleri Mehmet Akif Ersoy'un mısralarıyla zenginleştirirken şairimizi bir kez daha minnet ve duayla anmak amaçlanmıştır. ❮

BİR ŞAİRDEN BİR ŞAİRE NAME İLE ARZ:
BÂKÎ'NİN KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'A GÖNDERDİĞİ MEKTUP ÜZERİNE

MÜSLÜM YILMAZ

ELEŞTİRİ OKLARINA KARŞI; "BÂKÎ GİBİ BİR ŞAİRİN ŞİİRİNİ ALMAK AYIP OLMAZ" DİYEREK KENDİNİ SAVUNAN ZÂTÎ'NİN SAYESİNDE KISA SÜREDE ŞİİR MECLİSLERİNE DÂHİL OLAN BÂKÎ, ASIL HEDEFİNE ERİŞEBİLMEK İÇİN DURMADAN GAYRET EDİP ŞİİRLER YAZIYORDU

Yeryüzüne konuk olan her büyük insan, hiç kuşkusuz doğduğu coğrafyanın ikliminden, kültüründen, sosyal çevresinden ve siyasi iktidarının sunduğu imkânların meyvesinden istifade ederek tarihe adını silinmeyecek şekilde kazıyarak ebedi âleme göçer. Âdeta bu imkânlar takdir-i ilahi tarafından onu "büyük" kılmak için hazırlanmıştır. Nitekim bazıları da nasipsiz olarak oturduğu hazinenin kıymetini bilmez ve fâni cismini toprağın merhametine terk ederek bilinmezlik zırhına bürünüp varlık sahnesinden çekilip gider.

Ebedî âleme gittikten sonra edebî âlemde büyük bir şöhret bırakan isimlerden biri olan Bâkî, eski şiirimizin kutup yıldızlarından biri kabul edilmiştir. O, dönemin tezkirelerinde "Sultânü'ş-Şuarâ" olarak tavsife layık görülmüştür. Demirden daha sert olan söz cevherini Hz. Davud gibi yürek ateşinde dağlayıp zulûmâta gark olmuş sinelere avize eyleyip asan,

Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

beytiyle her okuyan sineden gök kubbeye akseden namelerin mimarı olan Bâkî, kaderin bir cilvesi olarak yabancı seyyahların bile eserinde "yeryüzündeki cennet" olarak adlandırıldığı, birçok farklı unsurun asırlık bir çınarın dallarındaki yuvada huzur bulan güvercinler gibi yaşadığı İstanbul'da dünyaya geldi. Dünyanın gözbebeği olan bu şehirdeki kültür coğrafyasının içinde bir şair olarak, Hakan-ı cihan ve şairlerin hamisi olan Kanuni Sultan Süleyman'ın dostluğuna ve himayesine nail oldu.

Bir Şairin Doğuşu

Nebevi 933'ü, İsevî takvimin 1526-1527'yi işaret ettiği zaman diliminde Fatih Camii'nin müezzini Mehmed Efendi, bu sefer ezan-ı Muhammediye'yi dünyaya gelen oğlunun kulağına

okumuş ve ona Abdülbâkî ismini vermişti. Babası, onu bir meslek öğrenmesi için bir saracın yanına çırak olarak vermişse de o, Fatih Külliyesi'ndeki genç talebelerin yürüyüşlerindeki heybeti ve insanların onlara karşı hürmetini görünce ilim yolunda olmayı seçti. Babasının manevi himmeti ve gayreti ile Fatih Camii'nin kültür ve ilim çevresinde yetişen Abdülbâkî, zekâsı ve gayretiyle külliyenin çevresini manevi kalkan olarak çepeçevre kuşatan medresede talebeliğe başladı. Yazdığı eserlerle tarihimizde önemli yer işgal eden Nevî, Vâlihî, Mecdî, Hoca Sa'deddin ve Karamanlı Muhyiddin gibi şair ve âlimlerle ders arkadaşlığında bulundu.

Edebî Meclislere Girişi

Aynı zamanda şair olan medrese arkadaşlarının ve edebi kültür dünyası içinde yaşadığının bilincinde olarak, Zâtî'nin Beyazıd Camii çevresindeki dükkânının müdavimleri olan şairler halkasına Bâkî mahlasını kullanarak yazdığı manzumelerle bıyığı yeni terlemiş bir genç olarak girmeye çalıştı. Hasan Çelebi'nin tezkiresindeki rivayete göre Bâkî, Zâtî'nin dükkânına gittiği bir gün üstadına;

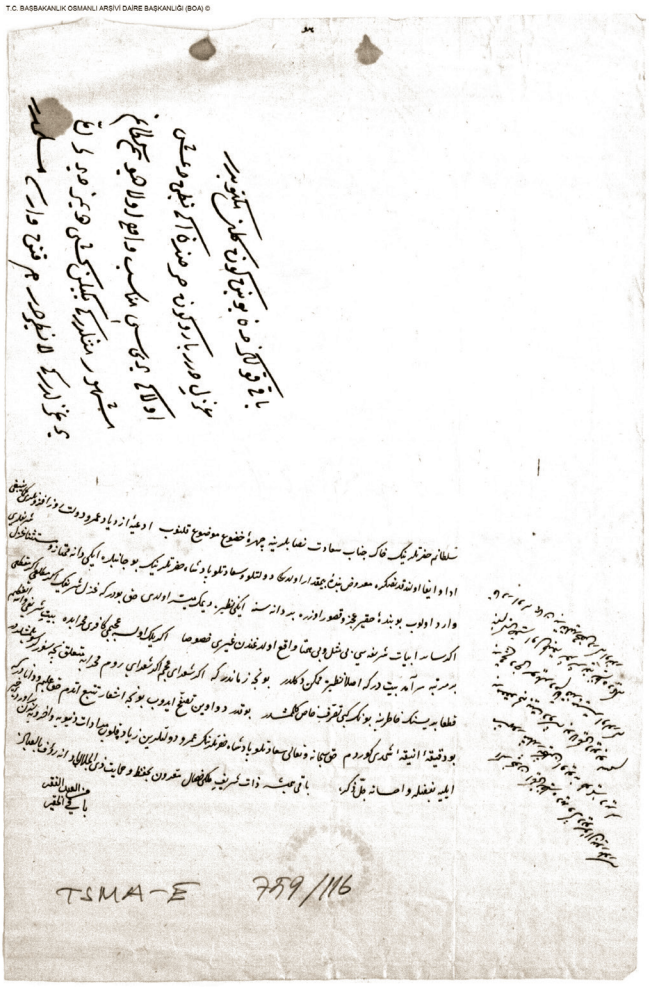
Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dilber düşer
Gûyiyâ mir'âta aks-i pertev-i hâver düşer

matlalı gazelini sununca, bu kadar genç bir çocuğun bu şiiri yazamayacağını düşünen Zâtî, başka bir şairin şiirini intihal etmenin ne kadar kötü bir davranış olduğunu, nasihatler vererek anlatır. Bu nasihatleri edeble dinleyen genç şairin "benümdür" diye ısrar etmesi üzerine Zâtî, onu küçük bir imtihana tabi tutar. Bu imtihanda;

Gülşen istersen işte meyhâne
Gül-i handân gerekse peymâne

matlalı gazelini duyunca şaşıran Zâtî, bu genç şairi takdir ve tebrik eder. Bu şekilde dönemin önde gelen şiir üstadının da takdirini kazanan Bâkî, yazdığı şiirleri ustasına göstermekte çekinmiyor ve bu şiirlerdeki bâkir mazmunları görüp etkilenen Zâtî de hiç çekinmeden kendininmiş gibi bu mazmunları kendi şiirine "belki de nefsine nasihatler vererek" alıyordu. Eleştiri oklarına karşı; "Bâkî gibi bir şairin şiirini almak ayıp olmaz" diyerek kendini savunan Zâtî'nin sayesinde kısa sürede şiir meclislerine dâhil olan Bâkî,[1] asıl hedefine erişebilmek için durmadan gayret edip şiirler yazıyordu. Hedefi, Kanuni'nin meclislerine girerek padişahın gözde şairi Hayâlî Bey'in makamına erişmekti.

Hedefine kitlenmiş gergin bir ok gibi fırlayacak zamanı bekleyen Bâkî, zorlu kademeleri başarı ile geçmişti. Belinde hokka ve divitle dün-

TSMA.E.0759

Bâkî'nin mektubunun orijinal hâli

yaya gelen Hayâlî Bey'in memleketi olan Vardar Yenice'sindeki şairler, dönemin tezkirelerinde değirmen taşının altında ezilen buğdaylar gibi ağır eleştiri altında un ufak olurken Bâkî, henüz reşit olmuş bir genç olarak tezkirelerde övgü ile anılarak şiir vadisindeki bağlara destursuz girerek edebi kudret ve rüştünü ispatlamıştı.

Makama erişmek için sözün kifayet etmeyeceğini düşünerek gâh ilmi meclislerde boy gösteriyor, gâh devletin gizli yönetim merkezi olan Damat Rüstem Paşa'ya yaklaşabilmek için onun "Baba Efendi" diye anılan şeyhi Filibeli Şeyh Mahmud'un zikir meclislerine dâhil oluyordu. İçinden gelmese de edebiyattan hiç anlamayan paşaya kaside yazmayı düşünüyordu. Halep kadılığına gönderilen hocası Kadızâde'yle birlikte Halep'e giden ve dört yıl sonra İstanbul'a dönen Bâki, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'ye,

Ağardı berf ile yir yir çemende cism-i nihâl
Niteki penbe-i dâğ ile sîne-i abdâl

K. 21/ 1[2]

diye başlayan bir kaside takdim etse de istediği hedefi isabet ettirememişti. 1555 yılında Nahçivan seferinden dönen padişaha,

İtdi şehri şeref-i makdem-i sultân-ı cihân
Vuslat-ı Yûsuf ile niteki pîr-i Kenân

K. 2/ 1[3]

beytiyle başlayan kaside ile hasretini dile getirdiği üç kaside daha sundu. Sunduğu bir şiirinde üç yıldır medrese köşelerinde yattığını ve padişahtan ihsan beklediğini şöyle dile getirdi:

Zillet ü mihnet ile şimdi tamâm üç yıldur
Yataruz zâviye-i hücrede bî-nâm u nişân

Gönül yayından çıkan şiir okları hedefine ulaşmıştı. Bu şiirler padişahın dikkatini celp etmiş ve onu en sonunda bir paye sahibi olarak 30 akçe maaşla Silivri Mehmed Paşa Medresesi'ne müderris olarak atamıştı. İstanbul ve saray çevresinden uzak olan bu mekân, makam olarak değerli ise de istediği gibi bir yer değildi.

Baki'nin Kanuni'ye Mektubu

İstanbul'un Türkçesini şiirde resmi bir dil haline getiren, halk tabirleri ve sosyal hayatı ahenkli üslubu ile yazdığı manzumelere nakşeden Bâkî'nin şiirlerindeki letafeti gören Kanuni Sultan Süleyman, böyle edebi bir kudrete sahip şairle dost olmuştu. Bu muhabbetin zamanla ilerlediğini ve padişahın kendi yazdığı şiirleri incelemesi, tashih edip nazire yazması için Bâkî'ye gönderdiğini dönemin tezkireleri kaydetmektedir.[4] Bu talebi seve seve yerine getiren şaire de Kanuni Sultan Süleyman, ilim erbabına yaraşır en güzel ikram olan Keşşâf, Hidaye, Ekmel gibi kitapları hediye etmişti.[5]

İki büyük şair arasında kurulan söz ve dostluk köprüsüne Topkapı Sarayı Arşivi 6687-1/ 759-116 numarada kayıtlı bir mektup da şahitlik etmektedir. Üslubunda ve kullandığı her kelimesinde bir "padişah" makamına hitap ettiğini hatırda tutmamızı tembihleyen bu mektubunda Bâkî, maksadını en veciz ifadelerle dile getirdikten sonra ona bir de derkenâr eklemişti. Günümüzde dahi sıkça kullandığımız "yenilen (pehlivân güreşe) oyuna doymaz" atasözünü çok güzel bir şekilde nakşetmişti. Mektubun en üstündeki yazı daha sonra saray görevlileri tarafından padişaha sunulurken yazılmıştır. Bâkî'nin kendi eliyle yazdığı ve daha önce varlığı bilinen ama üzerine herhangi bir yayın olmayan bu mektup şöyledir:

Sultânım hazretlerinün hâk-i cenâb-ı saâdet-nisâblarına çehre-i huzû'-ı mevzû' kılınup ed'iye-i izdiyâd-ı ömr ü devlet-i rûz-efzûnları kemâ-yenbağî edâ ve ifâ olundukdan sonra mar'ûz-ı bende-i bî-mikdâr oldur ki devletlü saadetlü pâdişâh hazretlerinün bu câniblere iki dâne mümtâz ve müstesnâ gazel-i şerîfleri vârid olup bu bende-i hakîr acz u kusûr üzre

bir dânesine iki nazire dimek müyesser oldı. Hak budur ki gazel-i şerîfün eğer maktaı eğer sâir ebyât-ı şerîfesi bî-misl ü bî-hem-tâ vâki' olduğundan gayrı hususâ

Eğrilik olsa 'aceb mi kâfiri mihrâbda

beyt-i şerîfi vallahü'l-'azîm bir mertebe ser-âmed-i beytdür ki aslâ nazîre mümkin değildür. Bunca zamândur ki eğer şuâra-yı 'Acem eğer şuâra-yı Rûm mihrâba müte'allik niçe şiirler söylemişlerdür. Kat'â birisinün hâtırına bunun gibi tasarruf-ı hâs gelmemüşdür. Bu kadar devâvîn tasannu' idüp bunca eş'âr tetebbu' itdüm Hak alîm ü dânâdur ki bu dakîka-ı enîka şimdi gördüm. Hak Subhânehu ve Tealâ saadetlü pâdişâh hazretlerinün ömr ü devletlerin ziyâde kılup murâdât-ı dünyeviyye vü uhreviyyelerin ber-âverde-i hayr eyleye bi-fazlihi ve ihsânihi celle zikruhu

Bâkî hemîşe zât-ı şerîf-i melek-hisâl makrûn-ı bi-hıfzu ve himâyet-i zi'l-celâli bâd innehu râufun bi'l-'ibâd

Mine'l-abdi'l-fakîr
Bâkî el-hakîr

Dar kenar:

Eğer niçün iki nazire didün diyü suâl buyurılursa meşhûr meseldür "Yenilen oyuna doymaz" dirler bir ma'kûlce beyt düşse bolayki diyü bolsam birkaç dahi söylerdüm ammâ kande müyesser olur ki benüm gibi sağir ol tabaka şi'r-i şerîfe nazîre dimege kâdir ola hemân bir taklîd-i mahzdur ki olunur

Bu mektupta Bâkî, padişahın kendisine gönderdiği iki adet gazeli aldığını, birine iki nazire yazdığını ifade etmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın gönderdiği gazellerden birinin mektupta geçen bir mısradan hareketle Muhibbi Divanı'ndaki şu gazel olduğunu anlamaktayız:

Hîç revâmıdur dilâ sen böyle cây-ı âbda
'Ömri zâyi' eyleyüp bir dem kalasın hâbda

GANİRE PAŞAYEVA
İMDAT AVŞAR
KARABAĞ HİKÂYELERİ

"...Bu eserde yer alan hikâyeler; yirminci yüzyılılın son çeyreğinde, hür dünyanın gözleri önünde, üstelik de tarihin canlı olarak kaydettiği en kanlı katliamlardan biri olan "Hocalı Soykırımı"na maruz kalan; Ermenistan'ın, Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisini işgal etmesi nedeniyle, binlerce yıllık ata yurtları Dağlık Karabağ'dan; Şuşa, Hankendi, Kelbecer, Laçin, Zengilan, Cebrayıl, Gubadlı, Ağdam ve Fuzulî'den göçe zorlanan, sürgün edilen; bugün dahi kendi evine dönemeyen ve sürgün hayatı yaşayan bir milyon Azerbaycan Türk'ünün yaşadığı insanlık dışı "vahşetin" edebiyata ve bu yolla da ebediyete yansıyan yüzüdür..."

TEDEV Yayınları

Âh kim deryâ-yı eşkümde bu çeşmüm merdümi
Sanasın bir keştîdür durmaz döner girdâbda

Âfitâb-ı hüsnüne baksam gözüm pür âb olur
Dõstum bir hâssadur bu mihr-i 'âlem-tâbda

Deyr-i hüsnünde gören ya kaşlarun kec-râ didi
Eğrilik olsa 'aceb mi kâfirî mihrâbda

İy Muhibbî 'ışk bir gevher dürek sük olmasun
Kıymetin bilür bunun yok kimse şeyh ü şâbda[6]

Bâkî, bu gazelden birine iki nazire yazmaya muktedir olsa da yukarıda geçen gazele her hangi bir nazire yazamadığını ve gazelde geçen "Eğrilik olsa 'aceb mi kâfirî mihrâbda" mısraının bir benzerini daha önceki şairlerin eserlerinde dahi görmediğini söylemektedir.

Kesin olmamakla birlikte Bâkî'nin divanında yukarıdaki gazele nazire olabilecek iki gazel şunlardır:

Dâne dâne ol 'araklar turra-i pür-tâbda
Katre katre jâlelerdür sünbül-i sîr-âbda

Rûy-ı zerdi gözyaşı gerd-i riyâdan sâf ider
Zer bilürsin gıll u gışdan pâk olur tîz-âbda

Gör visâlün gicesi şevk-ı derûnın 'âşıkun
Seyr-i deryâ hûb olur cânâ şeb-i meh-tâbda

Jâlelerdür lâle-i sir-âba düşmiş gûyiyâ
Dürr-i dendânun hayâli çeşm-i pür-hûn-âbda

Çün teb-i aşkıyla yârun Bâkıyâ sûzân degül
Bu harâretler nedür hürşîd-i 'âlem-tâbda
G. 442

Sâkıyâ şevk-i ruhun câm-ı şarâb-ı nâbda
'Aks-i mâh-ı 'âlem-ârâdur miyân-ı âbda

Agzun içre ey letâfet gülsitânı ol zebân
Kırmızı gül yapragıdur gonca-i sîr-âbda

Kaşun üzre târ-ı mûyunla cebînün gördiler
Nûrdan kandîl asılmış sandılar mihrâbda

Berk-i âh-ı sûznâk içre şirâr-ı nâr-ı dil
Zer-nişân hatdur görinür tîg-i âteş-tâbda

İhtiyârı yok kapunda âh u efgân itmege
Pâdişahum Bâkîyi ma'zûr tut ol bâbda
G. 450[7]

Bâkî, Haziran 1566 yılında Hac yolculuğunda son nefesini teslim eden babası için değil de bir kaç ay sonra Zigetvar fethinde vefat eden hâmîsi için en güzel mersiyesini kaleme aldı.

Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm ü neng
Tâ key hevâ-yi meşgale-i dehr-i bî-direng

(Ey şöhret ve ar tuzağının bağı ile ayağı bağlanmış olan, ne zamana kadar bu kararı olmayan vaktin, dünyanın heva ve hevesi ile meşgul olacaksın.)

Okuyanı derinden etkileyen mersiyesi ile İstanbul'un sosyal hayatını ahenkli üslubu ile yazdığı manzumelere nakşeden Bâkî, "Sultânü'ş-Şuarâ" unvanını hak etmiştir.

Elimizdeki bu mektup, Bâkî ile Kanuni Sultan Süleyman arasındaki edebî bağı göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Umarız ki bir gün devleti yöneten idareciler ile ediplerin arasında böyle yazışmalar olur.

[1] Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK, Ankara 1981, s. 1, s. 199-209
[2] *Bâki Divanı* Haz. Sabahattin Küçük, AKM Yayınları, Ankara 1994, s.53
[3] *Bâki Divanı, a.g.e*, s. 7
[4] Hasan Çelebi,*a.g.e*, s. 199-209
[5] Mehmet Çavuşoğlu, "Bâkî", *DİA*, c. 4, 537-540
[6] *Muhibbi Divanı,* Bütün Şiirleri : (İnceleme-Tenkitli Metin) / Kanuni Sultan Süleyman, Haz. Kemal Yavuz-Orhan Yavuz, İstanbul Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2016, c. 2, s. 1529, gazel 3072, 4. beyit 2. mısrada "Ergilik olsa 'aceb mi kâfirî mihrâbda" şeklinde geçmektedir.
[7] *Bâki Divanı,* Haz. Sabahattin Küçük, s.374, 378. ❮

AFRİKA POSTASI-II

AFRİKA'NIN ŞAİRLERİ

ZEKERİYA ŞİMŞEK

AFRİKA'DA ŞİİR, DUYGU VE DÜŞÜNCELERİN AKTARILMASI KADAR AFRİKALI KİMLİĞİNİN YAPIŞTIRICISI ROLÜNÜ ÜSTLENMİŞTİR; BENZER DUYGULARI PAYLAŞANLAR, ŞİİRİN GÜCÜ İLE AYNI ŞEYLERİ DÜŞÜNMEYE BAŞLAR

Her seyahat, yeni bir deneyimdir de; Afrika seyahatleri deneyimden çok daha fazlasıdır. Afrika, kıta değil lirik bir dünya. Köklerime dair bir sözlük. Verici olan Beyaz Adam mı, *negro*[1] mu, diyerek hedef şaşırtan sorulara karşı hâlâ suskun bir cemaat Afrika, münferit/arızalı sesler hariç. Münferit/arızalı sesler? Şairlerden başka kim olabilir...[2] Arıza, bir derdin göstergesi. Arızalı ses, derdi olandan gelir. Afrika'yı Avrupa için bu denli vazgeçilmez kılan? Hiçliğin gezegeni hiç değil. Seri katilin bilindiği, okuru açmazlar girdabında sersemleten, vurdumduymazlıkla zırhlanmış ironik, komik ve müthiş utanç verici bir polisiye... Üstelik yazarı, yayınevi belli. Şair; oyun(u) bozan!

Zanzibar'daydım. *TPSF-Tanzania Private Sector Foundation (Tanzanya Özel Sektör Vakfı)*[3] Dönem Başkanı Sevgili Ester Hanımın davetiyle: *ZIFF-Zanzibar International Film Festival (Zanzibar Uluslararası Film Festivali)*[4]. Güney Afrikalı şair Mongane Wally Serote ile tanışıyoruz. "Afrika'nın Şairleri" konusunun bu tanışma sonrası şekilleneceğinden bîhaber! Sonrası, otelde uyku öncesi şekilleniyor kafamda; şair seçiminde kriterim ne olsun diye düşünürken Struga aklıma geliyor, ne de olsa bir yanım Sevdalinka öte yanım Afrika.

Afrika şiiri, sözlü geleneğin bir uzantısı olarak Afrika dinamiklerini diri tutmak ve üst-kimlik duygusunu pekiştirmek anlamında önemli. Bir başka ifadeyle şiir, Afrika toplumları üzerinde dayanışma ruhunu ve bağımsızlık ateşini gündeme taşıyan ve gündemde tutan bir sinerjik etkileşim aracı. Geçmişteki acılardan beslenen şiir örgüsünün Afrika şiirine kattığı farkındalık, toplumsal etkileşimin yönetilmesinde ve yönlendirilmesinde şiirin hem çok sevilmesine hem de bu bağlamda arabulucu olarak konumlan(dırıl)masına yol açmıştır. Sözlü geleneğin devamı olarak görülen performans şairliğinin başarısı ve yay-

gınlığı bunun tetikleyicisi. Afrika'nın şairlerinin, toplantılarda ve meydanlarda Avrupa sömürgeciliğine karşı duruşları ve birçok ülkenin kurucu liderinin şair olması tezimin ispatı hükmündedir. Afrika Rönesansı'nın başladığını anlarız, ki şairin isyanının önünde durul(a)maz.

Her coğrafyanın/halkın bayrak taşıyıcı şairleri vardır. Afrika'nın şairleri, zaman zaman ırksal eleştirilerini dizelere dökseler de, Afrika şiiri, işaret fişekleriyle doludur; öfke doludur, isyan doludur. Emperyalist yayılmacılığı, şiirle yerle bir etmektir bu meydan okumanın anlamı. Devrimci çizgisiyle, tavizsiz dik duruşuyla öncü kuvvettir ne de olsa şiir. Bugünün şahidi değil geleceğin sesi olarak şair, hayatını önyargısız bir dünya ve insanlık onuru için tüketir, tüketecektir. Bu bağlamda pek çok şairi vardır Afrika'nın da, ne yazık ki ülkemizde bilinmemektedir. Bir ülkeyi "kişiselleştirebilmek" için şairlerine; bir ülkeyi anlayabilmek için de o ülkenin geçmişinden ve değer kodlarından (mitoloji, resim, efsane, gelenek vb.) önce şiirine bakmak yeterli olacaktır.

Şairler, toplumların pusulasıdır; kimileri fark etmese de. Etiyopya'nın geleneksel Qene okullarında çocuklar yalnız şiir öğrenirler. Sözlü kültürün hâlâ çok güçlü olduğu ve kabile hayatının sürdüğü Omo Vadisi'nde bu tek odalı ya da açık havadaki okullar ilginç ama gerçek! Moritanya'da, her Moritanyalı kendini şair olarak görmekte ve şiir, eğitimin aslî bir parçası olarak görülmekte. Güney Afrika, bir şairler ülkesi. Zanzibar'da insanlar, gündelik hayatlarında mutlaka birkaç masalın, efsanenin yanında en az bir-iki *Şaban Refik (1909-1962)* şiiri de dile getirirler. Afrika'da şiir, duygu ve düşüncelerin aktarılması kadar Afrikalı kimliğinin yapıştırıcısı rolünü üstlenmiştir; benzer duyguları paylaşanlar, şiirin gücü ile aynı şeyleri düşünmeye başlar. Etiyopya, Moritanya ve Tanzanya aynı şiiri söylüyor, aynı şarkıyı "luh"lara (tahta levha) yazarak tekrarlıyorsa, bunun başka bir nedeni olabilir mi? Afrika'da, yazı dili öncesi övgü, yakarış şiirleri oldukça yaygındır. Doğum, ölüm, düğün, av, büyü gibi törenlerde söylenen bu şiirler krala ya da ulusal kahramanlara övgüden/yakarıştan ibarettir. Zaman içinde kırsaldan şehre açılan şiir, protest bir nitelik/kişilik kazanır. Rap ve hip hop kültürünü de etkiler; performans/sahne şiiriyle beslenen bu müzik akımları dikkatle dinlenirse her ezginin sömürüye karşı bir başkaldırı olduğu kolayca anlaşılacaktır. Teneke varoşlardan yükselen sesler, Afrika'nın arka planına dair ipuçları verirken; aslında bir halkın şiir hâlidir gördüğümüz.

"İyi şiir"dir Afrika Şiiri. Afrika'nın şairlerinin önemli bir kısmı akademisyen ve "mecburen" siyaset insanıdır. Şiiri sahne/performans etkinliklerine taşıyan, siyahların şiirini beyaz şairlerinkine göre daha somut, daha öfkeli, daha dışavurumcu, daha mücadeleci karaktere bürüyen dünden yarına "kanayan yara"sıdır. Afrikalılar'ın sesini dünyaya duyuran şairleridir. Dünyanın neresinde bir şiir etkinliği yapılırsa orada mutlaka bir Afrika'nın şairi vardır. Şairlik sorumluluğunun getirdiği bir davranıştan öte Afrika dayanışmasıdır bunun adı.

İlki 1966'da yapılan ve dünyanın en saygın uluslararası şiir etkinliklerinden biri olan *SPE-Struga Poetry Evenings/Struga Şiir Akşamları*[5]'nda bugüne kadar Afrika'nın iki şairi "Altın Çelenk" ile ödüllendirilmiştir: 1975, Senegal'li Leopold Sedar Senghor ve 2012, Güney Afrika'lı Mongane Wally Serote. Ne yazık ki her iki şairin de Türkçeye çevrilmiş bir kitabı bulunmamakta.

Kimdir bu şairler?

Leopold Sedar Senghor (1906-2001)

"Batı için akıl neyse Afrikalı için duygu odur" diyen Senegal'in kurucu lideri L. S. Senghor, Afrika Sosyalizminin ateşli savunucusu bir şairdir. Joal/Dakar doğumlu ve Serer kabilesinden varlıklı bir tüccarın oğludur. Bir süre yöredeki Saint-Esprit rahiplerine ait misyoner okulunda eğitim alır, daha sonra öğrenimini Dakar'da sürdürür. Fransa/Sorbonne Üniversitesi diplomalıdır. Devamında, 1935'te dilbilgisi alanında asistanlık sınavını vererek Fransız eğitim siste-

minde en üst dereceden öğretmenliğe hak kazanan ilk Afrikalı olacaktır. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nda askere alınır; Naziler'e esir düşer ve toplama kampına gönderilir. En güzel şiirlerini (iki yıl süren tutukluluğu dönemi) burada yazacaktır. Serbest bırakıldıktan sonra *La Resistance/Fransız Direniş Hareketi*'ne katılır. 1945'te Fransız Kurucu Meclisi'ne Senegal milletvekili olarak giren L. S. Senghor, 1946'da Fransız Sosyalist Partisi adayı olarak katıldığı seçimlerde *Assemblee Nationale/Fransa Ulusal Meclisi*'nde Senegal'i temsil eden iki milletvekilinden biri olacaktır. Afrika'nın Fransız kültürü ve kurumlarıyla bütünleşebileceğini savunan Lamine Gueye (1891-1961) ile birlikte İşçi Enternasyonali Fransa Bölümü'nün Senegal lideriyken 1948'de ayrılıp *BDS-Bloc Democratique Senegalais/Senegal Demokratik Bloku*'nu kurar. 1951'de yapılan Fransız Ulusal Meclisi seçimlerine BDS üyesi olarak katılır ve seçimlerden zaferle çıkar. Siyasi hayatını bu çizgide şekillendirip tavizsiz yürüyen L. S. Senghor, 1956'da Senegal'in demiryolu merkezi Thies Belediye Başkanlığı, 1947-1959 arasında Fransız Batı Afrika'sı Başdanışmanlığı, 1959-60 arasında Fransız Hükümeti Danışman Milletvekilliği vb. değişik görevlerde bulunacaktır. 1956'da Afrika'daki sömürgelerin statüsünü yeniden düzenleyerek bunlara belirli ölçüde özerklik verilmesini öngören *Loi Cadre/Çerçeve Yasa*'ya, bölgeyi parçalayarak bir dizi küçük ve güçsüz devletin doğmasına neden olacağı gerekçesiyle karşı çıkmışsa da başarılı olamayınca, 1959'da Senegal, Fransız Sudanı (Mali), Dahomey (Benin) ve Yukarı Volta (Burkina Faso)'nın katılımıyla Mali Federasyonu'nun oluşturulmasında önemli rol oynayacaktır. Dahomey ve Yukarı Volta kısa bir süre sonra federasyondan çekilir, 1959'da Mali'nin, 1960'ta da Senegal'in bağımsızlığını ilan etmesiyle federasyon dağılır.

1960'ta Senegal'in ilk devlet başkanı seçilen L. S. Senghor, 1962'de Başbakan Mamadou Dia'nın darbe girişimini bastırdıktan sonra iktidarını tam anlamıyla ilan ederek 1963'te yeni anayasayı yürürlüğe koyar. Dört dönem (1960, 1968, 1973 ve 1978'de) art arda devlet başkanı seçildikten sonra 31 Aralık 1980'de başkanlıktan ayrılır, ömrünün kalan kısmını, tüm kıtayı kapsayacak bir sosyalizm yapılanması uğraşına vakfeder. L. S. Senghor, iktidarında tarımı modernleştirmeye, vatandaşlık bilincini yerleştirmeye, verimliliği artırmaya, komşularıyla daha yakın ilişkiler kurmaya ve Fransa ile ilişkileri ülkesinin menfaatleri odaklı yönetmeye çalışır. Afrika gerçeklerine dayalı, ateizmden ve maddecilikten arındırılmış proletarya diktatörlüğünden uzak, şeffaf, demokratik ve "önce Afrika insanı" diyen bir sosyalizminin savunucusu olarak, 2001'de, son yıllarını geçirdiği Fransa'da ölür ve görkemli bir törenle Senegal'de defnedilir.

Leopold Sedar Senghor

Farklı kişisel lider özelliklerine karşılık, özellikle sosyal ve dinî yönlerden birbirine benzeyen Senegal ile Tanzanya; kıtanın dönüşümünde önemli başlangıçlar olarak dikkat çeker. Sene-

gal'in çoğunluğu Müslüman'dır ve bağımsızlık sonrası ülke, kültürlü bir Hristiyan Katolik olan L. S. Senghor liderliğinde yükselişe geçmiş; bu tablo Müslüman çoğunluk arasında herhangi bir hassasiyete veya muhalefete neden olmamıştır. Her vatandaşına saygı duyan ve sorumluluk sahibi bir genç nesil yetiştirmek için büyük çaba ve özen gösteren L. S. Senghor, ülkesinin önünü açmış; bunda şair duyarlılığının katkısı büyük olmuştur. Başkanlıktan kendi isteğiyle ayrılır, ülkesinin simge değeri olur ve görevini öğrencilerinden birine (Abdou Diouf) devreder. Tıpkı Tanzanya'daki gibi. L. S. Senghor'a göre çıkış yolu, Afrika Birliği ve "ılımlı sosyalizm"dir; Tanzanya'nın kurucu lideri Julius Nyerere (1922-1999) için de.

Siyahî edebiyatın önemli temsilcilerinden L. S. Senghor, 1969'da Fransız Ahlaki ve Siyasal Bilimler Akademisi'ne, 1984'te Academie Française'e ilk Afrikalı üye olarak seçilmiş ve beş şiir kitabı yayınlamıştır: *Chants d'Ombre/Gölge Şarkıları* (1945), *Anthologie de la Nouvelle Poesie Noire et Malgache de Langue Française/Fransız Dilinde Yeni Malgaş ve Kara Afrika Şiiri Antolojisi* (1948), *Chants pour Naett/Naett İçin Şarkılar (1949), Ethiopiques/Ruhun Devrimi* (1956) ve *Noctumes* (1961).

L.S.Senghor'dan iki şiir[6]:

Afrika

Afrika Afrika'm benim
Başeğmez savaşçıların Afrika'sı
Hani o ata yadigârı ovalara adını yazmış
Hani o büyükannemin şarkılarındaki
Karşı ırmak boylarındaki
Savaşçıların Afrika'sı
Ben seni hiç görmedim
Kanın damarlarımda oysa
O güzelim kara kanın
Kırları bayırları sulayan
O güzelim kara kanın
Bulaşır terlerine
Kölelikten canı çıkan çocuklarının
Afrika söyle bana Afrika
Senin sırtın mıdır bu
İki büklüm ezilgen olan
Küçük görmelerin ağırlığı altında
Kızıl yaralar açan sırtında çiçek çiçek
Kırbaç kırbaç inleyen sen misin yaz sıcağında
Erkek bir ses yanıtlıyor
Mert oğlum büyüyor işte yiğit ve güçlü
Burada bunca viranlığın ortasında
Beyaz soluk çiçeklerden bir ağaç
Afrika bu senin Afrika'n
Yeniden dallanıp yeşeriyor bak sabırla inatla
Sunarak ürünlerine yavaş yavaş
Acı tadını özgürlüğün

Derdine Yan Zavallı Zenci

Derdine yan küçük Zenci
Kırbaç ıslık çalıyor bak
Sırtında okşadıkça
Kanlı kanlı terli terli
Derdine yan küçük Zenci
Gün uzun yollar uzun
Taşı durmadan işin ne
Beyaz fildişi beyaz Efendine

Derdine yan küçük Zenci
Alışsın çocukların açlığa
Bomboş kaldı kulüben
Sevgili karın uyuyor
Efendinin yatağında

Derdine yan zavallı Zenci derdine
Bir kez vurmuş bahtın damgasını rengine

Şair duyarlılığı olsa gerek; Türkiye'den selam gönderir *Salâh Birsel (1919-1999)*[7] L. S. Senghor'a:

Benim yakınmam mumyalardan
Senegal o elbet Sedar Senghor
Bekliyoruz varsa bir güleç samyeli
Bu yüzden kumlar üfürse de gözlerime
Bence kuru muzları karıp yabyab
İlk uyanır son uyanacak Afrika

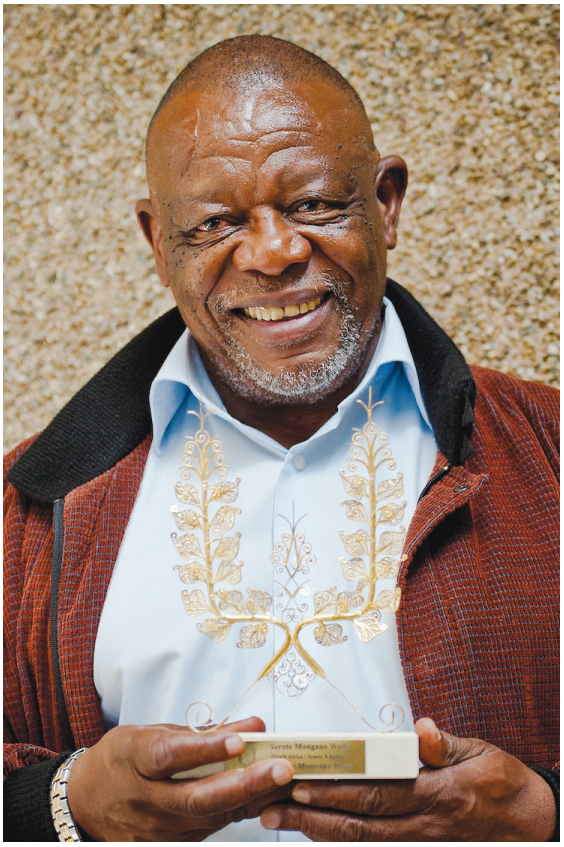
Mongane Wally Serote (1944–)

M. W. Serote'nun hayat hikâyesi ana çizgileriyle şöyledir: 08 Mayıs 1944, Johannesburg doğumludur. Lisede iken *BCM-Black Consciousness Movement/Kara Bilinç Hareketi* ile tanışır. 1969'da *ANC-African National Congress/Afrika Ulusal Kongresi*'ne katılarak apartheid hükümetine karşı direnişe katılır ve tutuklanır. Yargılanma sonrası sürgün yılları; Botsvana, Amsterdam, Londra, New York... 1972'de ilk şiir kitabı yayımlanır: *Yakhal'Inkomo.* Kitap, 1973 Ingrid Jonker Ödülü'ne değer bulunur. 1979'da Colombia Üniversitesi'nden güzel sanatlar diploması alır. 1990'da ülkesine dönebilir.

2004 Pablo Neruda Şiir Ödülü'ne layık görülür (Şili Hükümetince). 2007'de edebiyata ve demokrasiye katkılarından ötürü ülkesinin en büyük nişanı olan, İkhamanga Nişanı ile ödüllendirilir. 2008 Afrika Book Centre/Yirminci Yüzyılın En İyi 100 Kitabı'na *Third World Express* ile seçilir. 2018 Güney Afrika Ulusal Şiir Ödülü sahibidir.

Ayrıca, Güney Afrika Parlamentosunda görev almış olan M. W. Serote, birçok kültür ve sanat organizasyonunda/kuruluşunda danışma kurulu üyesi olarak aktif sanat hayatını ve hâlen Johannesburg'da *Mongane Wally Serote Foundation/Vakfı*[8] ile de ırkçılık karşıtı faaliyetlerini, akademisyenliği ve şairlik serüvenini sürdürmektedir. Şiirlerinde slogandan kaçınmış, sözlü geleneği önemsemiş ve başkaldırısını sabırla, içsel bir dirençle ve sesinin tehditkâr tonunu estetikle harmanlayarak dizelerine dökmüş, Güney Afrika edebiyatının öncü isimlerinden biridir.

Başlıca şiir kitapları şunlardır: *Yakhal'inkomo/Sığırların Çığlığı* (1972), *Tsetlo* (1974), *No Baby Must Weep/Hayır Bebek Ağlamamalı* (1975), *Behold Mama Flowers/Bak Anne Çiçekler* (1978), *The Night Keeps Winking/Gece Göz Kırpmaya Devam Ediyor* (1982), *A Tough Tale/Zor Bir Hikâye* (1987), *Third World Express/Üçüncü Dünya Ekspresi* (1992), *Come and Hope With Me/Gel ve Benimle Umut Et* (1994),

Mongane Wally Serote

Freedom Lament and Song/Özgürlük Ağıdı ve Şarkısı (1997) ve *History is the Home Address/Geçmiş Yuva Söylevi* (2004).

Yayımlanmış ondan fazla şiir kitabının yanında roman ve denemeleri bulunan M. W. Serote'den de iki şiir[9]:

Tarih Yurdumuzun Adresidir

VI.
Roben Adası: denizle senin aranda
dikilip duruyorum denize çevrilmiş topun
yanında
duyuyorum o topun imgelemimde patladığını
patlamayla birlikte havada uçan parçacıkları
düşünüyorum tuz buz olmuş, ufalanmış,
adamları, kadınları, yıkılmış çocukları

Roben Adası var diye
burada ilk kez yaklaşıyorum penguenlere

işte duyumsuyorum çok itici rutubetli
bir havayı
işte dikenli çalılıklar, kurumuş bitkiler
yayılıyor, dağılıyor öylesine susuz, sert toprağa
burada Roben Adası'nda taşlıdır arazi,
engebelidir
burada yapraklara, taşlara yapışıyor toz
duvarlara yapışıyor
duvarlar ki konuşabilse keşke

çünkü merak ediyorum neler söyleyecekler,
neler duyacağız biz
yoz bir akıl egemen olmuştu burada
ama yine de
insan ırkının özünü tercih etmişti umut
o andan sonra bir özgürlük arzusu, bir
özgürlük tutkusu
kanat açtı yükseldi mavi gökyüzüne sekerek
denizin üzerinde
benim yurdumda
elementlerin karnında oturur gök
gürültülü fırtına
inler, inler, inler
palavralar atarak
palavralar, ishale dönüşür ara sıra
...

Roben Adası: neler öğrendik
neler öğreniriz artık
hücreler, kafesler boşalınca,
sadece yankılar ses verince içerde?

Adresimiz
Roben Adası'dır
sorun söyleyelim size Zizi'yi
Madiba ve yoldaşları terk ettiler hücreleri
siz ve biz biliyoruz adreslerimizi
onların şarkılarını söylüyor kükreyen
dalgalar
ıslık çalıyorken, ıslık çalıyorken,
ıslık çalıyorken rüzgâr
yeryüzü dönüyorken harika mili üzerinde
giderseniz eğer uzaklara
unutmayın yurdunuzun adresini.

Yanan Bir Sigara

Bu küçük kara çocuk
paketten bir sigara çeker gibi
geldi dünyaya
ve yakıldı.
Bakar yükselen, kıvrılan, dağılan
duman olmuş umutlarına
sonra, hiç.
Büyür sigaranın külleri gibi büyür,
hem uysal, hem savunmasız.
Ve ezilip söndürülür.

"İnsan (...) acz ile bir feryat koparır yahut pek karanlık bir şey söyler yahut da hiçbir şey söyleyemez de, kalemini ayağının altına alıp ezer. Bunlar şiirdir."[10] Kitabi tanımlar bir yana çığlıktır şiir; ya şairin ya da ayna tuttuğu toplumun çığlıkları... Afrika'da da.

Afrika'nın geleceğinin mimarları, şairleri olacaktır.

[1] Türkçe'deki zencî ile Batı'nın negro'su eş *anlamlıdır. "Vahşi" dünyadan gelen anlamında bir aşağılama.* Kâmûs-u Türkî zencî maddesi: "Afrika'da sakin olan ve kıvırcık kısa saçlarıyla ve sair eşkal-i ma'lume ile fark olunan siyahilerin isim cinsi olup müfredine (tekiline) zencî diyorlar." Avrupalıların Nijer Nehri etrafındaki bölgeyi "Negro Toprakları" olarak adlandırmaları sonrası Batı dillerinde beyaz olmayanlara "negro" demek yaygınlaşmıştır. Zencî ise Osmanlı'dan mirast*ır.*

[2] Her insan, bir arızalı özellik sahibi değil midir, tabiatı gereği...

[3] www.tpsftz.org

[4] www.ziff.or.tz

[5] Struga Şiir Akşamları, Makedonya'nın güneybatısında, Ohri Gölü'nün kenarında bulunan kültür şehri Struga'da her yıl Ağustos ayında, şiir sevdalılarını bir araya getiren üç günlük bir şölendir. Çağdaş Makedon şiirinin kurucusu K. Miladinov (1830-1862)'un Tga Za Yug/Güney İçin Hasret şiirinin okunması ile başlamakta ve her yıl bir şair yaşam boyu şiir çalışmaları bağlamında "Altın Çelenk" ile ödüllendirilmektedir. Ödül, Oscar ve Nobel gibi şaşaalı değil prestij ödülü olup 1974'de Dağlarca (1914-2008)'ya verilmiştir. www.svp.org.mk

[6] Şiirler, Gürkal Aylan çevirisidir.

[7] Salâh Birsel, *Köçekçeler*, İstanbul, 2014, s.126.

[8] www.mwsfoundation.org.za

[9] Birinci şiir İlyas Tunç, ikinci şiir Eray Canberk çevirisidir.

[10] Abdülhak Hâmid Tarhan, "Makber Mukaddimesi Birkaç Perişan Söz", Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-4 (Haz. M. Kaplan vd.) İstanbul, 1997, s. 232. ‹

DİVAN-I HİKMET'İN OSMANLI'DAKİ İZLERİ-II

FURKAN DEMİR

TARİKATLAR ARASI FARKLILIKLAR OLMAKLA BİRLİKTE ÖZELLİKLE CEHRİ ZİKİR YAPAN TARİKATLARIN ZİKİR EŞLİĞİNDE MUSİKİ DE İCRA ETTİKLERİ MALUMDUR

'DİVAN-I HİKMET'İN OSMANLI'DAKİ SERÜVENİ VE ETKİSİ

Divan'a özgü bazı etki alanlarına geçmeden önce genel bir değerlendirme yapmak adına Ahmed Yesevî ve takipçilerinin telif ettikleri hikmetlerin Osmanlı tekke edebiyatının hazırlayıcısı konumunda olduğu ifade edilebilir.[1] Bu minvalde Osmanlı ile *Divan*'ın arasında köprü olmak bakımından Yunus Emre'nin (ö. 1320?) hikmetlere nazire yapan ilk şair olması önemlidir. Yine bu ikiliye ek olarak divan edebiyatının ilk mümessillerinden kabul edilen, tahmini olarak XIV. asrın ortasından sonra Akşehir civarında yaşayıp vefat eden Şeyyad Hamza sayılabilir.[2] Nitekim Yunus Emre ve Şeyyad Hamza'nın Yesevî'nin "içinde" redifli hikmetine nazireler yazmaları bu üçlü bağlantının göstergelerindendir. Osmanlı'ya irtibatı daha doğrudan olması bakımından meşhur *İskendernâme* müellifi Ahmedî'nin (ö. 1412-13) Yesevî'nin "bana sen gereksin sen" redifli hikmetine nazire yapması bu meyanda zikredilmelidir.[3] Sonuç olarak Yunus Emre'nin Osmanlı öncesi Anadolu'sunda yaşayıp kendisinden sonraki pek çok şairi etkilediği, Şeyyad Hamza'nın Osmanlı'da kemalini bulacak divan şiirinin ilk temsilcilerinden olduğu ve Ahmedî'nin bizzat Osmanlı hanedanıyla arasındaki bağlar düşünüldüğünde *Divan-ı Hikmet*'in erken dönem Osmanlı'daki tesirlerinin ne derecede olduğunu kestirmek mümkündür. Daha detaylı ve titiz çalışmalar yapıldığı takdirde bu etkinin berraklaşacağı, farklı örneklerin de ortaya koyulabileceği bir temenni olarak ifade edilebilir. Bu girişin ardından hikmetlerin Osmanlı'daki izlerinin arama yolculuğumuzda daha özel alanlara geçebiliriz.

Alevi-Bektaşi Deyiş ve Nefesleri Üzerindeki Tesiri

Osmanlı Devleti, kuruluşundan 1826'daki Yeniçeriliğin kaldırılışına kadar Bektaşilikle yoğun

ilişkiler içinde bulunmuştur.[4] Bu nokta hatırda tutularak Yesevîliğin Anadolu'daki iki ayağından biri olan Bektaşilikle Alevilik arasındaki sıkı irtibat da düşünüldüğünde hikmetlerin Alevi-Bektaşi deyişleri-nefesleri üzerindeki etkisinin tabii olacağı görülür. Bu izlek tahlil edildiği takdirde hikmetlerin Osmanlı'daki yansımalarından birinin söz konusu nefesler olduğu ileri sürülebilir. Halil İbrahim Şahin'in bu konuya hasrettiği makalesinde dikkat çekici, önemli bilgiler ve detaylar bulunmaktadır. Yazar, hikmetler ve nefesler arasında doku (texture), metin (text) ve bağlamı (context) merkeze alarak şiirleri biçim, yapı, muhteva, icra ortamı ve şekilleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemiştir.[5] İlk olarak iki tür arasındaki metinsel etkileşimlere bakıldığında tematik bazı benzerlikler hemen göze çarpar. "Ali, On İki İmam, Kerbela, tevella, teberra, devriye" vb. Alevi-Bektaşi nefeslerinde yer alan öğelerin büyük bir bölümü Yesevî hikmetlerinde de mevcuttur. Ayrıca Bektaşiliğin ana unsurlarından olan dört kapı-kırk makam anlayışının, Yesevî'ye izafe edilen *Fakrname*'de doğrudan bulunsa da hikmetlerde dolaylı olarak izlerine rastlanır.[6] Örnek olarak *"(Bu yüzden de) (böylesi kullar) gönül diliyle marifet söyler"* ve *"Şeriat ve hakikatin (ne olduğunu) bileyim dersen,/ Tarikatı hakikate ulayım dersen,/ Bu dünyadan inci cevher alayım dersen,/ (Bil ki bunları) (Hakk'ın) candan geçen has kulları ele geçirirmiş."* beyitleri verilebilir.[7] Tematik ortaklıklarda da belirtildiği üzere nefeslerin ayırt edici vasıflarından olan Hz. Ali algısı ve bunun işlenişi de çarpıcı benzerlikler arasındadır. Hikmetlerin Hz. Ali ilgili beyitlerinden biri, "Hem Mirac'da yâr olan Hak arslanı Ali'dir" şeklindedir. Anadolu'daki Alevi-Bektaşi geleneğinde miraçta Hz. Ali'nin Rasûlullah'la birlikte olduğunu düşünmeleri ve nefeslerinde bunu işlemeleri zikredilen benzerliğin örneklerindendir. Hikmet ile nefesin bağlarının güçlü olduğu noktalardan biri de Melametî anlayıştır. Horasan Melametîliğinin tesirlerini üzerinde taşıyan Yesevî hikmetleri, Bektaşi geleneği de bu anlamda etkilemiştir.[8] Muhteva ortaklıklarına örnek olarak zikrettiğim bu hususları arttırmak mümkündür.[9]

Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet adlı eserinin dış kapağı (Taşkent 1312)

Nefeslerin icra şekilleri ve bağlam özellikleri bakımından hikmetlerle olan ilişkisi üzerinden de söz konusu tesir analiz edilebilir. Bu anlamda Yesevî hikmetlerini terennüm eden Yesevîhan ve hafızlara mukabil olarak Bektaşi gelenekte zâkir ve kamber ismini taşıyan şahıslar Alevi nefes-deyişleri ayin ve meclislerinde icra etmişlerdir. Bağlamsal anlamda ise hikmetlerin sözlü olarak yankılandığı oturumlarda hem kadın hem erkeklerin beraber bulunması, Alevi-Bektaşi ayinlerinde aynı âdetin bulunmasına nazaran bir etkileşime delalet edebilir.[10]

Osmanlı Müzik Kültüründeki Yansımaları

Dini musikinin İslam'dan önce de sonra da Türkler için önemli bir yeri vardır. İslam'dan önce şairlik, sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık gibi rollere sahip olan bahşı-ozanlar, kopuz eşliğinde meclislerde şiirler terennüm etmiştir. Türklerin İslamlaşmasında mühim roller üstlenen Yesevî düşünce ve hikmetler de böyle bir bağlamda ortaya çıkmış, bu âdetin devamı olarak hikmetler, zikir meclislerinde musiki şeklinde icra edilmiştir. Nitekim hikmetlerde bulunan bazı musiki ve çalgı terimleri de Yesevîliğin müzikle olan yakın alakasını gösterir.[11] Bu bağlamda hikmetlerin müzik yoluyla Osmanlı kültürüne tesir ettiği düşünülebilir.

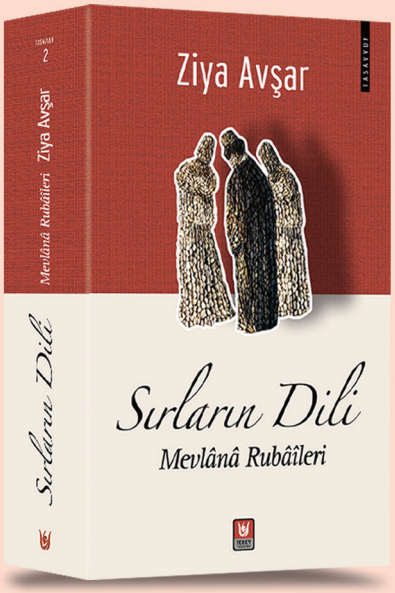
Türk-İslam kültüründe musikinin seslendirildiği mekânların en önemlilerinden biri tekkelerdir. Tarikatlar arası farklılıklar olmakla birlikte özellikle cehri zikir yapan tarikatların zikir eşliğinde musiki de icra ettikleri malumdur. Zikredilen lafızların zamanla kaybolup sadece boğazdan testere sesini anımsatan bir hırıltı ile çıkarıldığı "zikr-i erre", Yesevîlik menşeli olup pek çok tarikata da yayılmıştır. Zikr-i erre yanında Ahmed Yesevî'nin hikmetleri de inşad edilmiştir. Bu anlamda konumuz açısından önem teşkil eden son dönem Osmanlı İstanbul'una ait bazı kayıt ve hatıralara atıf yapılabilir. Nüzhet Ergun; "İstanbul'da mevcut üç Özbek tekkesinde (...) 'zikr-i erre' denilen ve bedîî olmaktan ziyade yorucu ve coşturucu bir mahiyeti haiz bir zikir, basit nağmeli Ahmet Yesevî güfteleri okunarak yapılırdı" derken Müsâhipzâde ise eski İstanbul'daki Özbek tekkelerinde hikmetlerden bestelenmiş ilahiler eşliğinde ayin yapıldığını aktarmıştır.[12] Bu durum *Divan-ı Hikmet*'in Osmanlı'da özellikle tekkelerdeki zikirlerde kendisini yaşattığına işaret eder. Ayrıca Yesevî hikmetlerinin Yunus Emre'nin ilahilerine/nefeslerine olan büyük etkisi ve Yunus'un ilahilerinin kendisinden sonra bugün bile Anadolu ve Rumeli'nin en ücra köşelerinde okunacak, zikirlerde ve musiki meclislerinde icra edilecek kadar yaygınlık kazanması[13] göz önüne alındığında hikmetlerin doğrudan olmasa da dolaylı olarak Osmanlı dönemindeki müzik kültürünü etkilediği düşünülebilir.

Osmanlı'nın Son Dönemindeki Divan-ı Hikmet Tercümeleri

Divan'ın Osmanlı'da nasıl ele alındığını ve ondan nasıl etkilenildiği ile ilgili dikkate alınabilecek üçüncü alan Devlet-i Âliyye'nin âhir ömründe yapılan tercüme ve tashih çalışmalarıdır. Bu meyanda 1881/82 yılında Şeyh Süleyman Efendi *Divan-ı Hikmet*'in tashihini yaparken 1900/01 yılında ise *Divan*'ın bir baskısının yapıldığı görülmektedir. 1909/10 senesinde ise Hasan Şükrü, hikmetlerin bir kısmının tercümesini yapmıştır. Köprülü'nün de 1918 yılında ilk

ZİYA AVŞAR
SIRLARIN DİLİ
MEVLÂNÂ RUBÂÎLERİ

Mevlânâ denince ilk akla gelen eseri Mesnevî'dir. Onun Dîvân-ı Kebîr'i içinde yer alan rubâîleri pek az kişi tarafından bilinir. Oysa iki binin üzerindeki rubâîsiyle Mevlânâ Şark İslâm edebiyatının en büyük rubâî şairlerinden biridir. Onun rubâîleri halkın gözüne perdeli olan Hakk'ın güzel isim ve yüce sıfatlarının bin bir zâviyeden gösterildiği bir tevhid güzergâhıdır. Mevlânâ rubâîleri her adımda hakîkate dair yeni bir tespit, yeni bir renk ve yeni bir mânâya işaret eder. Bu rubâîlerde coşku ve temkin, birbiri üzerine basarak ilerler ve temkin, coşku hâlinin ifade sınırlarını Hallac-ı Mansur gibi aşmasına izin vermez. Mevlânâ rubâîlerde yarı esrik bir coşkuyla başlayan üslûbunu, dâima akıl ve ayıklık eşiğinde bırakır. Bu eşikten sonrasını ancak hislerden gizlenmiş o büyük lisanı bilenler çözebilir.

TEDEV Yayınları

kez neşrettiği *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* ve bunun öncesinde yayımladığı "Türk Edebiyatı Tarihi: Hoca Ahmed Yesevî, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri" adlı makale de doğrudan hikmetlerle ilgili olmasa da etkisi ve içeriğine nispetle bu hususta zikredilebilir.[14] Köprülü'nün çalışmasının serüveni Cumhuriyet döneminde de gelişerek, değişip dönüşerek devam etmiştir. Ancak diğer üç eserden Şeyh Süleyman Efendi'nin tashihi ve 1900/01 yılında yapılan neşir hakkında araştırmalarım sonucunda herhangi bir inceleme yapılmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Hacı Hasan Şükrü Efendi'nin tercümesine dair Ahmet Turan Arslan tarafından bir sempozyum tebliği sunulmuştur. Buna göre kabri Eyüp'te bulunan İstanbul doğumlu Nakşibendi şeyhlerinden Şükrü Efendi, 1327/1909 yılında tercümenin birinci cildini bastırmıştır. Mütercim, eserin giriş kısmında; "Ez cümle, Çağatay ve Özbek lisanı üzre (HİKMET) nâm kitab-ı reşâhbahşâsı, doksan bin hikmeti câmi' olup yüz elli kadarı"nın "Lisân-ı Türkî-i Osmâni'ye" tercüme edildiğini belirtmektedir. Buradan hikmetlerinin ancak bir kısmının tercüme edildiği anlaşılmaktadır. Arslan, örnek olmak üzere tercüme edilen hikmetlerden mütevazı bir parça aktararak tebliğini sonlandırmıştır.[15] Görülebileceği üzere Köprülü dışındaki diğer üç eser hakkında Arslan'ın tebliğini istisna tutarsak henüz yetkin bir analiz yapılmamıştır. Yapılabilecek çalışmalar sonucunda bu eserlerin hangi motivasyonlarla kaleme alındığı, hikmetlere dair hangi bilgileri ihtiva ettiği vb. sorular cevaplandığı takdirde *Divan*'ın Osmanlı'nın son dönemindeki serencamının daha iyi anlaşılacağı ve berraklaşacağı kanaatindeyim.

Sonuç

Sonuç olarak Yesevî gelenek ve kültürünün en önemli taşıyıcısı konumundaki hikmetleri ihtiva eden *Divan-ı Hikmet*'in Osmanlı'daki ana yayılım ve tesir alanlarından biri Alevi-Bektaşi nefesleridir. Bu noktada hikmetlerle nefesler arasında içerik, form, yapı, icra şekilleri ve bağlam gibi pek çok alanda benzerlikler vardır. Diğer bir etki alanı olarak Osmanlı'daki musiki meclislerinde bilhassa tekkelerdeki zikir esnasında hikmetlerin okunduğu tespit edilmiştir. Nihayetinde Osmanlı'nın son yıllarında yapılan *Divan*'ın tercüme ve tashihine dair çalışmalar bulunmakla birlikte bunları detaylı inceleyen henüz hiçbir araştırma yapılmadığı için sadece var olduklarını bilmekle yetinmekteyiz. Her ne kadar bu yazı, hacmi gereği söz konusu tesir alanlarını arttırmamak durumunda kalsa da titiz araştırmalar sonucu başka izleklerin de bulunabileceği açıktır.

1 Azmi Bilgin, "Osmanlılar (Tekke Şiiri)," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 33 (Ankara: TDV, 2007), 559.
2 Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 9 (Ankara: TDV, 1994), 393, Orhan Kemal Tavukçu, "Osmanlılar (Tekke Şiiri)," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 33 (Ankara: TDV, 2007), 104-105.
3 Tuba Onat Çakıroğlu, "Ahmed Yesevi'nin Klâsik Türk Edebiyatı'na Tesiri Üzerine Bir Değerlendirme," *Uluslarası Sosyal Araştırmalar Dergisi 44* (2016): 166-171.
4 Reşat Öngören, "Osmanlılar (Tasavvuf ve Tarikatlar)," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 33 (Ankara: TDV, 2007), 543.
5 Halil İbrahim Şahin, "Yesevi Hikmetlerinin", 31.
6 Age, 35-37.
7 Ahmed Yesevi, *Divan-ı Hikmet.* Haz. Mehmet Mahur Tulum. (İstanbul: Ketebe, 2019). 109, 185.
8 Halil İbrahim Şahin, "Yesevi Hikmetlerinin", 37-38.
9 Diğer tematik ortaklıkların neler olduğu hakkında bkz. Necdet Kurt, "Alevi Deyişlerindeki Yesevi Öğretileri ve Hikmetleri," *Alevilik Araştırmaları Dergisi 12* (2016).
10 Halil İbrahim Şahin, "Yesevi Hikmetlerinin", 34.
11 Mustafa Demirci, "Türk Din Mûsikîsi'nde Ahmed Yesevi'nin Yeri, Tesiri ve Önemi," *Pîr-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî* içinde (Ankara: DİB, 2017), 387-390.
12 Aktaran Mustafa Demirci, "Türk Din Mûsikîsi'nde", 392.
13 Alaattin Canbay ve Zeki Nacakcı, "Hoca Ahmet Yesevi Öğretisinin Türk Müzik Kültürüne Yansımaları," *Bilig 80* (Kış, 2017): 55.
14 Birgül Bozkurt, "Ahmed Yesevi Bibliyografyası: Türkiye'de Yesevi ile İlgili Çalışmalara Dair Değerlendirmeler," Turkish Studies 11/17 (Güz, 2016): 287.
15 Ahmet Turan Arslan, "Eyüp'te Medfun Meşâyıhtan Hacı Hasan Şükrü Efendi ve '*Tercüme-i Dîvan-ı Ahmed-i Yesevî*'si," *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüpsultan Sempoyumu: Tebliğler* içinde (İstanbul: Eyüp Belediyesi. 2005), 67-69. ‹

...Beni yıllardır meçhul köylere sürükleyen ve içimde devinip duran öğretmenlik hevesi, bu dağ yamacında garip bir korkuya yeniliyordu. Düşlerimdeki köyler ve geceleri hayallerimde inşa ettiğim dersliklerde okuttuğum çocuklar, giderek benden uzaklaşıyorlardı...

Ben bu yaylaların çocuklarını yeniden düzlüklere çekmek için gelmiştim buralara; ancak şimdi, kendi yolumun bir uçurum başında, bedenimi sonsuza uğurlayacak bir boşlukla kesişeceğini düşündükçe ürperiyordum...

facebook.com/turkedebiyativakfi
@turkedebiyati72 / @turkedebiyatiV
@turkedebiyati72 / @tedev78
www.turkedebiyati.com.tr

TEDEV Yayınları

KEMALİYE (APÇAĞA KÖYÜ) KİLERLERİ

ELÇİN AYDINLIK

Kiler, bir evin koruyucusudur mutfağın gizli kahramanıdır. Bu gördüğünüz fotoğraflar Erzincan Kemaliye ilçesinin Apçağa köyündeki evlere ait kilerlerdir. Genellikle kilerler evin çatı katında veya evin alt katında olup güneş ve ışık almayan karanlık odalardır. Böyle yapılmasının sebebi sıcaklığı odanın içine sızdırılmasını önlemektir. Kilerler, evin en değerli odalarıdır. Evin gıda malzemeleri olan sebze, meyve ve bakliyatlarının bozulmadan korunmasını sağlarlar. Şimdiki evlerde modern buzdolaplarının elektrik enerjisine ihtiyacı varken kilerlerin böyle bir enerjiye ihtiyacı yoktur, tamamen masrafsızdır. Siz ona yiyeceklerinizi teslim edin, o gözü gibi bakar.

Apçağa köyündeki evlerde fotoğrafları çekilen bu kilerlerin bir özelliği vardır: Hemen hepsinde "Kıçcan" vardır. Kıçcan, tahta veya demirden yapılan ve ekmek kurutmaya yarayan bir alettir. Kilerlerin tavanlarına asılarak kullanılır. Kıçcanın üzerine Kemaliye'nin en değerli yiyeceklerinden olan "boylu" adı verilen ekmekler asılır. Bu ekmekler kıçcanın üzerinde kurutulup herhangi bir şekilde bozulma veya küflenme olmadan istenildiği zaman tüketilebilir. Küplerin içine ise genellikle dut ve cevizler konulur, temiz bir şekilde korunması sağlanır. Bir kış meyvesi olan ve Kemaliye'de kocayemiş (hurma) denilen meyveler, yazın iplere dizilip güneşte kurutulan biberler ve üzümler de kilerde rahatlıkla korunur.

Eskiden kilerler evlerin en değerli ve temiz odalarıyken şimdilerde ise içine kullanılmayan eşyalar konup depo olarak kullanılıyor. Gitgide önemini kaybediyor olsa da bazı evlerde hâlâ yaşamaya devam ediyor. Şimdiki nesil yaşantılarının her anında elektrik tüketimine bağımlı haldeler, yiyeceklerinin buzdolabı olmadan korunamayacağını düşünüyorlar. Kiler bize elektrik olmadan, buzdolabı olmadan daha sağlıklı ve organik yiyeceklerin korunduğunu yani yaşanmışlığı gösteriyor. ‹

BİR DELİ ÖLÜM

SEMİH DİRİ

BENİM GÖZÜM DE GÖNLÜM DE TIPKI BİR KUŞTUR SENİN GİBİ. ÇOK BENZERİZ SENİNLE, BİR O KADAR DA FARKLIYIZ BİRBİRİMİZDEN. ÖTÜŞÜMÜZ VARDIR, UÇUŞLARIMIZ, KÂH KONUŞLARIMIZ KÂH KAFESE KONULUŞLARIMIZ

Yol boyunca uzanan geniş yapraklı ağaçlar arasından süzülerek ilerliyordu. Arabanın oldukça konforlu ön koltuğunda, meşe ağacından yapılmış bir tabutta iki büklüm uzanır gibi kaskatı kesilmişti, tedirgindi. O anda karnı beynine bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Acıkmıştı fakat şimdi düşüneceği ilk şey kesinlikle açlık değildi. Köşedeki jandarmanın trafik çevirmesini görünce terlemeye başladı. Hızını azalttı, jandarmaya doğru yanaştı, pencereyi açtı:

"Kolay gelsin komutanım." dedi. "Arkadaki dinlenme tesisini kaçırdım. Yan yol, geçiş filan var mı?"

Uzman Çavuş adamın telaşını buna bağladı -çok üstünde durmadı- evrakları görmek istedi. "Ehliyetinizi ruhsatınızı kontrol edelim, yardımcı olacağım." dedi.

Adam evrakları uzattı, birkaç dakika bekledi. Memur, belgeleri adama verdi. "Sorun yok, sağdan devam ederseniz aralıktan dinlenme tesisinin arkasına çıkabilirsiniz. İyi yolculuklar." dedi.

Mahcubiyetten kıvrılmış bir boynu andıran dar yoldan dinlenme tesisinin arkasına girdi adam. Evvel, benzinliğe çekti arabayı; dışarı çıktı. Arabasına benzin, ciğerlerine akasya kokusu doldurdu. Jandarmaların daha gitmediğini düşünürken karnında çalan zilin sesine kulak verdi bu kez, lokanta kısmına ilerlerdi. Beş on basamaklı merdiveni yaşına çok uymayan bir biçimde, tırabzanlara tutunarak ağır aksak aştı. Asmanın sarktığı çardağın altında, beyaz örtünün üzerine cam konmuş, esnaf işi masaya oturdu. Ekmek sepeti masada duruyordu, ekmeğin köşesinden bir parça attı ağzına, garsonu bile beklemedi. İçeri doğru bağırdı. "Bir tavuk suyu çek usta."

Hava, adamın ümüğünü sıkacak kadar sıcaktı. Adamın içi yağmuru çağıran bu bunaltıcı havadan bile kasvetliydi. Tırabzana bir kuş kondu,

onun gözü kuşa değdi, içi ürperdi. Kuş korkuluklara yerleştirilen çanaklardan birine eğilmiş su içerken, adam kuşla göz göze geldi.

Bir yoldayım ki sorma, nereye gittiğim belli, nereye varacağım meçhul. Benim gözüm de gönlüm de tıpkı bir kuştur senin gibi. Çok benzeriz seninle, bir o kadar da farklıyız birbirimizden. Ötüşümüz vardır, uçuşlarımız, kâh konuşlarımız kâh kafese konuluşlarımız. Sen bir yuva yaparsın, bir eş ararsın. Ben dağın başında mecburiyete sarmaladığım idealin pençesinde bir başıma yaşar giderim. Hayat biraz da böyledir. Bu dinginlik içinde ömür tüketirken aniden telefon çalar, uzunca zamandır görmediğiniz bir ömrün tükendiği haberini alırsınız. Hayatta her şey üst üste gelmez, her şey üst üste yığılır. Biz altında eziliriz. Sana ne değil mi bütün bunlardan, az önceki olay da seni ilgilendirmez. Sen uçup gideceksin, yuvana konacaksın. Ben ne yapmalıyım şimdi. Ardımda bıraktığım muhtemel cenazeye mi gideyim yoksa hiçbir şey olmamış gibi içimdeki sesi susturup malum ölüme mi koşayım?

Tavuk suyu çorba geldi, adam kuşun uzaktan akrabası tavuğun suyundan yapılmış çorbayı kuşun gözlerine bakarken içmeyi kendine yakıştıramadı. Ekmek sepetinden bir parça ekmek daha aldı, küçük parçalara bölüp kuşa attı. Kuştan gözlerini alan adam bu kez de genişçe bir balkon gibi tasarlanmış lokantanın köşesinde bulunan televizyona baktı. Bet sesli, kâkülü kafasından büyük spiker kadının okuduğu habere kulak kesildi:

Türkiye İstatistik Kurumu, önceki gün Karayolu Trafik Kaza İstatistiklerini açıkladı. Verilere göre Türkiye'nin karayolu ağında 2018 yılında toplam 1 milyon 229 bin 364 adet trafik kazası meydana geldi. Bu kazaların 1 milyon 42 bin 832 adedi maddi hasarla sonuçlanırken 186 bin 532'si ise ölüm veya yaralanma ile sonuçlandı. 2018 yılında trafik kazalarında 6 bin 675 kişi hayatını kaybederken 307 bin 71 kişi yaralandı. Ölenlerin yüzde 42,9'unu sürücüler, yüzde 34,9'unu yolcular, yüzde 22,2'sini ise yayalar oluşturdu.

Adamın yüzü birden sapsarı kesildi. Yayalar o kadar çok mu? Belki ölmemiştir. "İnşallah." dedi bir yanı. "Keşke dönüp baksaydım, neden bakmadım ki. Korktum, çok koktum; başımda bin bela, bin birincisiyle yüzleşmek istemedim." O kadar korkmuştu ki kendiyle bile konuşmaktan çekindi.

Bir an ne söyleyeceğini bilemedi. Dudakları karıncalandı, yalnız dudakları değil adeta bütün çenesi uyuşmuştu. Elleri ayakları da titremeye başladı. Sanki etraftaki kalabalık dağılmış birden ortada yapayalnız kalmıştı. Kafasının içi çingene bohçasından beterdi. Lokanta kapısında dikilen adamların telaşlı görüntüsü, buhranını daha da arttırdı. Adamlardan birine seslendi; "Hayrola dayı noldu?" Tombul, saçları aklaşmış ellilerindeki adam; "Sorma yeğenim, az ötede bizim köyün çatarağında birine otomofil çarpmış, cendermeyi ünledik. Biz de şindi gidiyoz, kimlerden acep. Gidem de bakam, Allah vere de ölmeye." diye cevap verdi.

Adamın başından kaynar sular döküldü. Kuşu da, çorbayı da unuttu. Jandarmalar geri giderse ben buradan çıkarım, diye geçirdi içinden. İçinden geçirdikleri içine sinmedi. Gideyim jandarmalara anlatayım durumu, birden çıktı karşıma, frene bile basamadım, aniden atladı yola, ne yapabilirdim ki! Sonra saatine baktı, dört saatlik yolu kaldığını anımsadı. Jandarmaya giderse sorguydu nezaretti, abisinin cenazesini kaçıracaktı. Adamın kafasının içi o anda mahşer yeri gibiydi. Terleyip bunaldı. Yok olmak istiyordu. Lokanta kapısında dikilen adamlardan biri garsona seslendi.

"Lan Memet, köyün çatarağında araba çarpılan Hacı Muammerlerin ortanca oğlan Recep'miş, hani eserekli olan. Oğlan ölmüş."

Adam tedirgin bir iç çekmeyle garson çocuktan arabayla çarptığı kişinin kim olduğunu detayıyla öğrenmek istedi.

"Kardeşim, nolmuş kimmiş arabanın çarptığı?"

"Kim olsun be abi, garibin biridir. Kendi halinde bir oğlan. "Deli Recep" der millet. Bu oğlan askerdeyken yavuklusu şehirde bir adama kaçmış. Oğlan da kırdı kafayı. Anası da geçenlerde ölmüştü. Böyle kendi kendine konuşup dolaşırdı

KORKUELİ KÖYÜ

SUAVİ KEMAL YAZGIÇ

Gökyüzünde çakılı duran kutup yıldızına inat, içimde hayat istikametimi kurtarmama yardım edebilecek hiçbir yıldız parlamıyordu. Nereye gittiğine, ne halde olduğuna ilişkin hiçbir fikrim yoktu. Yine de bu gerçeği beni önderleri yaptıkları için peşime düşen gafil kafileye hissettirmemek için elimden geleni yapıyordum. Seni bulmak için beni görevlendirmişlerdi. Önderliğimi senin kaybolmuş olmana borçluydum ve bu borcu ödemeye niyetim yoktu. Borcumu inkâr etmem de ödemem de kazandığım statüyü kaybetmeme sebep olacaktı. Bu yüzden gereken her türlü numarayı çekiyordum. Mesela yüz kaslarıma hükmetmeye çalışıp metinmiş gibi duran bir suratı bir maske olarak çehreme yapıştırıyordum.

Önderdim ya, önceden görmem ve önceden söylemem gerekirdi her şeyi. Her yaptığımın bir hikmeti olmalıydı. Bir bildiğim olmalıydı besbelli. Sorgusuz, sualsiz bana itaat edilmeliydi. Her şey benim ve iktidarımın lehineydi ama yine de beni rahatsız eden bir şey vardı. Bir türlü kendimden emin olamıyordum. Seni yıllar önce bulduğumu, daha doğrusu seni tek başına ararken senin beni bulduğunu kimseye söylememiştim.

Elbette, adım adım takip ediliyordum. Önderliğime şüphenin gölgesi bile düşmemişti ve ne yapıp edip o gölgenin düşmesine engel olmalıydım. Yoksa olaylar bir anda kontrolden çıkıverir, iktidarım parmaklarımın arasından kayıp giderdi. Bu yüzden dizginleri sımsıkı kavrayarak önderliğimi, önde oluşumu korumalıydım. Peşimdekilerin önünde olmam hiçbir şekilde sorgulanmamıştı ama içimde büyüyen soru işaretlerinin sayısının çığ gibi büyümesine de mani olamıyordum.

Korunmam gereken en karanlık kuyunun dibinden kafatasımın içinde yankılanan kendi sesimi duymak bana azap veriyor; ancak içimde büyüyen çığlığı dışarı duyurmamak için harcadığım enerji beni yiyip bitiriyordu.

Ancak önde olmanın bir gereği de hiç yorulmamış olmak, arkadan gelenlerin zihninde yorgunluğuma dair bir gölgenin dolaşmasına engel olmaktı.

Ne yapıp ne edip dinç görünmeliydim onlara karşı.

Kendimden emin yürümeliydim.

Ayağım sımsıkı yere basmalıydı.

Bu ben miydim, peki?

ortalarda. Yolun kenarında mezarlık var, anasının mezarına gider her gün. Ama hiç yola çıkmazdı."

Adam parasız yatılıda geçen gençliğini, tek kazakla savuşturduğu kışları, gurbetin soğuğunu, abisinin bin bir emekle sabah akşam çalışarak yolladığı harçlığından yediği tavuk dürümleri yerken yutkunduğu gibi yutkunarak anımsadı. Yalnızlığın ve zorluğun kendine ipotekli olduğunu düşünerek geçen ömründe sanki sıkıntılarla yoğrulan tek hayat onunki gibi geliyordu. Adam kendi kendine düşündü, ödülünü almıştı: Ken-

Ben bu muydum?

Ben ikinci komutandım. Sen asıl önder. Büyük bir vaadin vardı. O vaadinin peşindeydik. Yani senin. Sonra bir gün yittin gittin. Seni aramak için peşinden gittim. Bıraktığın imleri takip ettim. Bulunmak istiyordun besbelli. Yoksa bırakmazdın. Madem bulunmak istiyordun niye gittin? Bilmiyordum. Umutsuzca ilerlerken yorgun düştüğüm bir noktada uyuyakaldım. Uyanınca devam edecektim yoluma. Ancak sen beni uyandırdın. "Bundan sonra işaret bırakmayacağım sana. Sen de beni takip etme." dedin. Gölgesine sığındığım kayaya okuyamadığım işaretler çizdin. "Buraya getir herkesi" dedin ve uzaklaştın. Ben de geri döndüm. Önderliğe böyle başladım. Seni bulacaktık güya ve vaadini yerine getirecektin. Sefere başladım. Asıl hedefe doğru giderken yolu alabildiğine uzattım.

Önemli olan yolda olmaktı zaten. Yoksa önemli olan önder olmak mıydı?

Soru işaretlerinin seferimizde hiç yeri yoktu. Özellikle beni gösteren soru işaretlerinin.

Dolayısıyla adımlarımı öyle atmalıydım ki yorulmuş olduğum gerçeği akıllara düşmemeliydi. Bütün bu numaraları, peşimden sürüklediğim gafil kafileyi hep ardımda tutmak, hep önder kalabilmek için çekiyordum. Bir oyuna çevirmiştim hayatımı. Çünkü oyuna getirilmiş, kendimi rolüme fena kaptırmıştım. Zaman zaman ayılmıyor değildim. Fakat sarhoşluk öyle hoşuma gidiyordu ki ayık kafamın bana verdiği ağırlığı ve ağrıları bundan sonra taşımak istemiyordum. Ne zaman bir kaza sonucu ayılıversem bir fırsatını bulup, benliğimi tekrar adına önderlik dediğim o derin uçuruma terk ediyordum. Bu kara delik beni kendine emiyor, beni kurutuyor ve ben de kurtulduğumu sanıyordum.

Çünkü beni ben yükünü taşımaktan alıkoyuyordu bu öndercilik oyunu. Bu sebeple sen bile bir bahaneye dönüşmüştün benim için. Yeni köyümüzü eski önderimizin bize bıraktığı son mesajı yazdığı kayanın etrafına kurdurdum. O büyük kayaya imzasını atmış, ilmini bırakmıştı. Hiç birimiz yazdıklarını okuyamadık. Fakat ben bunu, bir gün geri döneceğinin işareti olarak yorumladım gafil kafileye. Bana kolayca inandılar. Kanmak istiyorlardı çünkü. Kandırılmayı talep ediyorlardı. Kana kana içtiler ikna çabamı. O kadar mutlu oldular ki ben bile kandım uydurduğum yalana. Bana uymuşlardı çünkü uyumak istiyorlardı. Bana uymuşlardı çünkü bu onlara daha konforlu geliyordu. Uzun zamandır yoldaydılar, daha ne kadar gideceklerini bilmiyorlardı. Durmak istiyorlardı artık. Seni bulmuş olarak durmak istiyorlardı. O büyük kayayı işaret edip, "burada bekleyeceğiz" deyince hepsi de içlerindeki açmazdan kurtuldular. Kurtuluşu bana uymakta buldular.

Yaşadığımız yere hiçbir zaman isim vermedik. Yine de gelip geçen tüccarların, konup geçen göçerlerin, serserilerin, hacıların, coğrafyacıların ve istilacıların buraya Korkueli dediklerini; haritalarında ve hatıratlarında köyümüzü bu isimle kaydettiklerini öğrenince şaşırmadık, üzülmedik. Sadece şaşırmamak ve üzülmemekle de yetinmedik. Bu ismi kendimiz koymuş gibi benimsedik de. Ve isim bize bir eldiven gibi uymakla kalmadı biz de ismimizle müsemma olduk. ‹

disi için devasa bir yalnızlığın içinde, dağın başında kıçı kırık bir memuriyet; dışarıda binlercesi için kurtuluş, ulaşılmaz bir hayal.

Bir tek abisi vardı hayatta, onu da son yolculuğuna uğurlayacaktı. Recep'in hikâyesini duyunca anladı ki aklı hâlâ kendisiyleydi. Abisinin cenazesini kaçırabilirdi, belki bir türlü erişemediği mutluluğu da ertelenebilirdi. Fakat abisiyle, hiç tanımadığı anne ve babasıyla buluşacağı güne dek, delirmemenin güç olduğu hayatta aklını başında tutmalıydı. Terlemeleri azaldı, sakinleşti. Tırabzanlardaki kuşla tekrar göz göze

HER ŞEY BEN YAŞARKEN

MERVE KAMBUR

Cesedi gömmek için girdiği mezardan, bir cesede dönüşmüş halde çıktı.

Bedeni çukurdan çıktı ama ruhu hâlâ oradaydı. Kendisine uzatılan ele baktı, bakmadı tuttu. Bacaklarını, kefenlenmiş na'şın üzerine dizdiği tahtalardan birine atarak destek aldı. Uzatılan eli tuttu. Ruhunu orada bırakarak çukurdan çıktı.

Ölmüştü yani öyle mi? Öyle. Gömmüştü yani onu. Öyle. Her şey olmuş, yaşanmış ve bitmişti. Kıyafetlerine bulaşan çamurlara baktı. Onun çukurdan çıkışını, sanki balığın karnından yahut ışıksız kuyulardan çıkan Nebi'leri izlercesine seyredenlere de o baktı. Ortada bir mucize yoktu. Keramet de göstermemişti. Sevdiğin birini birkaç karışlık toprağa bırakabilmekten yüce keramet mi vardı! Yutkundu. Şey dedi. Başını eğdi. Bey dedi. Azar yedi. Sus dedi her kafadan bir ses. Metanetini koru. Korudu. Bacakları kendine yükmüşçesine sürüyerek yürüdü.

Herkes dağılınca evine vardı. Uzun zamandır havalandırmadığı için ilaç ve ter kokan odanın pencerelerini araladı. Temiz hava girsin. Giremezdi. Büyüye büyüye insanlığını kaybetmiş bu mega-kentte havanın temizleyici gücü günden güne tükenmişti. Araladığı pencerenin önünü kapatan tüller hafiften salınıyordu. Kulaklarının ardını yalayıp geçen esintiyle içi gıcıklandı. Damacanadan bardağa boşalttığı suyu kafasına dikti. Su, ağzının kenarından kavisli bir çizgi çizerek önce çenesine ardından da boynuna indi. Bardağı, limon kesilmekten beyaz izler oluşmuş tezgâha bıraktı. Odasına gitti. Dikdörtgen planlı odanın, kapı yanına dayadığı gardırobunu araladı. Raftan pijamalarını alacakken, katlı duran tüm kıyafetleri devirdi. Çamur bulaşmış üstünü başını çıkardı. Pijamasını giydi. Ve ağladı. Burnundan sızan sıvıyı bile silmeden, başına çekiç darbeleri iniyormuşçasına hissettiği ağrılara aldırmadan ağladı.

Ablası ölmüştü. Öyle elim bir kazada, ansızın, birdenbire, beklenmedik şekilde değil. Dört seneden beridir, günden güne, andan âna, akrep yelgeldi. Kuşla konuşmak gelmedi içinden. Garsona seslendi.

"Kardeşim, pul biber getirir misin?"

Garson pul biberi uzattı. Adam az evvel içmekten vazgeçtiği çorbaya pul biberi boca etti, çorbayı hızlıca kaşıkladı. Hesabı ödeyip arabasına geçti. Dakikalardır aklını mahşer yerine çeviren o kalabalık dağılmış, kafasındaki tüm sesler susmuş gibiydi. Yine de kendine bir şeyler anlatarak çevirdi arabanın kontağını.

Hayatta hangi zafer doğrulukla kazanılıyor ki? Hangi aşkın altında yalanlar örülü değil, hangi mutluluk bin bedelsiz geliveriyor? Niye anlatamıyorum bunu kendime? Herkesin bir hikâyesi var; benimki ucuz, bayağı. Benim hikâyemden de trajikleri varmış, kabuğuma öylesine sinmişim ki

kovanı takip ederek ölmüştü. Ablasının, abla olarak hissettiği ilk ânı anımsadı.

Okulun ilk günüydü. Çocuktu. Sabahın erken saatleriydi. Saat yedide uyandırılmış ve apar topar mavi renk bir giysiyi giymeye zorlanmış haldeyken annesinin azarını işitiyordu. Sallanmamalıydı. İlk günden okula geç kalmamalıydı. İstiklâl Marşı törenine herkesten sonra varmamalıydı. Annesi, kahvaltı sofrasını kuruyordu. Haşladığı yumurtanın cıvık kokusu evi sarmış, çaydanlık; buharını ıslık tutturarak ortama salıyordu. Ekmek tazeydi. Peynir, zeytin, pekmez sofraya dizilmişti. Ablası o an belirivermişti işte yanında. Beyaz gabardin kumaştan üstüne mavi nakışlar bezenmiş yakalığı, önlük yakasına iliştiriyordu. İlk kez o an, ablasının bir abla olduğunu hissediyordu. Annenin yetemediği, yetişemediği ya da es geçtiği anları doldurma görevini ifa etmek, bir ablanın dünyaya geliş vazifesiydi. Ablasının çamaşır suyu ve arap sabunu kokan ellerinin, yakasında bıraktığı dokunuşları hissetti yeniden. O eller şimdi, toprak altındaydı. Ölüydü.

Şimdi artık, aklını kaybetmesi gereken acıya tahammül vaktiydi. Oturulmaktan süngeri sünmüş koltuğa uzandı. Televizyonu açtı. Kanalda, birbirine doğru hızlıca koşup, sarılınca aralıksız birbirini öpen ve öperken ağlayan çiftin dizisi oynamaktaydı. Kanalı değiştirdi. Haber kanalı denk gelmiş ve konuşmacılar yaklaşan ekonomik krizin toplumdaki yansımasını analiz ediyordu. Değiştirdi. Yerel bir kanalda o yöreye ait türküler çalıyordu. Değiştirdi. Onu saran bir şey bulamayınca televizyonu kapattı. Mutfağa gitti. Acıkmıştı. Acıkmak tuhafına gitti. Birkaç saat önce ablasını mezara indirmiş, üstüne toprak serpmiş, küreği elinden alanlara sert bakışlar göndermiş ve az evvel katılarak ve hıçkırarak ağlayan kendi değilmiş gibi açlık çekmesine şaştı. Dolapta yemek yoktu. Kapının koluna asılı poşetten bayatlayıp sertleşmiş bir ekmek dilimi kopardı. Biraz bal, biraz çökelek koydu. Oğlunu kaybettiği için saatler boyu dizini döverek ağlamış adamın bir an acıktığını hissederek azık çıkınını açıp somun ekmeğe girişmesini ve girişirken de 'oğuldan geçtin amma somundan geçemedin' demesini anımsadı. Fizyolojik ihtiyaçların giderilmesinin ne denli gerekli olduğunu düşündü yeniden. Bir çiftli ekmeği bu düşüncelerle yedi.

Ölü üzerine yazılmış şeyler düşündü sonra. Ne yer ne de yâr kalmadığını fark edip âh edenleri andı. O, bu feleğe neylemişti ki her baharda ağlıyordu. Önce annesi, sonra babası en son da ablası... Birer yıl arayla aynı ay ölmüşlerdi işte. Üçünü de kendi gömmüştü. Gömdüğü cesetleri toprakta bırakırken ruhundan parçaları da mezarda bırakıyordu.

Her şey her an olabilirdi ve oluyordu. Buna alışıyordu. Bazı bazı umursamıyordu da. Unutuyordu. Gözü yaşardı. Karnı acıktı. Pencereyi açtı. Ağlaya ağlaya zamanın geçtiğini ayırt edemediği bir sabah oluyordu.

Her gün yeniden doğarız bizden kim usanıyordu. ‹

görmedim. Nasılsa bize yazılan sözleri söylüyoruz. Anlamalıyım ki az evvel kaza ile de olsa birinin ölümüne sebep oldum. Şimdi vakit sorgu vakti, hesap ve bedel... Sonra olur ya mutluluk denen şey yolunu şaşırır, o an da bana yazılan diğer sözleri söylerim ve vade dolunca doğru ağabeyimin yanına...

Adam kavşağa büyük bir sürat ile girdi. Jandarma arabası orada değildi ama ayakta dikilen iki uzmana seslendi. "Komutan, az evvel şu köy girişinde bir gence araba çarptı ya, ona vuran benim."

Jandarmalar şaşkınlıkla adamın yüzüne bakarken adam dudakları kapalı, gözleri sönük "Hayatımda ilk kez gerçeklerden kaçmıyorum. Elden ne gelir, olanlar oldu. Bir deli ölüm sardı ruhumu." diyordu. ‹

RETORİKTEN BELÂGATE MECÂZDAN METAFORA

MERVE KARAYEL

SÖZ SANATLARININ BİRBİRLERİNİ ÇEVRELEMELERİ NEDENİYLE ZİHİNDE ANLAŞILMALARI İÇİN KİTAPTA BİR SIRA GÖZETİLEREK ANLATILIYOR. İSTİ'ÂRE, MECAZI VE METAFORU İÇERİSİNDE BARINDIRDIĞINDAN, ÖNCE O ELE ALINIYOR

Doğu ve Batı ile münasebetlerimiz dolayısıyla tarihimize ve kültürümüze intikal eden her yeni unsurun edebiyatımızı etkilemesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu sebeple edebiyatımız tabii olarak hem Doğu'nun hem Batı'nın izlerini bünyesinde barındırır. Tanıtmaya çalışacağımız bu eserde de retorik ve belâgatin, mecâz ve metaforun Doğu ile Batı'daki oluşumlarıyla ele alındığını görüyoruz. Eser, **I. Kitap/Liber Primus Retorik-Belâgat Mukayesesi, II. Kitap/Liber Secundus Belâgat Terminolojisinde Kavramsal Karşılık Arayışları, III. Kitap/Liber Tertius Sonuç** olmak üzere üç bölüme ayrılıyor. I. Kitap'ta, "Antik Retorik" (s.17), "Belâgatin Tarihçesi" (s.189), "Retorik ve Belâgat Mukayesesi" (s. 265) başlıkları karşılaştığımız ana meselelerken, "Beyan İlmi ve Delâlet" (s. 310), "Hakikat ve Metafor" (s. 323), "İsti'âre" (s. 353), "Teşbîh" (s. 421), "Kinâye" (s. 526), "Mecâz-ı Mürsel" (s. 560), "Mazmun Bahsi" (s. 592) ve son olarak "Mecâz" (s. 606) konuları II. Kitap'ın temel meselelerini oluşturuyor. III. Kitap'ta "A, B, C Diyagramı" (s.709), "Metafor İçin Belirlenen, Mecâzî Sanatlar Arası Konumun (Veya Diyagramın) Sağlaması" (s. 758) ve "Netice" (s. 767) bölümleriyle de eser boyunca irdelenen tüm konuların bir özeti verilerek mesele sonuca bağlanıyor.

Kitapta yer alan hiçbir bilgi, yorum ya da görüş savruk ve alelade söylenmemiş. Bunların arka planında, 70 sayfalık ince bir kitap niteliğinde olan kaynakça bulunuyor. İşte bu nedenle belâgat ilmini tek bir kaynaktan öğrenmiyoruz. Duman, bize kapsamlı bir görüş alanı sunarken bunu zihni uğraştırarak, her kelime üzerinde kişiyi yoğunlaştırarak yapıyor. Kitabı okurken sık sık nefes alma ihtiyacı duyuyor

insan. Bu ihtiyaç, kitabın sıkıcılığından değil. Çünkü konu zaten sade değil, konu belâgat ve aslında konu bir o kadar da belâgat değil; Dr. Mehmet Akif Duman'ın amacı başka. O, klasikleşmiş bir belâgat tarifinden oluşan, teorik ve pratik bilgi veren "söz sanatları" kitabı yazmayı istememiş. Belâgatin doğuşuyla sürüklenilmiş yanlışları, bu yanlışlara kişiyi sevk ettiren zihin hareketinin önünü keserek doğruyu göstermeyi düstur edinmiş. Ayrıca belâgate ait tüm sanatları görmüyoruz kitapta. Çünkü sadece belâgatin "beyân" bahsinde yer alan, metaforla ilişkisi bulunan söz sanatları açıklanıyor Duman tarafından. Şu zamana kadar retorik ile eş anlamlı kabul edilen, aynı ilimlermiş gibi görülen belâgati; bu ilmin hakikatte öyle olup olmadığını sorguya çekerek, enine boyuna, meselede boşluk bırakmayacak kanıtlarla inceleyerek işin aslının öyle olmadığını ortaya koyuyor.

Farklı Dünyalarda Doğan ve Gelişen İki Farklı Kavram: Retorik ve Belâgat

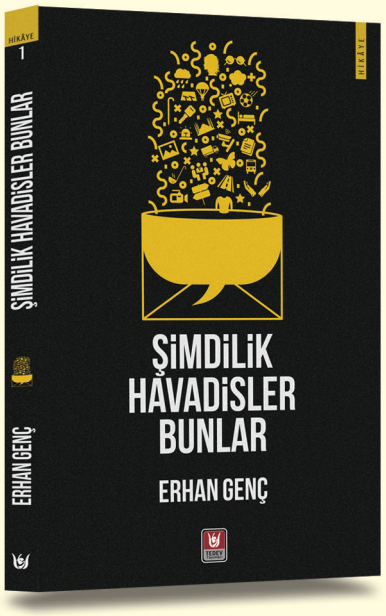
Peki, Duman, bu iki ilmî terimi nasıl araştırmış, ne yönleriyle tartışmış ve şekillendirmiş? Yazarın burada izlediği yol, meselenin başlangıcı oluyor. Yazar, belâgat ilmini açıklamaya en temelden "Antik Retorik"ten başlıyor. Duman, retorik kavramında ilklere; Homeros'un retorik inşasına, oradan "Retorik İlminin Doğuşu: Korax"a, "kulakları olmayan bir göbek ile konuşmak ne kadar da zor" epigrafıyla giriş yaptığı "Filozoflar Çağı"ndaki retoriğe; Platon'a, Aristoteles'e, Cicero'ya ve diğer hatip ve filozoflara uzanan bir yolculukla temelleri sağlam atılmış bir retorik binası inşa ediyor.

"Salt Retorik" ile kitaba giriş yapan Duman, şöyle tanıtıyor retoriği: "Retoriğin temel amacı dinleyicileri (muhatapları) ikna etmektir. Bu ikna ediş konuşmanın bitiminde 'tabi kılış'a dahi dönüşür. Buradaki ayrım dinleyicinin "safını/oyunu değiştirmesi" şeklinde belirir" ve retoriğin amacı "eğitmek (docere), beğendirmek (placere) ve sarsmak (movere)" olmalıdır. Peki, Platon'a göre nedir retorik? "Kelimelerle ruhu yönlendirmenin yolu"dur. Retoriğe sahip kimse ikna edicidir, aynı zamanda ahlaken bu gücünü istismar et-

ERHAN GENÇ

ŞİMDİLİK HAVADİSLER BUNLAR

Derin nefes al. Belli etme. Kızarıklık geçene kadar bekle. Tekrar tepsiyi al, içeri yürü. Yürürken yüzüne koca bir gülümseme yerleştirmeye çalış. Ağız dolusu gülmelisin; doktor öyle söylüyor. Tabi bunu parantez içinde söyledi. Fısıltıyla. Hep arasında olduğumuz korku ile ümit yok mu; işte o ümit için moral çok önemliymiş. Gülersem, neşelenirsem, sevindirirsem, güldürürsem, yedirirsem, içirirsem, iyi bakarsam, ümit varmış. Ben de ümitvarım. Şimdilik havadisler bunlar.

memelidir. Yine kitabın içinden Marcus Porcius Cato'nun retoriğin hatiplerde zuhurunu ortaya koyacak bir cümle: "Orator est, [Marce fili,] vir bonus dicendi": [Oğlum Markus! Deneyimli, doğru bir adam topluluk içinde konuşabilendir!]. Ve retoriğin bir silah gibi kullanımı: "Konuşmayı bir sanat haline getirirseniz, güçlü olursunuz çünkü kişinin gücü dilinde gizlidir ve konuşma bütün dövüşlerden daha etkilidir.".

Duman, "Poetika ve Retorik", "Retorik ve Yönetim", "Retorik ve Verbalizm" gibi başlıklarla, retoriğin kurucu babası Homeros'tan başlayarak retorik üzerinde söz hakkı olan her hatibi kronoloji gözeterek inceler. Bu inceleme, hatiplerin hayat hikâyeleriyle beraber, eserleri ekseninde seyreder. Aristoteles'in "Retorik Kitabı"na hassaten yer verir çünkü orada retoriğe ait önemli hususlar belirir: "Hiç kimse geometri öğretirken güzel dil kullanmaz. Gündelik konuşmaya, alışılmışın dışında bir hava vermek iyidir; insanlar çarpıcı şeylerden hoşlanır, alışılmışın dışında şeyler çarpar onları. Metafor, biçeme, başka hiçbir şeyin yapamayacağı kadar açıklık, çekicilik ve farkındalık verir. Simonides, katır yarışında zafer kazanan biri ona küçük bir para ödendiğinde onun için bir şiir yazmayı kabul etmez, çünkü yarı-eşeklere şiirler yazmanın hoş olmadığını söyler: Ama yeterli bir ücret alınca: *Selam size, fırtına ayaklı küheylanların kızları,* diye yazar." Bu şekilde, kitabının içine aldığı her yazarın konuştuğunu duyarız satır aralarında. *"Helenlere özgürlük!"* diye bağıran Hatip Demetrios'a yani "Antik Yunan Retoriği'nin Çöküş Zanlısı"na kadar retorik ilminin gelişimini, dönüşümünü ve Antik Yunan'daki yerini yakînen tanırız. Daha sonrasında yazar, retoriğin Roma Cumhuriyeti'ndeki tarihi gelişimini izah etmeye başlar. Burada karşımıza, "onurlu bir adam konuşabilendir" anlayışına sahip Bilge Marcus Porcius Cato ve Antik Yunan mirasını devralan Cicero çıkar. Cicero'nun, çağında ve günümüzde hâlâ var olan kıymetini ise Duman şuna bağlar: "Retorik ilmi açısından onu yarı tanrı kılan şey ise birçoğu günümüze ulaşamayan birbirinden kıymetli eserlerin hülasasını vermesidir. Hem müellifleri hem de eserleri yok olmaktan kurtaran bu adam Antik Yunan küresini tek başına sırtlayan Atlas gibidir adeta.". Bu tarihsel izde önder insanlar, olaylar ve bunların retoriğe etkisi de gözetilir mevzu anlatılırken. Zira siyasi kargaşanın ekseriyetle vuku bulduğu bu topraklarda retoriğin kullanım aracı olarak yönü değişir. Duman, tüm bu retorik yapısını kurduktan sonra asıl temellendirmek istediği belâgat ilmine giriş yapar. Bu konuyu da her yeni konuyu anlatmadan önce yaptığı gibi seçtiği epigraflarla âdeta özetler.

"Belâgatin Tarihçesi" bölümü şu iki epigrafla başlıyor: İsrâ Sûresi: "De ki: İnsanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini meydana koyamazlar; hatta bir kısmı bir kısmına yardım etse bile" ve Fuzuli'nin şu meşhur mısraı: "Aldanma ki şair sözü elbette yalandır".

Şiirle yaşayan bir milletin Kur'ân-ı Kerim'in belâgati karşısında titreyişi, sanat bildikleri şiirlerinin Kâbe duvarından dökülüşleri, dillerini unutup kalem oynatamadıkları şaşkınlıkları ve elbette tüm bunların sonunda kaçınılmaz son: Hayranlık... Belâgat ilminin bu topraklarda müstakil bir ilim olmasında ve kurallarının tespitinde "Kur'ân-ı Kerim'i anlamanın ve kapalı, katmanlı anlamı çözme gayretinin büyük tesiri" olduğunu söylüyor Duman. Ve belâgatin bu katmanlı çözülüşünde "bizi ilgilendiren tarafı bilhassa mecaz ve metafor mukayesesidir" diye de ekliyor.

Belâgat ilminin hünerinin, Hz. Muhammed'e verilmiş olması da bir tesadüf değildir elbette, zira: "Sihir ve büyünün revaçta olduğu dönemde Hz. Musa herkesi hayrette bırakacak sihir hünerleri ile donatılmıştır. Tıp ilminin insanlar arasında daha bilinir olduğu ve saygı uyandırdığı bir zamanda Hz. İsa'ya şifa edicilik mucizesi verilmiştir. Şiir ve belâgatin Araplar arasında ziyadesi ile popüler olduğu bir dönemde Hz. Muhammed eşi benzeri görülmemiş bir kitaba mazhar olmuştur." Böylece bu topraklarda, belâgatin ilk numunesini veren Câhiz, belâgat tarihinin en büyük ustası olan Abdulkâhir el-Cürcânî, Hatîb el-Kazvînî, Cürcânî'den sonra belâgat çalışmalarında diğer bir dönüm noktası olan Ebî Bekr es-Sekkâkî gibi isimler doğar ve daha

nice temsilcilerle, Arap belâgati tanıtılır, sonrasında ise Fars edebiyatındaki belâgat serüveni tasvir edilir. Türk edebiyatındaki belâgate geldiğimizde ise, edebiyatımızda bu ilmin dönem dönem ele alındığını ve tüm temsilcileri de olmak üzere, adı değişimle anılmış müelliflerin belâgat ilminde yaptığı kırılmaların detaylıca izah edildiğini görüyoruz.

Duman, belâgat ilmimizi Tanzimat sonrası geçiş dönemi ve değişimi ile 221-262. sayfalar boyunca anlatır. Süleyman Paşa'nın "Mebâni'l-İnşâ"sı ile Batı retoriğini görüşümüz, Ahmet Cevdet Paşa'nın klasik medeniyetin yeniden şekillendiği bir dönemde yol göstericiliği, Münif Paşa'nın Batı retoriğini bilinçle örnek alışı ve anlatışı, bir kırılma kabul ettiği Recaizade, Ali Nazif, Muallim Naci, Mehmet Rifat, *"Sanat, güzelliğin ifadesidir"*e karşılık güzelliğin değişken olduğunu söyleyen Şehabeddin Süleyman, Türk edebiyat tarihçiliğinin babası, edebi eserde güzelliği bulmanın esas olduğunu kabul eden Ord. Prof. Mehmet Fuad Köprülü, M. Kaya Bilgegil ve beraberinde belâgat tarihinden ayrı tutulamayan her müellif, ifa ettikleri iş, belâgate etkileri ve rolleri uzun uzun anlatılır. Sonuç olarak şu hükme varılır: "Retorik ilminin macerasını anlattığımız bölümde vurguladığımız hususları da hesaba katarak şu yargıya varabiliriz. Günümüzde terk edilen belâgat algısı mahdut bir alanda yazılan 'Edebî Sanatlar' kitapları ile sınırlıdır. Çoğunluğu birbirinin örneklere kadar tekrarı sayılabilecek kitaplar içinde elbette çok emek sarf edilmiş kıymetli eserler mevcuttur. Fakat buradaki eleştiri belâgatin 'edebi sanatlar' gibi mahdut bir alana sıkıştırılması ve retorik ile hemhâl edilememesidir. Bugünkü anlamda 'edebi sanatlar'ın algısı üzerine yapılacak bir değerlendirme bilhassa lise çağındaki öğrenciler için pek de manidar bir netice vermeyecektir. Zira edinilecek bilgi belâgat, me'âni ve bedi' bir bütün olarak algılanması gerektiği için, eksiktir ve daha vahimi dilsel başkalaşım (yozlaşma da denebilir) sebebiyle bu sanatlardan edinilen bilgilerin yeni eserler üzerinde tatbik imkânı çok sınırlıdır. Bizim üzerinde duracağımız konu tam da bu uyumsuzluğun başladığı yere kadar bizi götürmektedir."

Artık "Retorik ve Belâgat Mukayesesi"ne geçiş yapacak altyapıya sahiptir ve yazar evvela retorik ve belâgatin tanımlamayla ilgili temel ayrımları fark etmemizi ister. Zira belâgat, neyin, nerede, nasıl ve ne ölçüde söyleneceğini öğreten bir ilim iken, retorik söyleme sanatıdır. Belâgat zamanla daha da teorik bir derinliğe girmiş ve bu derinlikten çıkamamıştır. Oysa retorik hep pratik bir fayda esasına dayandığı için bugün de hayattadır. Yani belâgat çok sınırlı bir alanda işlevsel olmasına karşın retorik bilhassa politik sahada tüm gücü ile varlığını sürdürebilir.

Belâgat ve Retorik meselesi I. Kitap kapsamında işlenip problemli kısımlar çözüldükten sonra II. Kitap'a yani mecaz ve metaforun ele alınacağı bölüme geçilir. Bahsettiğimiz ilmin farklılıkları tam anlaşılmadan "Belâgat Terminolojisinde Kavramsal Karşıklık Arayışları"na geçmemesinin nedeni de mecaz ve metaforu içinde barındıran bu ilimlerin daha da karışıp bir düğüm oluşturmaması. Çünkü Duman'ın bu II. Kitap'ta ilgileneceği mesele tamamen zihnî yoğunlaşmayla çözülecek "Beyân İlmi ve Delâlet", "Hakikat ve Metafor", "İsti'âre", "Teşbîh", "Kinâye", "Mecâz-ı Mürsel", "Mazmun Bahsi", "Mecâz" kavramları üzerine olacaktır. Bu kavramlar anlatılırken felsefî disiplin elbette işin içine girer ve okuyanın anlamadaki çabasında akıl dolambaçlı bir yol izler. Fakat Duman, bu kavramlardaki girift yapıyı basit anlatımıyla ve verdiği somut, anlaşılır örneklerle kırmayı başarmıştır.

Mecâzı ko hakîkat bahrına dal
Yürü bülbül yürü dost illerine

Aziz Mahmud Hüdayi'nin bu sözü Hakikat ve Metafor başlığına bir şemsiye görevi görecektir. Metafor kavramı da Batı'daki önderleriyle nasıl algılanmış, hakikat nasıl kavranmış hepsi anlatılır bu bölümde. Bu bağlamda, Nietzsche'nin insanın "Hakikat algısı"nı anlatan bir örnek verilir. İsti'âre (s.353) bölümünde de isti'ârenin metafor ile alakasına bakılacak, bu iki kavramı bir sayanları yanıltacak neticeler ortaya konacaktır. İsti'âreyi bu bölüm altında ise şöyle tanımlıyor Duman:

"Teşbîh bir anlam aktarımı sanatıdır, isti'âre ise hem anlam hem de ad aktarımı sanatıdır." Burada tabi sadece tanım verilmez. Mukayeseyi metot kabul eden Duman, karşısına çıkan isti'âre kavramını tarihindeki algılanışıyla da etraflıca anlatır. Amacı paket halinde bilgi verip bu sanatın ne işe yaradığını örneklerle açıklamak değildir, isti'âre sanatının mantığını kavratmak hedef alınmıştır okuyacak olana. Bu durum istisnasız bir biçimde tüm eser boyunca yazarın gayesidir. Söz sanatlarının birbirlerini çevrelemeleri nedeniyle zihinde anlaşılmaları için kitapta bir sıra gözetilerek anlatılıyor. İsti'âre, mecazı ve metaforu içerisinde barındırdığından, önce o ele alınıyor. Ardından ise Teşbîh bölümü gelir ki karşımızda 105 sayfalık kapsamlı bir bahis vücut bulur.

Kinâye bölümü 526. sayfada bizleri "Yanlışa giden binlerce yol vardır, hakikate ise sadece bir yol ile ulaşılabilir" epigrafıyla karşılıyor. Bu bölümde kinâye kavramının üzerine düşünülür, bir kinâyenin anlaşılması için "Kasıt-Bağlam" ilişkisinin ne denli önem arz ettiği anlatılır ki, eski belâgat ilmi kitaplarımızdaki kinâye ve güncel verilen bilgilerin yanlışlığı ifşa edilip, bu yanlışlar düzeltilir. Bölüm içerisinde tanıtılan, "Kinâye ve Mecâz-ı Mürsel İlgisi", "Kavramsal Kargaşa", "Retorik Kapsamında Kinâye", "John R. Searle'ün Uyuşmazlık Tespiti", "Kinâyede Absürtlük-Anlamsızlık" ve diğer başlıklarla mevzu özüne varır, "Kinâyeyi İdrak Meselesi" ile bu serlevha da kapanır. Kinâyenin bilinen anlamı ve bilinmeyen doğrusu da Duman tarafından bu bölümde ta'riz, telmih, tevriye sanatlarıyla da ilişkisi göz önünde tutularak sunulmuştur. Zira, Recaizade Mahmud Ekrem, Süleyman Paşa, Ahmed Cevdet Paşa gibi âlimler kinâye konusunu, tam da Duman'ın bahsettiği gibi bir Kavramsal kargaşa meselesinin peyda olması nedeniyle anlamada ve adlandırmada bazı karışıklıklar yaşamışlardır. Kinâye bahsinin hemen akabinde "Mecâz-ı Mürsel" sanatına adım atılır. Her konuda olduğu gibi bu konunun da fazlaca başlık barındırdığını görürüz. Öncelikle Mecâz-ı Mürsel'i tanırız. Sonrasında Akif Duman "Şartları", "Sanat Niteliği"ni, "Türleri" (s.582), "Metafor-Mecâz-ı Mürsel"i ve daha birçok mevzuyu mecâz-ı mürsel bağlamında grafiklerle izahatını yapar.

"Bir güzel mazmun bulursam Eşrefâ
Kendimi hicveylemezsem kâfirim"

Bu epigrafla "Mazmun Bahsi" açılır ki mazmunu Divan Edebiyatı dünyasının yapıtaşı olarak kabul etsek yanlış olmayacaktır. "Mazmunlarda anlam hazır bir arka plan ile şiirde yer alır. Bu durumda şairlik kabiliyeti 'vech-i şebeh'i güzel ve farklı tutmak ile olur." Yani, verilen mazmun karşısında şairin ayrıca bir açıklamasının olmasına gerek duyulmayacaktır çünkü orada kalıplaşmış bir benzetme vardır ve bu Duman'ın tabiriyle okuyucu için "bir nevi yol haritasıdır. Yani nerede gül zikredilse akabinde bülbül gelmektedir.". Mazmunun böylece tanımı verildikten sonra "Freud'un Mazmun Sistemi" ele alınır. Freud ve mazmun alakası nedir, nasıl bağlantı kurulup buraya başlık açma ihtiyacı hissetmiştir yazar, buna ancak sayfaları okudukça anlam veriyorsunuz. İşte Duman'ın anlatımındaki bu ilginçlik de Doğu ve Batı sentezli ne kadar bağlantı varsa onları da anlatıp bir söz sanatları mevcudiyeti oluşturmasından ileri geliyor. Böylece mazmun konusunu, Freud'a anlatılmış bir rüya üzerinden örneklendirerek açıklaması, okuyucudaki bakış açısının yönünü değiştirmeyi başarıyor.

"Fecir doğup da aydınlığıyla kara iplik, sizce beyaz iplik ayırt edilinceye dek yiyin, için."

"Adî b. Hâtim burada "beyaz ve siyah" ip ile kastedileni gerçek manada alır ve yastığının altına siyah ve beyaz renkteki ipleri koyarak vakti belirlemeye çalışır. Daha sonra durumu Resûlullah'a arz eder. Adî'yi dinleyen Resûl-i Ekrem bunların "gecenin karanlığı ve gündüzün aydınlığı" anlamına geldiğini ifade etmiştir. Yani bizzat Peygamber Efendimiz "mecâz" kullanımını tasdik etmiştir."

Duman bu iktibası anlatmaya, henüz mecâzın soyut örneklerini incelemeden evvel mecâzın, hayatla iç içe olduğunu göstermek adına gerek duymuş olacak ki, macâzın edebi sanat olarak teorik bir tarifini bu gibi birkaç misalden sonra verir. "Tasnif", "Hakikat Karşısında Mecâz veya Mecâz Karşısında Hakikat", "Mecâzın Di-

ğer Sanatlara Karşı Konumu", "Mecâzın Teşhisi", "Mecâzın Kısa Tarihçesi", "Mecâzın Olası Zararları", "Metaforun Yorum Ekseni" ve diğer ana başlıklar olmak üzere mecâz bölümü, içerisinde 14 temel konu barındırır. Doğu ve Batı eksenli bir bölümdür elbette bu da. Doğu'nun ve Batı'nın mecâz üstüne analizleri, şemalar ve çizimlerle mukayeseli bir biçim izler.

"Benim güzel kızım, metaforlar argüman değildir."

Kitabın henüz "Giriş" kısmında yazan bu epigrafın maksadı kitabın her noktasına iştirak etse de aslı, mecâz bölümünde "Metaforun Yorum Ekseni"nde; "Mecâzü'l-Kur'ân, "Tirrell", "Davidson", "Freud" eşliğinde nihayete kavuşturulacaktır. "Mecâz ile ilgili sanatları ve metafor teorileri ile bağlantılarını İkinci Kitapta (LS) detayı ile izaha" çalışan Duman, III. Kitap olan Liber Tertius Sonuç'un, okuyucunun "belâgat sanatlarının metafor ile mukayesesi daha sağlam bir zemine" oturtulmak üzere oluşturulduğunu söyler. Yani yazar anlattığı tüm sanatları "diyagram" adlı çizimlere döker, böylelikle Duman'ın edindiği sanat derdi, yalnızca sözde değil, görselde de çözülmüş olur.

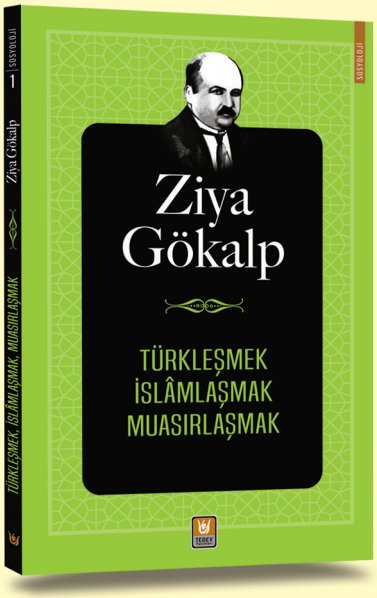
Tanıtımı yapılırken aynı zamanda kıymetini de ortaya koymaya çalıştığımız bu esere, 800'den fazla hocanın fikirlerine başvuruyla oluşturulan, belâgatin mantığını daha doğru ifadeyle insanın mecâzı düşünmedeki mantığını çözümleyen, bu düşünüşü tarihsel çizgide takip eden ve edebi sanatlara olan bakış açımızı genişleten bir "belâgat mantığı" kitabıdır diyebiliriz. Ayrıca Duman, istişare ettiği her bir hocanın ismini katkılarıyla beraber "Mukaddime ve Teşekkür Bahsi"nde tek tek zikreder, şükranlarını dile getirir. Kitabının son sayfasına eklediği "Yazışma Listesi" ile de kimle hangi tarihte iletişim kurulmuş hepsini zapt altına alır. Bunları söylememizdeki kasıt şu: İlme değer biçilerek mevcudiyeti sağlanan bu eserde hiçbir ilmî katkı atlanmamış, unutulmamıştır. Eksikler giderilirken, yazarın kendi eserine kadar süregelen bir muallak olan metafor da mantıklı izahlarla tamama erdirilmiştir.

Dr. Mehmet Akif Duman, *Retorikten Belâgate Mecâzdan Metafora*, **1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2019.** ❮

ZİYA GÖKALP

TÜRKLEŞMEK İSLÂMLAŞMAK MUASIRLAŞMAK

"Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak", Ziya Gökalp'in temel konulardaki fikirlerini söylediği en önemli eseridir. Tanzimat'ın ilanından itibaren Osmanlı'da tartışılan üç ayrı fikir (Türkçülük, İslâmcılık, medeniyetçilik) hakkındaki düşüncelerini aktarmaktadır. Ziya Gökalp, devletin ve milletin kurtuluşunu bu üç fikrin uzlaşmasında aramış; İslamcılık ve medeniyetçilik düşüncelerini, Türkçülük idealini daha da zenginleştirecek bir araç olarak görmüştür. Yaşadığımız çağı bir asır önceden gören Gökalp'in fikir dünyasına giriş bu eserle yapılmalıdır.

TEDEV Yayınları

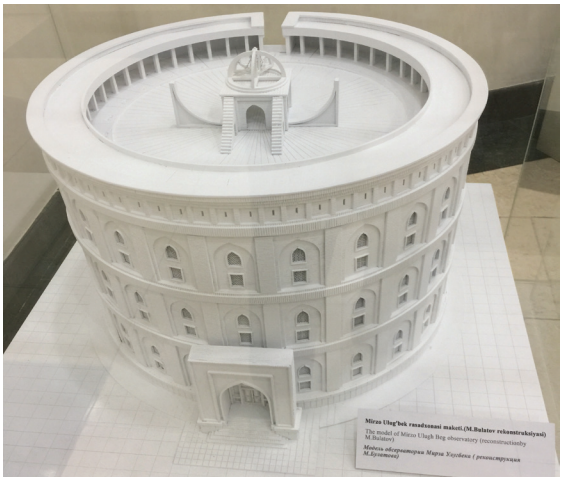
SEMERKAND'IN ULUĞ BEĞİ

AYŞE GÖKTÜRK TUNCEROĞLU

BABÜRNÂME'DE VE BAŞKA ESKİ YAZMALARDA DA BİR RASATHANENİN VARLIĞINDAN SÖZ EDİLMEKTEDİR. AYRICA ZÎC'DEKİ YILDIZ TABLOLARININ İNCELENMESİ İLE BU GÖZLEMLERİN HANGİ ENLEM VE BOYLAMLARDAN YAPILMIŞ OLDUĞU DA ANLAŞILMIŞTIR

Semerkand'da Uluğ Bey Rasathânesi'ni görmek heyecan vericidir. Gerçi bugün elde kalan Rasathâne'nin çok küçük bir kısmı.

Semerkand merkezinden 5-6 kilometre kadar gidince Kuhek tepesi…. Çoban Ata da diyorlar.

Uluğ Bey'in rasathanesinin maketi

1970 yılında ziyarete açılan Rasathane külliyesi son derece itinalı yapılmış. Uluğ Bey'in heykeliyle girilen bir park. Biz oradayken gelin ve damatlar vardı. Aynı anda altı çift saydım. Tâzimle geliyorlar, Uluğ Bey'in heykeline yaklaşıyorlar, ellerindeki çiçekleri bırakıp başlarını eğip kısa bir dua ediyorlar. Çevrede akrabaları. Fotoğraflar, videolar çekiliyor.

Uluğ Bey, Timur'un oğlu Şahruh'un oğlu. Yani Emir Timur'un torunu. Asıl adıyla Muhammed Taragay. Babası Şahruh'un hükümdarlığı döneminde Semerkand merkezli Mâverâünnehir bölgesinin valisi idi. (1409-1447) Otuz sekiz sene. Semerkand'dan dünyaya bilim ışığının yayıldığı otuz sekiz sene. Ne yazık ki, babası Şahruh'un ölümünden sonra tahta geçmesiyle birlikte büyük oğlu ile arasının açılması hayatının trajik sonunu getirdi. 1447-1449 arasında iki yıl hükümdarlık yaptı, oğlu onu tahttan indirdi, ölüm fermanını verdi. Hacca gitmek üzere yola

Fahri sekstant dışarıdan görünüşü

çıkmıştı ki, Semerkand'ın hemen dışında öz oğlunun kiraladığı adam kafasını kesti.

Uluğ Bey dedesine çekmemişti! Seferlere çıkmak, ülkeler fethetmek, sınırlarını genişletmek onun esas "işi" değildi, kendisini bilime adadı. Bunu kendisi de açıkça söylemiştir: "İlmin hâkim olduğu bir ülkede, ilimle uğraşan bir kişi olmayı, hükümdarlığa tercih ederim."

Yeryüzünün sınırlarından çok, gökyüzünün sınırsızlığıyla ilgilendi. Semerkand Registan Meydanı'nda yaptırdığı, zamanın en meşhur ilim yuvalarından biri olan medresesinde bile çini tezyinatta yıldız motifleri ağır basar. Bugün Uluğ Bey adı bir devlet adamından ziyade bir bilim adamını çağrıştırır bize. Astronom, matematikçi... Medresesi ve rasathanesi Semerkand'a matematik ve astronomide bir altın çağ yaşatmıştır.

Külliyenin girişinde, oturmuş, bakışlarını size dikmiş Uluğ Bey'in cesim heykeli ile karşılandıktan sonra merdivenlerle tepeye doğru çıkıyorsunuz. Çok yüksek bir yer değil, yine de Semerkand'ın firûze kubbeleri, devâsa taç kapıları önünüze açılıyor.

Parkın bu üst kısmında şimdiye kadar görmediğimiz biçimde bir yapı. Yarı yarıya yere gömülü upuzun, tahminen kırk metre, yere yatmış silindirik bir yapı. Ayak bastığımız yerden bir metre kadar yüksekte taştan, tuğladan örülü çok geniş daire şeklindeki bir taban üzerine yerleşmiş, dairenin çapını hemen hemen kaplamış, iki ucunda iki çinili taç kapı, yere uzanmış simsiyah

Fahri sekstantın içeriden görünüşü

Semerkant'ta Uluğ Bey'in Heykeli

bir gövde. İşte rasathaneden kalan! Kapılar da belli ki sonradan ilâve edilmiş.

On beşinci asrın sonları ile on altıncı asrın ilk yarısında Bâbür Şah'ın kaleme aldığı, devrini, çevresini anlattığı *Babürnâme*'den anlaşıldığına göre zamanında rasathane üç katlı bir bina imiş. 46 metre çapında ve 30 metre yükseklikte. Bu gördüğümüz daire taban, demek ki binanın -elbette yenilenmiş- temeli. Üzerinde silindirik yükselen üç katı hayal ediyorum. Yapılan kazılar da binanın şeklini ortaya çıkarmış. O üç kattan geriye kalan bu kısım eserin muazzamlığını gözler önüne seriyor. Taç kapının büyük olanından içeri giriyoruz. (Öteki uçta, küçük olan zaten kapı değil, pencereymiş). Taş duvarlar arasında, uzun ve dar dehlizde yarıya kadar yere gömülü görünen, taştan yay gibi dev bir ölçüm aleti. Gözümüzü alamıyoruz, anlamaya çalışıyoruz. Meridyen yayı biçimli bu dev alet silindirik binanın içinde yerleşikti. Uluğ Bey ünlü Zîc'ini bu aletle yaptığı gözlemler sonunda yazdı. Kaynaklar bu aletin astronomi tarihinde yapılmış, bu cins aletlerin en büyüğü olduğunu yazıyor. Fahri sekstant yahut Südüs-i fahri deniyormuş adına. "Südüs" ya da "sekstant," her ikisi de "altıda bir" demek. Biri Arapça, biri Latince. Dairenin altıda biri büyüklüğünde olduğu için böyle adlandırılmış. Galile'den ve Teleskobun icadından 200 sene önce.

Türkolog ve şarkiyatçı Wilhelm Barthold, Uluğ Bey'in çalışmaları için der ki: "Orta zamandaki astronominin en son sözü ve ilmin teleskop icat edilinceye kadar erişmiş olduğu en son derecesidir."

1420'li yılların başlarında kurulan rasathanesine Uluğ Bey 60'dan fazla bilim adamı toplamıştır. Bursalı Kadızâde-i Rumi, Giyâseddin Cemşid El Kâşi, Ali Kuşçu onlardan bazıları. Ölümünden sonra, kalleşçe "öldürülmesinden" kısa bir müddet sonra 1449'da rasathane yerle bir edildi. Türk tarihinin apaydınlık bir dönemine kapkara bir sayfa eklendi.

Rasathanenin keşfedilip gün yüzüne çıkarılması 1908 yılında olmuştur. Beş yüz sene sonra!

Rus arkeolog Vassily Vyatkin bu çevredeki bazı mülklerin tapu senetlerini bulur. Tapulardan birinde, gayrimenkulün yeri belirlenirken "rasathanenin bitişiği" yazmaktadır. Bu cümleden yola çıkar. *Babürnâme*'de ve başka eski yazmalarda da bir rasathanenin varlığından söz edilmektedir. Ayrıca Zîc'deki yıldız tablolarının incelenmesi ile bu gözlemlerin hangi enlem ve boylamlardan yapılmış olduğu da anlaşılmıştır. Böylece Rus arkeologlar kolları sıvar, tespit edilen bölgede kazılar başlar ve bugün gördüğümüz, sekstantın toprak altına gömülmüş kalan bölümü hiç bozulmamış hâlde ortaya çıkarılır.

Vassily Vyatkin öldüğünde buraya gömülmek istemiş; şimdi mezarı rasathanenin bahçesinde.

Dev sekstantı barındıran yapının karşısında Semerkand'ın tarihî binalarının üslûbunda, çinilerle tezyin edilmiş bir taç kapı ile girilen müze var. Uluğ Bey'in kullandığı astronomi ve matematik araç-gereçlerinin, okunan-okutulan kitapların yanı sıra meşhur yıldız atlası, Zîc-i Uluğ Bey'in bir nüshası da sergileniyor. Bu eser "Zîc-i Gürgânî, Zîc-i Sultanî" diye de bilinir. Farsça olarak yazılmıştır. Güneş, ay, gezegenlerin hareketleri, gü-

neş ve ay tutulmaları, ayın ve güneşin yerküreye uzaklığının tespiti, takvimler gibi konuların yanı sıra 1018 yıldız koordinatlarıyla belirlenmiştir. Uluğ Bey bir yılı 365 gün 6 saat 10 dakika 8 saniye olarak hesaplamıştır. Modern ölçümlerin hesabı ile arasındaki yanılma farkı 1 dakikadan azdır.

Rasathane tahrip edildiği zaman kütüphane de yağmalanıyor. Şehirden çekip gitmek zorunda kalan bilginler yanlarında ne götürebildilerse onlar kurtuluyor. Zîc, Ali Kuşçu sayesinde bugüne kadar ulaşmıştır. Ali Kuşçu olup bitenler üzerine Zîc'i de alıp Semerkand'ı terk edip Tebriz'e gidiyor. Sonra Fatih'in daveti üzerine İstanbul'a.

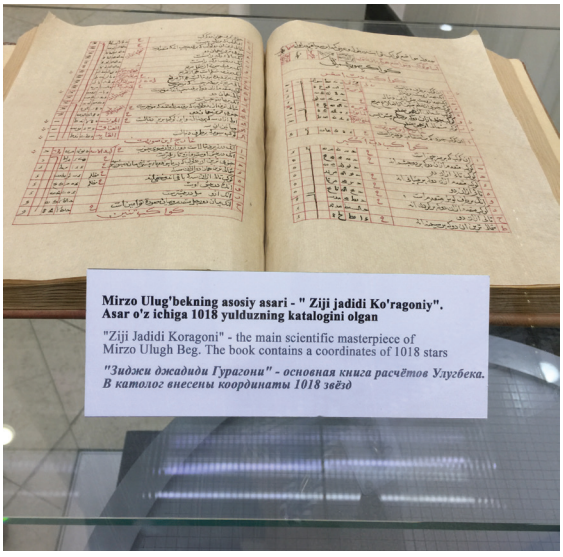
Uluğ Bey'in Zîc'i Avrupa'da on altıncı yüzyıl sonunda yeni gözlemler yapılıncaya kadar, bir buçuk asır boyunca sahasının bir numaralı kaynağı olmuştur.

Uluğ Bey'in dev sekstantının sergilendiği o uzun binanın kapısında orta yaşını geride bırakmış bir Özbek bekçi. Onunla iki çift lâf etmemek olur mu?

"Ne büyük adammış Uluğ Bey!"

"Öyle.

"Amerikalılar onun açtığı yoldan gittiler gökte. Onun çalışmaları ışık tuttu. Ayda bir kratere onun adını verdiler. Ayda Uluğ Bey tepesi var."

Zîc-i Uluğ Bey

Adam yüzünü ekşitti.

"Aya çıkıldığı yalan! Siz de mi inanıyorsunuz? Aldatıyorlar insanları."

Haydaa! Uluğ Bey Rasathanesi'nin bekçisi!

"Ama görüntüler var. Filmler var. Hem de kaç defa gittiler."

"Hepsi yalan!"

Daha fazla, daha teferruatlı konuşmaya, ikna etmeye çalışmaya ne zamanımız yeterli, ne dilimiz. Üstelik bir hayal kırıklığı, gönül kırgınlığı bizde. On beşinci yüzyılda dünyanın en büyük rasathanesini kurmuş, çalışmaları kendisinden sonra kaç asır rağbet görmüş, hâlâ görmekte, tarihin en büyük astronomları arasında selâmlanmakta olan Uluğ Bey'in eşiğinde.

O dakika kim akla gelir? Elbette Mehmet Âkif!

O rasad-hâne-i dünyâ, o Semerkand bile;
Öyle dalmış ki hurâfâta o mâzîsiyle:
Ay tutulmuş, «Kovalım şeytanı kalkın! » diyerek,
Dümbelek çalmada binlerce kadın, kız, erkek!

Uluğ Bey'in öldürülmesinden sonra rasathane yerle bir edildi, kütüphane yağmalandı, âlimler dağıldı gitti. Peki, Uluğ Bey'i saltanat davası uğruna öldürdünüz; rasathaneyi niçin yıktınız, yok ettiniz? Onun izlerini silmek için mi? Onun ilmî çalışmalarına iyi gözle bakmadığınız için mi? Ay tutulduğunda dümbelek çalmaya devam etmek için mi? Kime sorabilirim ki bu soruyu? Kimin yakasına yapışayım?

Âkif, *Safahat*'ta *Süleymaniye Kürsüsünde* Abdürreşit İbrahim Efendi'ye yukarıdaki mısraları söylettiğinde yirminci asrın başıdır.

Bana öyle geliyor ki İslâm toprakları üzerinde bilimin ışığı Uluğ Bey'in ölümüyle beraber sönmüştür. Semerkand'dan dört bir tarafa yayılan talebeler bir müddet daha ışımaya devam etse de...

Başlayan karanlık bütün İslâm topraklarını etkilemiştir.

Hâlâ etkilemektedir. ‹

KİTAPLIK

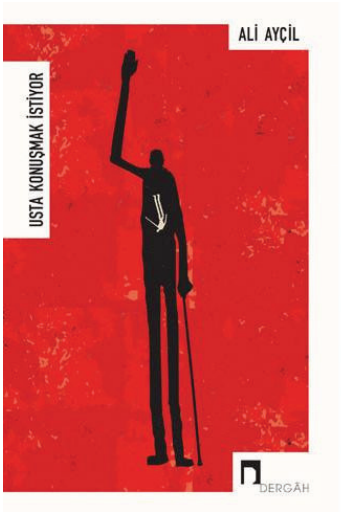
> USTA AYNI ŞEYLERİ KONUŞMAK İSTİYOR
> JULİO CORTAZAR'IN EDEBİYAT DERSLERİ
> VENEDİK GİZLİ SERVİSİ

USTA AYNI ŞEYLERİ KONUŞMAK İSTİYOR

Ali Ayçil'in *Yenilgiden Dönerken*'den dokuz sene sonra çıkardığı yeni deneme kitabı *Usta Konuşmak İstiyor*, Dergâh Yayınları tarafından Ekim 2020'de neşredildi. Yazarın bu yeni kitabı da önceki deneme eserleri gibi bölümlere ayrılmış. "Hamuşan", "İç Ülke" ve "Raf Günlüğü" bölümlerinin altında 50 deneme yazısı yer alıyor. Bununla birlikte bu bölümlerden önce giriş yazısı mahiyetinde "Arzuhal" başlıklı bir yazı daha var. *Usta Konuşmak İstiyor,* bir arzuhâl ile başlarken yazarın kendisini anmadan geçemediği Gonçarov'un ölümsüz karakterine bir mektupla sona eriyor, "Sevgili Oblomov".

Yazarın arzuhâlini okuduktan sonra beni karşılayan "Tuhaf Bir Yalnızlık" adlı denemesini okurken bende de tuhaf bir "Ben bu yazıyı daha önce okumuştum." hissi doğdu. Fakat uzun bir zaman olduğu için de nerede ve ne zaman okuduğumu hatırlayamadım. Ben de satırları takip etmeye devam ederek yazının son noktasına erdiğimde kitabı bıraktım. İçimi saran o daha önce okumuş olma hissinin peşine düşünce yanılmadım; "Tuhaf Bir Yalnızlık" 2018 senesinde *Gerçek Hayat* tarafından yayımlanmıştı.

"Taze Balık", "Yaz Pencereleri", "Sabah Terbiyesi", "Barbaros'tan İnerken Göze İlişen Deniz", "At Yarışçısı ve Öteki Adamlar", "Kısa Çöpün Yevmiyesi", "Kundura Tamircisi", "Uzaktan Dört Kar Sahnesi", "Leylekler Çocukları Yıldızlara Alıştırıp Öyle Gelecek", "İç Ülke", "Göğe Bakmak İnsanı Kısaltır", "Zan", "İşler Hiç Yoluna Girmez", "Pazar Günü Yabancısı", "Herkes Seni Unutmaya Hazırdır", "Gece Metrosu", "Kasaba", "Söylendiğine Göre", "Hepsi Kaybetti", "Köstence Yolcusu", "Nutuk", "Tadilat Mektebi", "Kente Giden Yol", "Raf Günlüğü", "Gençken Altı Çizilmiş Satırların Güzelliği", "Aziz Cioran", "Tolstoy'u Dinlerken", "Hususi Bir Toplantının Tutanağı", "Wittgenstein Okuru", "Sevgili Oblomov" ve hatta kitaba adını veren "Usta Konuşmak İstiyor" da *Gerçek Hayat*'ta daha önce yayımlanmış. Kitapta yer alan "Ülkem Dağınık Bir Öğrenci Evidir" ise 2015 senesinde yine *Gerçek Hayat*'ta ama "Türkiye Dağınık Bir Öğrenci Evidir" adıyla yayımlanmış. *İzdiham*'da "Süryani ve Alzheimer", "Dört Kısa Kıskançlık Mektubu" denemeleri ve *Okur*'da "Kitapçı Erol'un Şehri Düştü" adlı denemesi, "Kitapçı Erol'un Şehri" adıyla yayımlanmış.

Bunların hepsini bir yekûn olarak göstermek niyetiyle sıraladım. Çünkü ben bu yazıları daha önce okumuştum ve yazarın yeni bir kitabının çıktığını öğrendiğimde içten içe sevinmiş ve heyecanlanmıştım. Çünkü umuyordum ki Ali Ayçil'in söyleyeceği yeni bir şeyler vardı. Belki önceki deneme kitaplarındaki denemelerinin de bir kısmı daha evvel çeşitli dergilerde yayımlanmıştı. Belki bu durum yazar için yeni değildir. O zaman bu denemeleri daha önce okumuş ve kitapta tekrar okurken "Daha önce okudum." diye hisseden bir okuru olarak şu soru aklıma geliyor: "O zaman neden yeni kitap?"

Böyle olunca da eski denemeler üzerine yeni bir şey söylemek pek güç. Ali Ayçil okurlarının bildiği ve kendi imzası olan şairane üslubuyla dörder paragraflar hâlinde yazılmış denemeler. Kimi zaman bu şairane üslupta hikâye ve deneme türleri de iç içe geçiyor.

Son olarak ben de sadık bir Ali Ayçil okuru olmanın verdiği yetkiye dayanarak onun üslubuyla kendisine küçük bir mektup bırakıyorum:

"Sen" dedim kitabının son sayfasını da okuduktan sonra: "Sen, ilk kez bir taşra üniversitesinin tarih bölümü öğrencisiyken bundan yedi sene önce okuduğum yazarsın. Hâlâ aynı hassasiyet var cümlelerinde. Seni taşrada olmanın getirdiği sakinlikte, küçük bir otogarın alışık olmadığı kalabalıklarda ve bir koltuk numarasından ibaret olduğum yolculuklarda okumuştum. Sen hâlâ yedi sene önce okuduğum ve okudukça kendimi bulduğum, içimde birikenleri dünyaya benim yerime söylemiş o yazarsın. Tıpkı Mustafa Çiftci'nin *Ah Mercimeğim* kitabını bitirdikten sonra hissettiğimi hissediyorum şimdi. Sen de mi yeni bir şeyler söylemeyeceksin ve kendini tekrar etmeninin yenilgisinden dönmeyeceksin?"

Ufuk Aykol

Ali Ayçil, *Usta Konuşmak İstiyor*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020, 168 s.

JULİO CORTAZAR'IN EDEBİYAT DERSLERİ

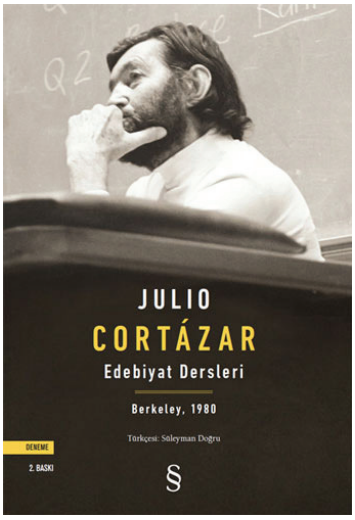
Julio Cortazar, Latin Amerika'dan sonra en çok bizim ülkemizde okunuyor olabilir. Özellikle öykü türü ile

hemhal olanlar *"Edebiyat bir boks maçına benzer. Roman sayıyla kazanabilir ama öyküde nakavt etmek gerekir."* sözüne sıkça atıf yaparlar. Latin Amerika ülkeleriyle insanımızın benzemesi gibi edebiyatımız da benzer yahut benzemeye çalışır. Latin Amerika'nın tutkulu ve coşkulu havası, büyülü gerçekçiliğin orada açtığı kapılar bizi her daim büyüler. İnsanımız benzer, peki edebiyatımız? İşte bu tartışılması gereken meselelerimizden. Zira oradaki baskı ve zulüm döneminde ortaya çıkan Boom akımı gerçeği var. Cortazar'ı, Marquez'i, Borges'i yaratan bir gerçek. Hatta çağdaşlarımızdan Vasquez, Zambra, Moya gibi isimler de hâlâ oranın etkisindedirler.

Julio Cortazar, yazdığı öykü ve romanlarda ne yaptığını son derece iyi bilen bir yazar. Yazara göre, *"Edebiyat, düzensizliği düzenlemenin en aldatıcı yolu."* Kaosların, baskı rejimlerinin, her daim değişen düzenin içerisinde öykü türünün en iyi örneklerini vermeyi başarmış. Ne yaptığını, düzensizliği nasıl düzenlediğini onun kadar bilen çok az yazar vardır. Bu kanıya varmamdaki en büyük sebep Süleyman Doğru çevirisiyle Everest'ten çıkan *Edebiyat Dersleri* kitabı.

Julio Cortazar'ın Kaliforniya Üniversitesi'nde verdiği derslerin bir dökümünden oluşan bu kitap; Cortazar'ın öykü türüne ve kendi yazdığı öykülere bakış açısını ortaya koymakla kalmıyor, Latin Amerika edebiyatının da kapılarını ardına kadar açıyor. Neyi, nasıl, niçin yazdığına dair on üç saatlik bir konuşmanın metne dökümü. Üniversite öğrencileriyle yapılan bu dersler, soru cevap bölümlerinin de aktarılmış olmasından ve Cortazar'ın müthiş üslubundan dolayı okuru hemen içine çeken bir başyapıt. Tıpkı Borges'in, Calvino'nun, Nabokov'un meşhur edebiyat dersleri gibi.

Bu dersler okura Cortazar'ın öykülerindeki sisi aralamasında, sırları ortaya çıkarmasında oldukça yardımcı olacak dersler. Zira, bizzat yazarı ne amaçladığını, bunu amaçlarken neden o karakteri seçme arzusuna girdiğini aktarıyor. Üstelik, üniversite

öğrencilerinin merak ettiği sorulardan hiç kaçmaması ve eleştirileri kabullenmesi onun edebiyat ringlerindeki en sağlam boksörlerden birisi olmasını kanıtlar nitelikte. *Seksek* romanında dediği gibi *edebiyatı yerle bir etmeyi amaçlıyor;* edebiyata dair görüşlerini okuduğunuzda, bunu başarmak için neler düşündüğünü iyice anlıyorsunuz. Ki, seneler sonra edebiyatımıza kazandırılan bu kitabın duyurusundan itibaren bizim ülkemizde yarattığı coşkuya bakarsanız, başarmış da.

Fantastik öykü, zaman, keder, gerçekçi öykü, müzikalite, mizah, oyun, erotizm ve edebiyat üzerine düşüncelerini açıkladığı bu dersler; Cortazar'ın *"Ben sistematik biri değilim, ne bir eleştirmen ne bir kuramcıyım, bu yüzden işin zorluklarını ortaya koyduğunuz ölçüde ben de çözümler arayacağım."* görüşünün etrafında şekilleniyor. Yazma tutkusunun dünyasını nasıl şekillendirdiğini aktaran yazar; kendi yazdıkları kadar çağdaşlarının yazdıklarına da hâkim. Elbette kendinden öncekilere de. Zira zaman bölümünde aktardığı gibi *"Zaman edebiyatın çok ötesine kadar giden ve bizzat insanın özünü sarmalayan bir sorun."*

Bu yüzden geleneksel anlatım biçimleriyle beraber geleneksel zaman biçimlerini de yazdığı öykülerle yerle bir etmişti Cortazar. Özünü inkâr ya da kaybetmeden; modern hâle getirerek.

Şimdi de seneler sonra zamanı bir kez daha alt üst ederek, Türk okurlarını kendi dünyasına çekmeye devam ediyor

Hiçbir bilgiçlik taslamadan, sadece kendi yaptıklarını, düşündüklerini anlatarak.

Bu derslere girme şansınız hâlâ var. Cortazar, öğleden sonra saat 2'de yahut herhangi bir zaman diliminde sizi bekliyor.

Ali Oktay Özbayrak

Julio Cortázar, *Edebiyat Dersleri Berkeley 1980*, İstanbul: Everest Yayınları, 2020, 336 s.

VENEDİK GİZLİ SERVİSİ

Ioanna Iordanou'nun *Venedik Gizli Servisi: Rönesanst'ta Bir İstihbarat Teşkilatı* adlı kitabı, Fatih Yücel'in çevirisiyle Kronik Kitap tarafından Eylül 2020'de neşredildi. 416 sayfa olan eser, 6 bölümden oluşuyor ve Cambridge Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Christopher Andrew'ün ön sözüyle başlıyor. Iordanou bu çalışmasıyla erken modern dönem tarihi araştırmalarına sadece Venedik özelinde değil, Avrupa ve istihbarat tarihi açısından da büyük bir katkı yapıyor. Bu eserin Türkçe literatüre kazandırılmasının önemi de bu noktada ortada.

1500-1630 seneleri arasındaki dönemi konu edinen kitabın birinci bölümü olan "Venedik ve Avrupa Panoramasında Venedik İstihbaratı", Rönesans döneminde Venedik'in siyasî ve ekonomik durumunun kısa bir özetiyle başlıyor. Burada yazar Venedik'in matbaanın yaygınlaşmasıyla beraber nasıl bir merkez hâline geldiğini de incelemiş. Bununla birlikte İspanya, İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'nde haber alma/istihbarat faaliyetlerinin nasıl işlediği anlatılıyor. "Devlet Gizliliği: Bir Venedik Erdemi" başlıklı ikinci bölüm, Venedik için devlet gizliliğinin önemi ve bunun kurumsallaşma sürecini ele alıyor. Burada Venedik asilzâdelerinin yabancı prensler ve devlet adamlarıyla görüşmelerinin kanunî olarak sınırları belirlenmiş ve bazı yasaklar konulması dikkat çekici. Bu sebeple diğer devletlerin elçilikleri şehir dışında konumlandırılmış.

AJANDA

> BERNARDA
> NOMADLAND
> AYHAN İNAL ESERLERİYLE YAŞAYACAK

BERNARDA

İspanyol oyun yazarı, şair, ressam ve aynı zamanda piyanist olan Federico Garcia Lorca'nın yazdığı *Bernarda Alba'nın Evi* oyunundan adapte edilen ancak bambaşka bir formda seyirciye sunulan Bernarda, henüz yeni kurulan Proje No: 2 adlı tiyatro grubunun ilk oyunu...

Bernarda Alba'nın Evi, Lorca'nın Köy Trajedileri Üçlemesi adlı serisinin *Kanlı Düğün* ve *Yerma*'dan sonraki son oyunu ve tiyatro severlerin neredeyse tamamının malumu olan bir eserdir.

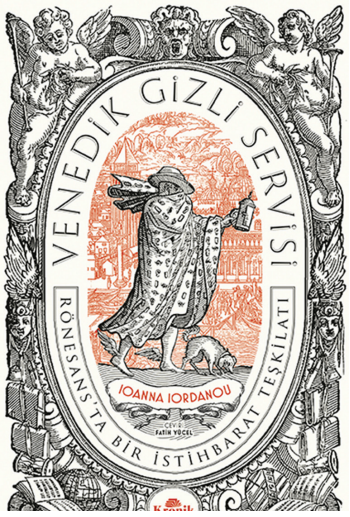
Oyun, 1930'ların İspanya'sında geçmektedir. Bernarda, ikinci kocasının ölümünden sonra taziyeye gelenleri evden çabucak göndermektedir. Bernarda'nın beş kız çocuğu vardır. Bir yandan kızlarına leke gelmemesi için gerekli önlemleri tez elden alıp bir yandan da tutması zorunlu olan yas dönemine girmek istemektedir. Çünkü dedesinin evinde de böyle olmuştur, babasının evinde de; geleneklerinde bu vardır ve o, ne pahasına olursa olsun, nasıl bir bedel ödenmesi gerekirse gereksin geleneklere harfiyen uymanın zorunlu olduğunu düşünmektedir. Yaşları 20 ila 40 arasındaki beş kızı, evin hizmetçileri ve annesiyle birlikte eve kapanır; amacı ailesinden gördüğü gibi sekiz yıl aralıksız yas tutmaktır. Bernarda, evi despotça yönetmekte, bir manastırı andıran evini, kızlarını ve diğer ev ahalisini dış dünyadan tümüyle uzak tutmaktadır. Kocasının ölümü ile sözde erkeklere özgü bir yöntemle idareyi üstlenen Bernarda, kendisini de bir kurbana dönüştüren katı geleneğe sımsıkı tutunarak hükmetmeye başlar. Artık kendi evinin tahammülsüz ve sadece korkulan bir kanun kitabıdır o. Ölen kocasının kendisini aldattığı Poncia'ya karşı olan öfkesini ise yoksullara düşmanlık duyarak bastırmaya çalışmaktadır. Daha doğrusu aldatılmaktan kaynaklı duygusu psişik açıdan yön değiştirmiştir.

Bernarda, evinin temiz (!) adına leke düşürmemek için her türden baskıyı uygulamaya kararlıdır. Genç kızlar ise bu baskıdan dolayı birçok konuda bunalım yaşamaktadır. Bu duruma ilk olarak kızların en küçüğü Adela isyan eder, ardından da evin en yaşlısı, Bernarda'nın seksen yaşındaki annesi Maria Josefa (Nine) başkaldırır. İkisi de evlenmek istediklerini açık açık dile getirirler. Oysa yas döneminde annelerinin izni olmadan akla dahi getirilmemesi gereken bir düşüncedir bu!

Bernarda, Pepe adında bir genç erkekle kızlarının en büyüğü ve en çirkini olduğu ifade edilen Angustias ile nişanlar. Aslında Pepe, Angustias ile parası için evlenmek ister. Pepe, dış dünyadan yalıtılmış kızların hepsinin hayranlığını çeker. O ise kızların en güzeli ve en küçüğü olan Adela'dan hoşlanır. Adela'nın Pepe ile ahırda gizlice buluşmasını kambur kız kardeşleri Martirio fark eder ve Bernarda'ya söyler. Bernarda tüfeğini alıp Pepe'ye ateş eder ama hafifçe sıyırır. Martirio, Adela'ya Pepe'nin

Üçüncü bölüm olan "Rönesans Venedik'inin İstihbarat Organizasyonu", kurumsal olarak istihbarat teşkilatını sağlayabilmiş olan ilk devletlerden Venedik'in bu sürecini ele alıyor. Devletin gizli servisini ve istihbarat ağlarını yöneten Onlar Konseyi, Venedik'in iç ve dış güvenliğinin sağlanmasındaki en önemli unsurlarındandı. *"Venedik'in Kriptoloji Departmanı" başlıklı dördüncü bölüm ise kriptolojinin ve şifre yazımının bir entelektüel uğraş olmaktan gizli servisin en önemli yöntem ve çalışma faaliyetlerinden biri hâline geldiğine odaklanıyor. Yazar kriptolojinin istihbarat faaliyetlerindeki önemini şu şekilde açıkça ifade etmiş: "Şifreli yazışmanın yönetimin hayatî bir aracı olarak önemi değerlendirildiğinde, şifreleme, şifre açma ve düşmanın şifrelerini kırma becerisi olmadan, Venedik gizli servisi, bırakın işlemeyi, mevcut dahi olmazdı."* (s. 221)

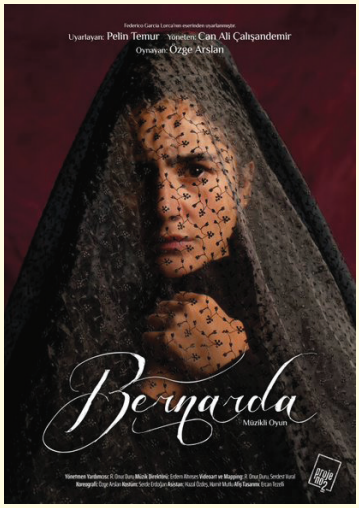

"Venedik'in Gizli Ajanları" adlı beşinci bölümde yazar bu istihbarat faaliyetlerinin sahadaki adamları olan "gizli ajanları" inceliyor. Burada toplumsal sınıfların her tabakasından insanı görmek mümkün. Elçiler, asilzâdeler ve tüccarlar burada ön plana çıkarken düşman topraklarına sızma görevleri ise bir ayrıcalık ya da ödül peşinde olan ve hayatlarını tehlikeye atmaktan çekinmeyecek

öldüğünü söyleyince kendini çaresiz hisseden Adela intihar eder. Bernarda, hâlâ ailesinin namusu peşindedir ve Adela'nın "kız oğlan kız" olarak öldüğünün söylenmesini, Pepe ile ilişkisinin kimse tarafından bilinmemesini ister. Suskunluk sarmalını devam ettirir... Bu sarmal, kendi bedenlerine hapsolmuş bu kadınların dünyasında, hayâllerinin ve tutkularının peşine düşenler için trajediyi kaçınılmaz hâle getirirken, kendilerini dizginleyebilenler için ise sustukları sürece var olan düzeni tökezletmemelerini sağlayacaktır. Babalarının ölümünden sonra adeta onunla beraber diri diri gömülen bu dilsiz kadınlar için susmak dışında bir seçenek yoktur. Ne yapmaları gerektiğini dahi bilemez, eyleme geçemezler. Yaşarken yavaş yavaş çürürler. Zira en küçük kız kardeşlerinin ölümü dahi evlerinin karanlık duvarlarını ortadan kaldırmaya yetmeyecektir.

Beyazlık Uğruna Siyah Bir Son...

İspanya iç savaşında askerler tarafından infaz edilen Lorca, bu oyunda kurguladığı ev, aile ve ilişkiler ile iç savaş öncesi içinde olduğu ve ülkedeki birçok insanın maruz kaldığı toplumsal yapıyı yeniden gözler önüne serer. *Bernarda Alba'nın Evi,* baskıyla dize getirilen, herkesin susturulmaya çalışıldığı ancak içten içe kaynayan bir ülke gibidir adeta. Tıpkı, Lorca'nın falanjistler tarafından sert bir biçimde yönetilen kaotik, bunalımlı ve acılarla dolu İspanya'sı gibi. "Ev"de de "ülke"de de dışarıdan bakıldığında ilk etapta her şey düzenliymiş gibi görünse de zaman geçtikçe aslında eziyetlerle dolu bir zindan olduğu ortaya çıkmaktadır. İyi, doğru, temiz ve müreffeh bir yaşamı vaat edip böyle bir ortam yaratmak uğruna farklılıkları ve insana has en temel ve en doğal duyguları yok sayarak, niyetlenilenin ve vaat edilenin tam tersine, yalan dolanla dolu, baskı ve şiddetle lekelenmiş bir yaşama yol açmakta ve muhatabı olduğu tüm insanları da bunun kurbanı yapmaktadır. O yöntemle başka bir sonucun ortaya çıkması mümkün değildir zira... Lorca'nın ışık ve beyazlık anlamlarına gelen *Bernarda* ismini oyunun katı, kötümser, despot, acımasız ve karanlık başkarakteri için seçmiş olmasının altında yatan ironi de budur belki...

Proje No: 2'nin *Bernarda*'sı...

Yukarıda yazdığım her şeyi bir kenarda tutarak bu oyunu izleyip değerlendirelim. Elbette, izlerken vâkıf olabilmek adına Lorca'nın oyununu bilmekte fayda var. Ancak Pelin Temur oyunu farklı ve bir o kadar da başarıl şekilde uyarlamış ki oyunu bilmeyenlerin dahi izlediklerinde anlayabilecekleri yeni bir metne dönüştürmüş. Dilini de ona göre adapte etmiş. Bütün karakterleri bir tek kişide toplayarak oynayan için güçlük arz etse de izleyenlerde farklı bir tat sağlamış.

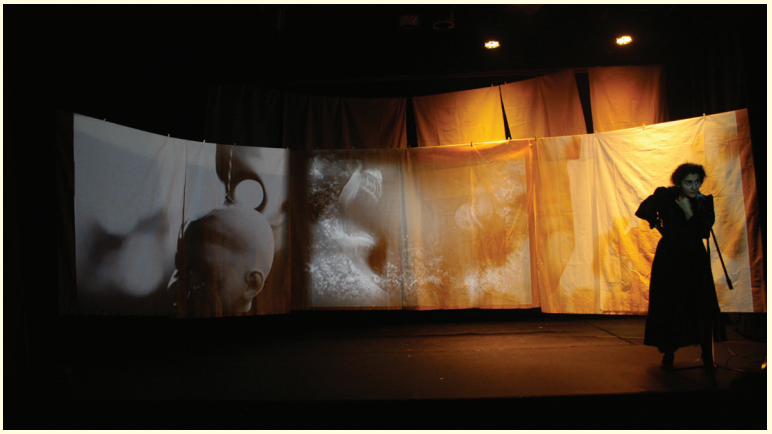
Yönetmen koltuğunda oturan Can Ali Çalışandemir de karakter geçişlerine eklediği ufak hareketler, danslar, müzikler ve yansıya aktardığı görüntülerle oluşabilecek zihin karmaşasını önlediği gibi karakter-

kişilere verilmekteydi. Burada yazar casusluğun da bir alışveriş hâline geldiğini, hangi tabakadan olursa olsun casusların sonuçta bir mükâfat beklediğini ve siyasî ya da maddi çıkarların motivasyon kaynağı olduğunu belirtiyor. Altıncı ve son bölüm olan "Fevkalade Tedbirler", Venedik'in devlet güvenliğini sağlama ve erken modern dönemde küçülmekte olan bu Akdeniz imparatorluğunun sınırlarını, çıkarlarını muhafaza etme faaliyetlerini konu ediniyor. Bu faaliyetlerin istihbarat tarafındaki fevkalade tedbirler ise yazarın ifadesiyle: *"İşkenceli sorgular, döneklerin öldürülmesi ve düşmanın toplu olarak ortadan kaldırılması için kimyasal savaş tekniklerinden siyasî ve iktisadî menfaatleri ilerletmek adına mektup ele geçirmeler ve maddî teşvikler gibi rakiplerin bir adım önüne geçmek üzere başvurulan daha zararsız hileleri kapsamaktaydı."* (s. 349-350)

Iordanou'nun kitabı erken modern dönemdeki casusluk faaliyetleri hakkında genel bir panorama sunarken Venedik özelinde meselenin özüne iniyor. Bu sebeple sadece dönemin ve coğrafyanın tarihçileri için değil, aynı zamanda casusluk tarihi meraklıları için de dikkat çekici bir kitap. Fakat çalışmanın akademik dilinin yanı sıra uzun cümlelerin fazla olması okunmayı oldukça güçleştiriyor. Iordanou'nun kitabını orijinal dilinde okumadığımız için çevirisiyle bir karşılaştırma yapabilmemiz mümkün değil. Fakat çeviride de uzun cümlelerin olması, bazı klavye hataları (toplama yerine topluma yazılması gibi) okunmayı güçleştirirken; bir paragrafı anlayabilmek için bazen birkaç defa okumak gerekiyor. Bunun sebebi de konunun güç anlaşılır olmasından ziyade bilgiyi aktarımda uzun cümlelerin tercih edilerek sade bir anlatımdan uzaklaşılmış olması.

Mehmet Menderes

Ioanna Iordanou, *Venedik Gizli Servisi Rönesans'ta Bir İstihbarat Teşkilatı*, İstanbul: Kronik Kitap, 2020, 416 s. ❮

ler arasındaki farklılıklara da bir tire koymuş. Manifestoların ve despot söylemlerin yer aldığı kısımlar için sahneye mikrofon eklemesi hem bir gönderme yapma hem de yabancılaştırma bağlamında manidar bir nüans olmuş.

Lorca, kendi oyununu trajik komedya olarak nitelendirmiştir ama maalesef bu oyunu yorumlayanların çoğu trajedi yönüne ağırlık vermişlerdir. Çalışandemir ise yazarın amaçladığına uygun bir şekilde trajedi ile komedi arasında denge oluşturmuş.

Oyunun aynı zamanda yönetmen yardımcılığını da yapan Onur Duru ve Serdest Vural'ın planlayıp düzenledikleri videolar, oyuna ciddi anlamda destek vermiş. Bu videolar sayesinde evdeki acı hayatla beraber ülkedeki kaotik hâli de görebiliyoruz. Şayet sinematografik ögeler bir tiyatroda kullanılacaksa bu oyunda kullanıldığı şekilde olmalı; yani oyuna destek vermeli, oyunun önüne geçmemeli veya alakasız bir şekilde sırf güzel görüntüler ve fotoğraflar olduğu için yansıya verilmemeli!

Oyunun kostüm tasarımı Serde Erdoğan'a ait. *Bernarda Alba'nın Evi* oyununda genelde siyah kumaşlar ve aksesuarlar tercih edilir. Bu oyunda da tasarımcı tercihini o yönde kullanmış ancak kostüme eklediği ayrıntılarla ve ergonomik aksesuarlarla aynı anda farklı karakterlerin canlandırılmasına müsaade edecek başarılı ve işlevsel bir kostüm hazırlamış.

Özge Arslan...

Tek başına ayrı bir başlık olmayı hak edecek bir oyuncu Özge Arslan... Belki benim eksiğim ama kendisini ilk defa sahnede izledim. Ancak "Neden daha fazla sahnelerde görmüyoruz." diye hayıflanmamıza ve "Umarım bundan sonra daha fazla görürüz." diye temennide bulunmamıza neden olan bir performans izletti hepimize. Samimiyeti ve doğal oyunculuğu sahneye adım attığı ilk anda kendini hissettiriyor. Kendisiyle barışıklığı ve ayaklarının yere sağlam basışı her hâlinden belli oluyor. Bazı oyuncular için de "Ayakları yere sağlam basıyor." deriz ancak bunların içinde yine kimilerinin "ayakları yere sağlam basan oyuncu" rolü yaptıklarını anlarız. Özge Arslan gerçekten her hâliyle doğal... Seyirciyle flörtünü de o kadar dozunda yapıyor ki trajik yönü olan bu oyun için ciddi manada risktir ancak hiç aşırılığa kaçmadığı için iticilik arz etmiyor. Sadece bir iki saniye arayla birbirinden zıt karakterler arasında harika geçişler yapıyor. Canlandırdığı hiçbir karakter, kendisinin üzerinde eğreti durmuyor. Her biri için ayrı ayrı jest, mimik ve ses tonu kullanıyor. Hepsini de iç enerjisi en üst düzeyde olacak şekilde oynuyor. Sanki o karakterlerle yıllarca yaşamış, onları analiz etmiş, çözümlemiş ve adeta ruh hâllerini ve üzerine giyinmiş gibiydi. Bütün bunların üstüne, salt oyunculuğuyla değil aynı zamanda hem kendi düzenlediği hareket ve dans düzeniyle hem de Erdem Altınses'le beraber yaptıkları müziklerle oyuna katkı sağlayan oyuncu, son iki sezondur şu ana dek gördüğüm en iyi oyunlardan birini izlememe neden oldu.

Tek kişilik oyunlara mesafeli duran kişilerin bile tereddütsüz gidip görebilecekleri bir oyun. Zira tek başına koca bir kadroya bedel oyunculuk sergiliyor Özge Arslan...

Son sözüm, konservatuvarlarda okuyan öğrenciler için: Derslerde gördükleri yabancılaştırma, boş mekân, iç aksiyon, duygu geçişi, yerindelik, adaptasyon, minimalizm gibi daha birçok kavramın can bulmuş hâlini görmek için bu oyunu izlemelerinde fayda var.

Mehmet Konuk

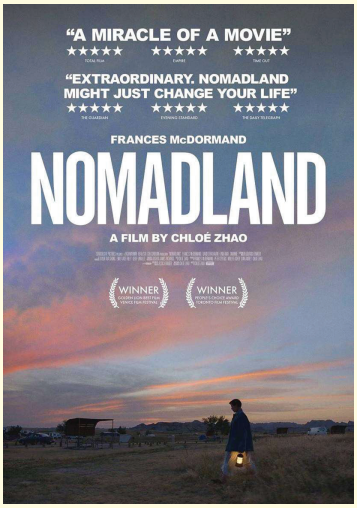
NOMADLAND

Bazı filmler sağlıklı yemekler gibidir, izlerken çok fazla keyif vermese de sonunda iyi hissedersiniz. Size kattıklarının kalıcı şeyler olduğunu bilirsiniz. Belgesel ve dram filmleri genelde bu tip hazlar verir. *Nomadland* benim için öyle bir film. Biraz ağır ve tek oyuncuyla ilerlediği için ilk başta sıkıldığımı hissettim. Fakat nasıl olduğunu anlamadığım bir şekilde sonrasında etkisinden çıkamadım. Film sinema eleştirmenleri tarafından da 2020 yılının en iyi filmleri arasında gösterildi. Venedik'ten *Altın Aslan* ve Toronto'dan *Halkın Seçimi* ödülleriyle dönen filmin yönetmen koltuğunda The Rider filmiyle tanınan Chloé Zhao var. Filmin konusu Jessica Bruder'in 2017 tarihli *Nomadland: Surviving America In the Twenty-First Century* adlı kitabından uyarlanmış.

Başrolünde her performansı bir öncekinin üzerine çıkan olağanüstü bir oyuncu var. Frances McDormand. Bir filmin afişinde kendisini gördüyseniz fazla düşünmeden o filmi mutlaka izleyin. Sadece onun oyunculuğunu izlemek bile yeterince

tatmin edici olacaktır. McDormand filmde 60'lı yaşlarında olan Fern karakterini canlandırıyor. Ufak tefek yardımcı rolleri saymazsak filmin tek oyuncusu. Nevada kırsalında yaşayan Fern çalıştığı Empire adlı alçıpan fabrikasının kapanmasıyla büyük bir ekonomik krize girer ve hem eşini hem de işini kaybeder. Minibüsünü karavana dönüştürüp yola koyulan Fern bundan sonra göçebe bir hayat yaşamaya başlar. Hayatını bulduğu işlerle ve ihtiyaçlarını azaltarak yaşayan, göçebe hayatın felsefesini idrak ederek hayatta kalmaya çalışan Fern, bu hayatın zorluklarını ve güzelliklerini bir arada gösterir bize. Fern bunu her gittiği ve park ettiği karavancıların arasında, bazen de tek başınayken gösterir. Her durakta tanıdığı güzel insanlar, paraya ve doğaya bakışlarıyla başka hayatların mümkün olduğunu gösterir.

Yönetmen göçebe hayatı yaşayan karavancıların hikâyesini o kadar gerçek anlatmış ki ara ara belgesel tadı almamak mümkün değil. Fern'e yârenlik eden Linda May ve Charlene Swankie'nin profesyonel oyuncular olmayıp gerçek göçebeler olduğunu öğrendiğimde bu gibi filmlerde oyuncu seçimlerinin ne kadar önemli olduğunu fark ettim. Yönetmenin yolda geçen hayatları tüm gerçekliği ve duygusuyla bize verebilmedeki başarısı, yarattığı atmosferin sahiciliği, sahnelerdeki duyguyu yüksek tutan faktörler oyuncu seçimleriyle çok alakalı.

Filmdeki mevsim geçişleri, yolda olmanın, hayatın biriktirmekle ve terk etmekle olan bağının güçlü bir göstergesiydi. Çeşitli coğrafyalara konup göçen Fern oralarda tanıdığı insanların hikâyelerini de kendi hayatına ekleyerek yoluna devam eder. Tanıştığı insanlar kayıplarının acısını sırtlanırken, doğaya ve insana daha nazik davranmayı öğrenmiş, ihtiyacından fazlasına tamah etmeyen kanaatkâr insanlar. Film, bizi açgözlü yapan şeyin sahip olma ve yerleşme duygusu olduğuna işaret ediyor gibiydi. Ahiret inancı nasıl bizim bu dünyada misafir olduğumuzu salık veriyorsa göçebe hayat sürmek de bir nevi bu inancın kazandırdığı şeyleri kazandırıyor. İster bir Yaratıcıya inanın ister inanmayın, her şeyin geçici olduğunu hayat zaten istemesek de gösteriyor. Tek bir kişinin ölümü yetiyor bunu kavramaya. Zhao kurduğu dünyayla her şeyin geçiciliğine verilecek en güzel cevabın insanlara yardım ederek kendi varlığını sonsuz iyiliğe bağlamak olduğunu gösteriyor.

Nomadland hikâyesi ve oyunculuklarının yanı sıra müzikleriyle de başyapıt olmaya aday bir film. Ludovico Einaudi'nin besteleri klasik müzik severleri eminim heyecanlandıracaktır. Fakat size tavsiyem filmi uygun bir saatte ve sakin ve bir ruh hâliyle izlemeniz. Aksi takdirde filmin vereceklerini almanız zorlaşabilir.

Duygu Aksoy

AYHAN İNAL ESERLERİYLE YAŞAYACAK

1931, Yozgat doğumlu, Cumhuriyet döneminin önemli yazar ve şairlerinden biri olan Ayhan İnal'ı Hakk'a uğurladık. Âşık tarzı şiirlerinde Akdağlı Kara Ozan mahlasını, düzyazılarında ise A. Nihat Akdağlı adını kullanan İnal arkasında sayısız

eser bıraktı. Karınca, Kooperatifçilik ve Size adlı dergilerde yazı işleri müdürlüğü yaptı. Eserleri 1950 yılından sonra *Kudret*, *Tasvir*, *Son Havadis*, *Tercüman*, *Yeni Asır*, *Türkiye*, *Çankaya* gibi gazetelerde ve *Mefkûre*, *Oğuz*, *Aras*, *Çağrı*, *Töre*, *Hisar*, *Ocak*, *Toprak*, *Defne*, *Millî Kültür* ve *Türk Edebiyatı* dergilerinde yayınlandı. İnal ayrıca Türk Ocakları Genel Merkez Denetleme Kurulu ve Halkevleri Genel Yönetim Kurulu'nda da çeşitli görevlerde bulundu. Millî Türk Talebe Birliği'nin 1953 yılında düzenliği İstanbul'un Fethi konulu şiir yarışmasında birincilik ödülünü kazandı. 1970 yılında ise Hür Macarlar Yazarlar Birliği tarafından Gümiş Hürriyet Madalyası ile taltif edildi. 1973'te ise Ege Üniversitesi tarafından düzenlenen Cumhuriyet ve Atatürk Şiirleri adlı yarışmada birincilik ödülünü kazandı. 1991 senesindeki Struga Şiir Akşamları'nda Türkiye'yi temsil eden isimdi. 2003 yılında ise Orhan Şaik Gökyay Şiir Ödülü'mü kazandı. Şiirleri Almanca, İngilizce, Arapça, İtalyanca, Macarca, Makedonca ve Sırpçaya çevrildi. Çok sayıda şiiri de bestelendi. Hem hece hem de serbest tarzda yazan İnal, şiirde Yunus Emre'nin yolundan ilerledi. Bu nedenle de konuları çoğunlukla sevgi üzerineydi. Arkasında sayısız eser ve ödül bırakan Ayhan İnalı saygı ve rahmetle anıyoruz. ‹

GÜRİŞ BETON SANTRALLERİ

CONCRETE MIXING PLANTS

GÜRİŞ
ENDÜSTRİ

Beton Santralleri ve Kırma Eleme Sistemleri

Concrete Mixining Plants and Crushing ξ Screening Plants

www.gurisendustri.com + 90 (216) 305 05 57

